

RAZISKAVA
SPRETNOSTI
ODRASLIH -
PIAAC

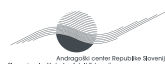

Ugotovitve raziskave Spretnosti odraslih PIAAC v Sloveniji

Povzetki
raziskave
in študij

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA IZOBRAŽEVANJE
ZNANOST IN ŠPORT

Vsebina

Ozadje in kontekst	5
Ugotovitve študij na kratko	8
Povzetki študij	10
Razvoj spretnosti pri otrocih, mladini in odraslih	11
Sporazumevalna zmožnost kot podlaga za dobro razvite besedilne spretnosti v odrasli dobi	11
Bralna pismenost osnovnošolcev, mladostnikov in odraslih	13
O besedilnih spretnostih tujih govorcev slovenščine	15
Prehodi v odraslost in spretnost odraslih	17
Družinsko branje kot socialni kontekst za razvoj in učenje govora ter zgodnje pismenosti dojenčkov, malčkov in otrok	19
Pomen družinske pismenosti z zornega kota raziskav bralne pismenosti	21
Družinska pismenost in starši iz manj spodbudnega okolja	23
Slovenski model udeležbe odraslih v izobraževanju v kontekstu mednarodne primerjave	25
Razvitost spretnosti za potrebe dela	27
Razvitost spretnosti in karierni razvoj posameznika	27
Delovno aktivni prebivalci z najnižjimi spretnostmi – specifične značilnosti	29
Delovno sodelovanje pri reševanju problemov v tehnološko bogatih okoljih – primerjava med skupinama z visokimi in nizkimi dosežki	31
Neenake priložnosti in možnosti za vključevanje zaposlenih v izobraževanje	33
Razvoj spretnosti in kompetenc ter udeležba v neformalnem izobraževanju	35
Dejavniki izobraževanja in usposabljanja starejših delavcev (50+) v Sloveniji	37
Digitalna pismenost in reševanje problemov v tehnološko bogatih okoljih: primer Slovenije	39
Značilnosti in vpliv (ne)ujemanja izobrazbe in spretnosti z zahtevami delovnega mesta na ekonomske dosežke in zadovoljstvo odraslih v Sloveniji	41
Analiza značilnosti dela in razvoja kompetenc	44

Neekonomski učinki razvitih spretnosti	48
Vpliv revščine, prekarnosti in zdravja na spretnosti odraslih: interseksijska perspektiva	48
Družbeno zaupanje v Sloveniji	50
Neekonomski učinki izobrazbe in spretnosti starejših	52
Izbrani predlogi in priporočila	54
Podrobneje o podatkih	68
Metodologija raziskave in zanesljivost podatkov	84
Merjenje spretnosti odraslih	84
Zagotavljanje reprezentativnosti vzorca raziskave PIAAC v Sloveniji	86
Literatura	87

Ugotovitve raziskave Spretnosti odraslih – PIAAC v Sloveniji – povzetki raziskave in študij

Uredila: mag. Estera Možina

Sodelavki: doc. dr. Petra Javrh, dr. Tina Kompare Jampani

Obdelava podatkov: dr. Barbara Brečko

Jezikovni pregled: Vlasta Kunej

Oblikovanje: Larisa Hercog

Založnik: Andragoški center Slovenije, Ljubljana, 2021

Podatki za citiranje: Možina, E. (ur.), (2021). Ugotovitve raziskave Spretnosti odraslih – PIAAC v Sloveniji – povzetki raziskave in študij. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, elektronski vir.

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani.

COBISS.SI-ID

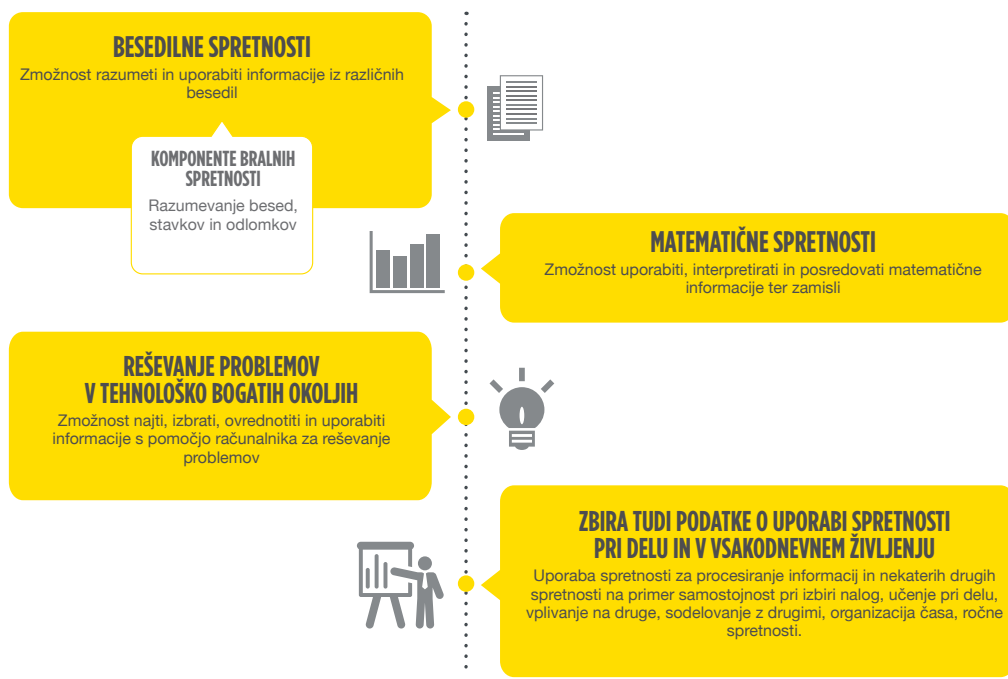
IBSN

Ozadje in kontekst

Raziskava Spretnosti odraslih – PIAAC 2016 v Sloveniji je razkrila ne le izjemno neugodno stanje spretnosti v populaciji oseb, starih od 16 do 65 let, temveč je tudi znova odprla številna vprašanja, ki so povezana z izobraževanjem mladine in odraslih, z vplivom različno razvitih spretnosti na položaj posameznika in podjetij na trgu dela, z gospodarsko učinkovitostjo regij in navsezadnje tudi s položajem Slovenije v globalni delitvi dela in bogastva.

Besedilne in matematične spretnosti ter spretnosti reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih, ki jih je v populaciji odraslih od 16. do 65. leta merila raziskava, so relevantne za številna področja življenja, od izobraževanja in dela do življenja doma ter v skupnosti (slika 1). V družbi, ki je bogata z informacijami – te so v njej nenehno prisotne v obliki besedila (natisnjene ali digitalne) – je sposobnost branja in odzivanja na podlagi besedilnih informacij izjemno pomembna. Podobno so matematične spretnosti in reševanje problemov z uporabo sodobnih tehnologij potrebni za večino delovnih mest, izobraževanje in vsakodnevno življenje. Raziskava spretnosti ne ocenjuje znanja, meri pa spretnosti uporabe določenega znanja t.i. spretnosti za obdelavo informacij.

Slika 1: Raziskava PIAAC je merila spretnosti za obdelavo informacij

Vir: Javrh 2018, str. 10.

Slovenija se je z nacionalno raziskavo Spretnosti odraslih – PIAAC pridružila skupini zdaj že 39 držav članic OECD. Ugotovitve raziskave PIAAC so zato globalne narave, saj se posplošujejo na populacijo posameznih držav pa tudi na več kot milijardo prebivalcev razvitega sveta. Raziskava PIAAC je tako kot največja raziskava v izobraževanju odraslih v svetovnem merilu pokazala nekatere univerzalne ugotovitve, ki veljajo za večino sodelujočih držav in tudi za Slovenijo.

Raziskava PIAAC je pokazala, da imajo odrasli z višjo stopnjo bralne in matematične pismenosti ter večjo sposobnostjo reševanja problemov v tehnološko razvitih okoljih načeloma več uspeha na trgu dela. V slabše razvitih državah OECD do tri četrtine ljudi ne dosega najnižje ravni besedilnih in matematičnih spretnosti in tudi v najbolj razvitih državah Evropske unije skoraj tretjina odraslih nima dovolj razvitih temeljnih spretnosti. Ti odrasli so izpostavljeni večjemu tveganju zaradi brezposelnosti, revščine in socialne izključenosti, večjim zdravstvenim tveganjem, imajo krajšo pričakovano življenjsko dobo, njihovim otrokom pa grozi nevarnost, da bodo v izobraževanju manj uspešni. V Sloveniji smo na splošno po ocenjenih spretnostih uvrščeni pod povprečje držav OECD, čeprav so se dosežki v besedilnih spretnostih zadnje desetletje pri nas opazno izboljšali. Velike razlike pri obvladovanju spretnosti v Sloveniji in v drugih državah so povezane z izobrazbo, starostjo in socialnim ozadjem.

V publikaciji na kratko povzemamo izsledke iz skupaj 22 znanstvenih prispevkov slovenskih avtorjev, ki obravnavajo podatke iz raziskave PIAAC in so bili objavljeni v Sloveniji med letoma 2016 in 2021. V tem besedilu skušamo v skrajšani obliki zbrano predstaviti pogloblitve ugotovitve objavljenih študij in na podlagi teh izpeljana priporočila. Več o raziskovalnih vprašanjih, izpeljanih analizah, sklepih in analizah bo bralec našel v izvirnih objavah. Povzetki ugotovitev in priporočil so vzeti iz naslednjih publikacij:

- *Raziskava spretnosti odraslih: metodologija in rezultati – na kratko (2016)* je prva v seriji publikacij, ki poljudno prikazuje metodologijo in izbrane izsledke raziskave PIAAC;
- *Poročilo o raziskavi Spretnosti odraslih – PIAAC (2016). Tematske študije: raziskovalno poročilo (2018), (2., posodobljena izdaja)* je obsežno znanstveno poročilo s prispevki uglednih slovenskih raziskovalcev, ki so podatke iz baze PIAAC proučevali z zornega kota različnih strok in disciplin;
- *Poročilo o raziskavi spretnosti odraslih PIAAC 2016. Strokovne podlage in priporočila (2018)* je eden od delov raziskovalnega poročila o raziskavi PIAAC, kjer so zbrana skrbno pretehtana priporočila za načrtovalce politik in razvoj stroke;
- *Spretnosti odraslih (2018)* je znanstvena monografija, ki omogoča poglobljen vpogled v tri vsebinske sklope: pomanjkanje spretnosti, njihova razvitost in stabilnost ter ohranjanje spretnosti v življenjskem ciklu;
- *Delovno aktivni prebivalci z nižjimi spretnostmi. Študija podatkov raziskave Spretnosti odraslih – PIAAC (2020)* je tematska študija, ki se je posebej osredinjala na zorne kote stanja in razvoja spretnosti delovno aktivnih prebivalcev;
- *Starši iz nevzpodbudnih okolij (2020)* je tematska študija, ki je proučevala učinke neugodnega družinskega okolja in nerazvitih spretnosti na dosežke in razvitost spretnosti potomcev.

Večletno raziskovanje spretnosti odraslih v Sloveniji z različnih zornih kotov osvetljuje problematiko kakovosti človeškega kapitala aktivnega dela odraslih in posredno tudi učinkovitost izobraževalnega sistema v Sloveniji. Raziskovanje spretnosti odraslih v mednarodni povezavi je zagotovo pripomoglo k boljšemu razumevanju tega pojava v Sloveniji. Upamo tudi, da k začetku izboljševanja družbenega položaja in preseganju izključenosti posameznih ranljivih skupin odraslih iz družbe. Da bi stekli procesi, ki bi izboljšali trenutno gibanje, sta potrebna tudi družbena volja in politično razumevanje.

Povzetek raziskave in študij PIAAC je bil kot posebna naloga financiran iz nacionalnih sredstev Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport ter je prosto dostopen in objavljen na spletni strani Andragoškega centra Slovenije.

Mag. Estera Možina

Ugotovitve študij na kratko

Zaradi preglednosti so kratke ugotovitve in v nadaljevanju povzetki ugotovitev različnih študij prikazani v treh sklopih. V prvi sklop so umeščene študije, ki o razvoju spretnosti otrok, mladine in odraslih pa tudi o učinkovitosti izobraževalnega sistema razmišljajo na podlagi izsledkov raziskave PIAAC. V drugem delu so študije, ki se osredinjajo na potrebe trga dela in gospodarstva z zornega kota razvitosti spretnosti delovno aktivnega prebivalstva. V tretji del so umeščene študije, ki opazujejo širše družbene učinke slabo razvitih spretnosti odraslih.

Razvijanje spretnosti otrok, mladine in odraslih

- *Sporazumevalna zmožnost kot podlaga za dobro razvite besedilne spretnosti v odrasli dobi:* Slabe sporazumevalne zmožnosti v formalnem sistemu bi lahko bile vzrok za nazadovanje jezikovnih zmožnosti v odrasli dobi.
- *Bralna pismenost osnovnošolcev, mladostnikov in odraslih:* Čeprav so izsledki raziskave PISA 2015 pri mladih spodbudni, slika PIAAC podpovprečno stanje pri odraslih, zato se lahko vprašamo, kaj se zgodi s spretnostmi odraslih v njihovi aktivni dobi.
- *O besedilnih spretnostih tujih govorcev slovenščine:* Pri uspešnosti učenja slovenščine imajo pri odraslih pomembno vlogo izobrazba (npr. bralne sposobnosti so med jeziki prenosljive), sorodnost maternega jezika s slovenščino in dolžina bivanja v Sloveniji.
- *Prehodi v odraslost in spretnosti odraslih:* Čas prehoda iz izobraževanja v delo se je podaljšal in nizki dosežki izražajo bolj kot primanjkljaj v izobraževalnem sistemu splošno kulturno ozračje.
- *Družinsko branje kot socialni kontekst za razvoj in učenje govora ter zgodnje pismenosti dojenčkov, malčkov in otrok:* Varovalni oziroma kritični dejavniki okolja, ki se povezujejo z zgodnjim razvojem govora otrok in so potrjeni, so izobrazba staršev, jezikovni kod, ki ga uporabljajo starši v družini, in implicitne teorije staršev o razvoju otroka ter pomenu spodbujanja razvoja in učenja različno starih otrok.
- *Pomen družinske pismenosti z vidika raziskav bralne pismenosti:* Izobrazba staršev in število knjig doma sta tesno povezana z bralnimi dosežki otrok v mednarodnih raziskavah. Nerešeno ostaja vprašanje, kako naj šola učinkovito preseže posledice neugodnega socialnega kapitala za dosežke otrok.
- *Družinska pismenost in starši iz manj spodbudnega okolja:* Nizke temeljne spretnosti staršev so poleg neugodnega socialnega okolja in nizke izobrazbe pomemben dejavnik pri zgodnjem razvoju bralne pismenosti in bralne kulture otrok.
- *Slovenski model udeležbe odraslih v izobraževanju v kontekstu mednarodne primerjave:* Slovenija je v Evropski uniji med državami, kjer so starejši med 50 in 65 leti najmanj izobražujejo, hkrati pa je zaznan večji vpliv formalne izobrazbe na nadaljnje izobraževanje.

Razvitost spretnosti za trg dela

- *Razvitost spretnosti in karierni razvoj posameznika:* Če se skupina ocenjuje kot karierno neuspešna, je to tesno povezano z najslabšimi možnostmi za razvoj spretnosti na delovnem mestu.
- *Delovno aktivni prebivalci z najnižjimi spretnostmi – specifične značilnosti:* Karierna uspešnost je statistično pozitivno povezana z razvitostjo temeljnih spretnosti. Karierni neuspeh lahko povežemo z najslabšimi matematičnimi spretnostmi, nižjo stopnjo izobrazbe, elementarnimi, nizkokvalificiranimi poklici pa tudi z običajnim delovnim časom, najmanjšo prožnostjo in avtonomijo pri delu, izolacijo na delovnem mestu, nezaupanjem in neudeleženo v izobraževanju na delu.

- Delovno sodelovanje pri reševanju problemov v tehnološko bogatih okoljih – primerjava med skupinama z visokimi in nizkimi dosežki: V Sloveniji so delovno aktivni bolj vedoželjni kot v Evropi in delovno sodelovanje bolj aktivira učenje. Skupini z nižjimi dosežki v reševanju problemov v tehnološko bogatih okoljih ni mogoče očitati pomanjkanja radovednosti ali majhne udeležbe v izobraževanju, je pa izobraževanje pod močnim vplivom družinskega in delovnega okolja.
- Razvoj spretnosti in kompetenc ter udeležba v neformalnem izobraževanju: Neformalno izobraževanje pozitivno vpliva na razvoj in ohranjanje spretnosti. Boljše izide pri reševanju problemov v tehnološko bogatih okoljih so pokazali tisti, ki se udeležujejo neformalnega izobraževanja mimo potreb dela.
- Neenake priložnosti in možnosti za udeležbo zaposlenih v izobraževanju: Dejavniki, ki omogočajo, spodbujajo ali ovirajo zaposlene, da bi uresničevali svoje izobraževalne in učne načrte, so velikost organizacije, tip lastnine, prožnost dela, prilagodljivost delovnega časa in podpora (ugodnejše je delati v srednje velikih in velikih sistemih v javnem sektorju za nedoločen čas).
- Dejavniki izobraževanja in usposabljanja starejših delavcev (50+) v Sloveniji: Razlike med bolj in manj izobraženimi delavci se kažejo na vseh področjih. Manj izobraženi so na splošno manj zadovoljni, manj pripravljeni se izobraževati in največkrat ne prenašajo svojega znanja na mlajše.
- Analiza značilnosti dela in razvoja kompetenc: Problem neujemanja med dejanskimi in pričakovanimi kompetencami v večini Evropskih držav zelo razširjen, še posebno med mladimi in drugimi ranljivimi skupinami. Stopnja izobrazbe vpliva na višino posameznikovih prejemkov v Sloveniji veliko bolj kot v drugih državah OECD. V Sloveniji je relativno nizka stopnja prožnosti delovnega časa in zaporedja delovnih nalog, timsko delo in situacijsko učenje pa vplivata na doseženo stopnjo proučevanih spretnosti presenetljivo negativno.
- Značilnosti in vpliv (ne)ujemanja izobrazbe in spretnosti z zahtevami delovnega mesta na ekonomske dosežke in zadovoljstvo odraslih v Sloveniji: Neujemanje izobrazbe v Sloveniji ima neugodne posledice za posameznika, predvsem za prejemke iz delovnega razmerja, delno pa tudi vpliva tudi na zadovoljstvo z delom. Posledice neujemanja so bolj neugodne za preizobražene posameznike kot za podizobražene.
- Kakovost človeškega kapitala in gospodarska uspešnost regij v Sloveniji: Tako kot višja raven razvitosti spretnosti pozitivno vpliva na pomembne izide na ravni posameznikov, lahko kakovost človeškega kapitala pojasnjuje razlike v gospodarski uspešnosti regiji in določa njihov razvojni potencial.
- Digitalna pismenost in reševanje problemov v tehnološko bogatih okoljih – primer Slovenije: Rezultati PIAAC glede uporabe digitalne tehnologije v Sloveniji so dobri, a so razlike med izobraženimi in neizobraženimi velike.

Neekonomski učinki razvitih spretnosti

- Vpliv revščine, prekarnosti in zdravja na spretnosti odraslih – intersekcijska perspektiva: Primarna družina tako močno določa življenjski potek, da vpliv izobraževalnega sistema ni tolikšen, da bi odpravil socialne razlike.
- Družbeno zaupanje v Sloveniji: Nizek socialni kapital je povezan z nizko stopnjo zaupanja v Sloveniji, hkrati pa višja stopnja pismenosti pozitivno vpliva na zaupanje in aktivno državljanstvo.
- Neekonomski učinki izobrazbe in spretnosti starejših: Družbeni problemi, ki izhajajo iz spremenjene starostne sestave prebivalstva, zahtevajo nove rešitve za vzdrževanje družbenega ravnovesja tudi v izobraževanju.

Povzetki študij

Kratki povzetki poglobitvenih ugotovitev posameznih študij in izbrani prikazi podatkov raziskave Spretnosti odraslih – PIAAC v tem delu odstopajo pogled na ugotovljeno neugodno stanje spretnosti pri odraslih v Sloveniji. Bralcu omogočijo hiter vpogled z zornega kota različnih strok v globlje razmisleke o tem, kaj so mogoči razlogi za takšno stanje, pa tudi o posledicah manj razvitih temeljnih spretnosti za različna področja človekovega življenja in družbo kot celoto. Obenem tudi utemeljujejo, zakaj so spretnosti odraslih pomembna tema za prihodnji razvoj Slovenije.

Razvoj spretnosti pri otrocih, mladini in odraslih

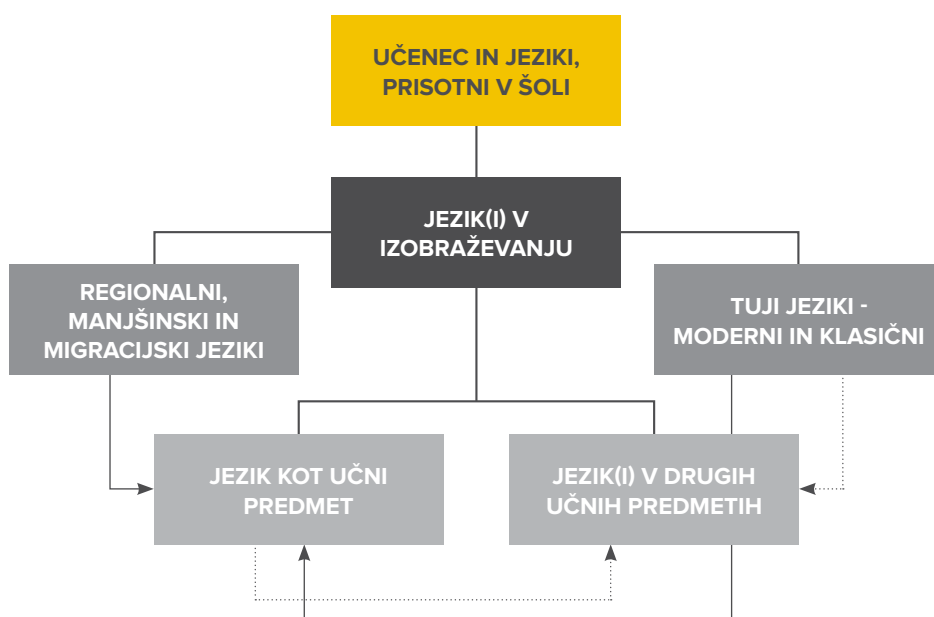
SPORAZUMEVALNA ZMOŽNOST KOT PODLAGA ZA DOBRO RAZVITE BESEDILNE SPRETNOSTI V ODRASLI DOBI

Dr. Ljudmila Ivšek

V svetu potekajo hitre družbene in tehnološke spremembe: na eni strani ekonomska, kulturna in informacijska globalizacija, na drugi pa večanje socialnih in družbenih razlik. Na ministrski konferenci za izobraževanje v Lizboni (2000) je bil sprejet dogovor za razvoj čim bolj primerljivega izobraževalnega sistema v Evropi. V delovnem programu Izobraževanje in usposabljanje 2010 so bile poudarjene ključne kompetence kot prednostne pri spodbujanju in olajšanju reforme. V prispevku je poudarjena prva ključna kompetenca od osmih, navedenih v Poročilu, tj. sporazumevanje v materinščini.

Referenčni okvir ključnih kompetenc usmerja izobraževalne sisteme držav članic. Temeljne zmožnosti prispevajo k osebni izpolnitvi (kulturni kapital), aktivnemu državljanstvu oziroma socialni vključenosti (socialni kapital) in zaposljivosti (človeški kapital). Vse kompetence so enakovredne, med seboj povezane, večfunkcionalne in prenosljive. Znanje jezikov omogoča posamezniku kakovostno življenje, pri tem so sporazumevalne zmožnosti tiste, ki pomenijo temelj za dobro razvite zmožnosti branja, govorjenja, pisanja in poslušanja v odrasli dobi.

Slika 2: Status jezikov v izobraževanju in povezanost med njimi

Vir: Ivšek 2018, v Javrh (ur.), 2018, str. 29.

Iz prikazanega (slika 2) lahko sklepamo, da ima slovenščina kot osrednji učni predmet temeljno vlogo v izobraževanju pri vseh učnih predmetih. Sporazumevalna zmožnost se namreč gradi pri temeljnem učnem predmetu – slovenščini, ki je za večino učečih se tudi materinščina. Poleg zunanje nacionalne večkulturnosti se v zadnjem času vse pogostejše pojavlja tudi notranja ali diskurzivna večjezičnost, ki jo je treba upoštevati in razvijati. Jezikovna kompetenca je sestavni del predmetne kompetence, a pri tem jezik ni omejen zgolj na nove koncepte in strokovno izrazje, temveč zahteva tudi nove načine mišljenja pri nekem učnem predmetu ter različne načine sporazumevanja.

Učenec v izobraževalnem procesu sprejema znanstveni koncept neke discipline pri učnem predmetu, to pa vodi do predznanstvene pismenosti. Za razvijanje strokovnega jezika je namreč nujno učence vpeljevati v jezik discipline. Ne le s spoznavanjem novih pojmov, temveč tudi z razvijanjem novih načinov mišljenja. Raziskave so pokazale, da pomanjkljive jezikovne sporazumevalne zmožnosti onemogočajo pridobitev znanja in procesne zmožnosti na nekem predmetnem področju. Povezava med jezikom in vsebino je zapletena in pogosto spregledana, zato se namenja premalo pozornosti sporazumevalni oziroma komunikativni kompetenci v odnosu do učenja posameznih predmetov. Opredeliti bi bilo treba sporazumevalne zmožnosti pri različnih učnih predmetih, ugotoviti, katere sporazumevalne zmožnosti so temeljne za posamezni učni predmet, ter posebej razvijati učni jezik.

V projektu Razvijanje in vrednotenje sporazumevalne zmožnosti je bilo ugotovljeno, da profesorji praviloma ne spremljajo učenčevega napredka pri branju in poslušanju. Posledice so vidne v rezultatih PIAAC na področju besedilnih sposobnosti, kjer je v Sloveniji 24,9 % odraslih doseglo prvo ali manj kot prvo raven. To pomeni, da so bili zmožni prebrati le kratka besedila o znanih temah in najti natanko določeno informacijo. Holistični učni pristop pri razvijanju sporazumevalne zmožnosti bi dolgoročno prinesel drugačne rezultate razvitosti sporazumevalne zmožnosti pri posameznikih.

Celoten prispevek:

Ivšek, L. (2018). Sporazumevalna zmožnost kot podlaga za dobro razvite besedilne spretnosti v odrasli dobi. V: Javrh, P. (ur.). *Spretnosti odraslih*. [Elektronski vir]. 2., recenzirana in dopolnjena izdaja. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, str. 23–43. Dostopno na: https://pismenost.acs.si/wp-content/uploads/2019/01/Monografija_spretnosti_odraslih_2018.pdf

BRALNA PISMENOST OSNOVNOŠOLCEV, MLADOSTNIKOV IN ODRASLIH

Dr. Fani Nolimal

Uspešno dokončanje obveznega izobraževanja še ne zagotavlja obvladovanja temeljne ravni pismenosti. To so pokazali nezadovoljivi rezultati raziskav PISA 2006, PISA 2009 in nacionalni preizkus znanja (NPZ), nekoliko boljši so rezultati raziskave PIRLS pri četrtošolcih. Cilj držav Evropske unije je zmanjšati število učencev, ki ne dosežajo druge ravni, tj. temeljne ravni pismenosti v raziskavi PISA, pod 15 %. Slovenija je bila pri tem učinkovita, saj so bili njeni rezultati PISA 2015 nad povprečjem in je bil dosežen nacionalni pa tudi skupni cilj Evropske unije. Na drugi strani so bili rezultati PIAAC 2016 odraslih slabi in napredek učencev se bo morda v pismenosti odraslih pokazal v naslednjih raziskavah, če bodo zagotovljeni potrebni dejavniki za vzdrževanje pismenosti in njen nadaljnji razvoj v sklopu formalnega in neformalnega izobraževanja. Raziskavi PISA in PIAAC sledita skupni zasnovi, ki je akcijsko usmerjena in funkcionalna.

Izpostavljeni dejavniki za učinkovit razvoj pismenosti so ustvarjanje pismenega okolja (promoviranja branja), izboljšanje kakovosti poučevanja (izobraževanje učiteljev) in večje sodelovanje ter inkluzija (ustvarjanje enakih priložnosti za učenje). Tem dejavnikom so sledili splošni cilji projekta Opolnomočenje učencev, ki obsegajo enake izobraževalne možnosti, izboljšanje dostopa do kakovostnega izobraževanja in integracijo učinkovitih didaktičnih strategij. Specifični cilji tega projekta pa so še izboljšati motivacijo in zanimanje za branje, izboljšati tehniko branja in pisanja, branje z razumevanjem, usposobiti učence za uporabo različnih bralnih učnih strategij, razviti procese refleksije, metakognicije, samoregulativno učenje, nameniti večjo pozornost učnemu jeziku in učnemu pogovoru, izboljšati dosežke pri nacionalnem preverjanju znanja in mednarodnih raziskav pismenosti. Projekt je bil izpeljan v dveh večjih sklopih: 1. Opolnomočenje učencev z izboljšanjem bralne pismenosti – razvoj pedagoških strategij in 2. Dvig kulturnega in socialnega kapitala (personalizirana podpora). Empirične ugotovitve projekta Opolnomočenje učencev so tele (pregled dosežkov učencev v izpeljanih testih je razviden iz preglednice 1):

- Na področju motivacije za branje se je pokazalo, da učenci, ki so sodelovali pri projektu, raje berejo. Samoevalvacija šol, ki so to področje izbrale za prednostno, je pokazala 20-odstotno zvečan obisk knjižnic na razredni stopnji.
- Področje tehnike branja in branje z razumevanjem so šole merile z Enotnim testom bralnih zmožnosti za 3. razred. Pri tem je 76,8 % učencev uspelo doseči tekoče avtomatizirano branje z dobrim razumevanjem, izidi stopnje razumevanja prebranega pa so precej slabši, saj se jih je le 25,7 % uvrstilo nad povprečje.
- Pri tehnikah branja so se učili iskanja ključnih besed, pisanja povzetkov, Paukove strategije, strategije PV3P in VŽN.
- Dosežke pri metakognitivnih procesih in samoodgovornosti so šole ocenjevale s samoevalvacijo ter pisno in ustno refleksijo. Napredek strokovnih delavcev se kaže v samoregulaciji, empatiji do učencev in ozaveščanju o pomenu bralne pismenosti; to kaže, da so spremembe zajele tudi splošno didaktiko poučevanja.

Preglednica 1: Tipologija učencev v projektu glede na splošno bralno učinkovitost

HITROST RAZUMEVANJA	STOPNJA RAZUMEVANJA	
	dobra	slaba
	TIP A	TIP B
hitro	516	289
	41,1 %	23,8 %
	TIP C	TIP D
počasno	43	398
	3,4 %	31,7 %

Vir: Nolimal 2018, v Javrh (ur.), 2018, str. 52.

Analiza dosežkov nacionalnega preverjanja znanja ni pokazala razlik v doseženem povprečju med šolami, zajetimi v projekt, in tistimi, ki niso bile, so pa bili dosežki učencev manj razpršeni. Stabilna povezanost med ocenami in indeksom SES (socialno-ekonomski status) je večja pri slovenščini kot pri matematiki. Med indeksom socialno-ekonomskega statusa in rezultati nacionalnega preverjanja znanja pa ni izrazite povezave. Pri tem se vplivi projekta statistično niso pokazali. V projektu Opolnomočenje učencev so se izboljšav lotili celostno in vse raziskave kažejo, da se vpliv socialno-ekonomskega na dosežke manjša. Nasprotno pa faktor socialno-ekonomski status še vedno statistično pomembno vpliva na bralno oziroma besedilno pismenost odraslih. Večinski delež populacije, zajete v PIAAC 2016, ni bil deležen spodbud projektov, kot so Opolnomočenje učencev, potemtakem kakovostne premike lahko pričakujemo v naslednjih raziskavah pismenosti odraslih.

V Sloveniji potekajo številni projekti, ki spodbujajo razvoj pismenosti, manjkata pa vertikalna povezanost in ukrepanje. Morda tiči v tem razlog za nizko raven pismenosti ob koncu osnovne šole. Avtorica vidi rešitev v zveznosti dela ter sodelovanju pri zagotavljanju temeljnih dejavnikov pismenosti.

Celoten prispevek:

Nolimal, F. (2018). Bralna pismenost osnovnošolcev, mladostnikov in odraslih. V: Javrh, P. (ur.). *Spretnosti odraslih*. [Elektronski vir]. 2., recenzirana in dopolnjena izdaja. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, str. 45–60. Dostopno na: https://pismenost.acs.si/wp-content/uploads/2019/01/Monografija_spretnosti_odraslih_2018.pdf

O BESEDILNIH SPRETNOSTIH TUJIH GOVORCEV SLOVENŠČINE

Dr. Ina Ferbežar

Poročilo raziskave PIAAC 2016 navaja, da so tujejezični priseljenci veliko manj uspešni pri besedilnih in matematičnih spretnostih kot rojeni v Sloveniji in slovensko govoreči priseljenci. Analiza dosežkov pri izpitih iz znanja slovenščine kot drugega in tujega jezika (SDTJ) tudi kažejo, da so besedilne oziroma bralne spretnosti tujih govorcev slovenščine na nizki ravni, vendar izsledki obeh analiz niso neposredno primerljivi, saj se testi razlikujejo v namenu, načinu izvajanja in zasnovi.

Z globalnimi migracijskimi procesi se je tudi položaj Slovenije spremenil. Poleg govorcev katerega od južnoslovanskih narodov se izpitom iz znanja SDTJ vse bolj pridružujejo tudi govorniki slovenščini bolj oddaljenih jezikov. Od leta 2015 je bil sistem preverjanja vpet v Skupni evropski jezikovni okvir (SEJO).

Povezava med opisi besedilnih spretnosti v PIAAC in bralnega razumevanja v SEJO je v preglednici 2.

Preglednica 2: Opisniki ravni besedilnih spretnosti (PIAAC) in bralnega razumevanja (SEJO) – povzetek

OPISI RAVNI BESEDILNIH SPRETNOSTI V PIAAC	SPLOŠNO BRALNO RAZUMEVANJE V SEJO
Raven 5: Povezuje več zgoščenih besedil, sintetizira informacije, prepozna retorične namige, sklepa na podlagi splošnega znanja, oceni zanesljivost virov.	C2: Razume in zna kritično interpretirati tako rekoč vse oblike pisnega jezika; prepoznava implicitne in eksplicitne pomeni.
Raven 4: Poveže, interpretira, sintetizira informacije iz daljših besedil, kompleksno sklepa in uporabi splošno znanje. Nasprotujoče si informacije so enako pomembne kot prave.	C1: Podrobno razume daljša kompleksna besedila.
Raven 3: V daljših in zgoščenih besedilih prepozna, interpretira, ovrednoti eno ali več informacij, sklepa, da izlušči pomen. V njih so pogosto nasprotujoče si informacije.	B2: Bere precej samostojno, način in hitrost branja prilagaja različnim besedilom in namenom ter selektivno uporablja priročnike in druge vire. Pri branju aktivira obsežno besedišče.
Raven 2: Išče ujemanje med besedilom in informacijami, morda mora uporabiti parafraziranje ali sklepanje na nižji ravni; v besedilih so tudi nasprotujoče si informacije.	B1: Zadovoljivo razume prebrana nezapletena stvarna besedila o temah, povezanih z njegovim področjem in interesi.
Raven 1: Zahtevana informacija je enaka ali podobna informaciji iz vprašanja, obvlada osnovno besedišče; naloge lahko zahtevajo vnos osebnih informacij.	A2: Razume kratka, enostavna in konkretna besedila o znanih temah in s pogostimi vsakdanjimi izrazi.
Pod ravno 1: Besedilo nima značilnosti digitalnega besedila.	A1: Prepoznava znana imena, besede in osnovne besedne zveze v zelo kratkih, preprostih besedilih.

Vir: Ferbežar 2018, v Javrh (ur.) 2018, str. 64.

Opisnik za branje v programu Slovenščina kot drugi in tuji jezik ima tri ravni: osnovno, višjo in raven odličnosti. Večina kandidatov, ki doseže pri izpitu osnovno raven, opravlja izpit za pridobitev državljanstva, raven odličnosti pa dosegajo predvsem tisti, ki se za izpit odločajo zaradi potreb pri delu.

Dosežki pri izpitih iz znanja SDTJ so dokaj nizki, saj osnovno raven uspešno opravi 54 % kandidatov, višjo pa 46 %. Analiza podatkov kaže, da je uspeh na osnovni ravni zelo odvisen od ravni izobrazbe, deloma tudi od udeležbe na tečaju, zadnja pa je pomembnejša za uspeh na višji ravni. Pričakovano so uspešnejši kandidati, katerih materni jezik je soroden slovenščini. Pomembno je tudi spoznanje, da so bralne spretnosti med jeziki prenosljive. V tem je slabši rezultat nižje izobraženih v raziskavi PIAAC razumljiv. Glede starosti so tudi primerljivi rezultati z ugotovitvami PIAAC, saj kandidati med 55 in 65 letom pogosto niso uspešni pri izpitih.

Tudi visokoizobraženi se ne odločajo za izpite iz znanja SDTJ na višjih ravneh, če ni nujno; to kaže na pomanjkanje motivacije. Ekonomski razlog ni več odločilen, saj je priseljencem omogočena udeležba na brezplačnih tečajih slovenščine. Pogost izgovor je pomanjkanje časa ali ne pogosta raba slovenščine v vsakdanjem življenju, morda je razlog tudi v učnih vsebinah. Pri oblikovanju učnih načrtov bi morali uporabiti tudi pristop od spodaj navzgor.

Avtorica prispevek provokativno sklene z vprašanjem, da morda odrasli sploh ne potrebujemo visokih ravni besedilnih spretnosti in nam po koncu formalnega izobraževanja primanjkuje le motivacije za njihovo vzdrževanje.

Celoten prispevek:

Ferbežar, I. (2018). O besedilnih spretnostih tujih govorcev slovenščine. V: P. Javrh (ur.). *Spretnosti odraslih*. [Elektronski vir]. 2., recenzirana in dopolnjena izdaja. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, str. 64–76. Dostopno na: https://pismenost.acs.si/wp-content/uploads/2019/01/Monografija_spretnosti_odraslih_2018.pdf

PREHODI V ODRASLOST IN SPRETNOST ODRASLIH

Dr. Mirjana Ule

Zadnji dve desetletji so zaznamovale družbenostrukturne in kulturne spremembe, ki so povzročile upadanje standardiziranja življenjskega poteka. Možnosti in negotovosti, ki so jih prej uravnale institucije, morajo danes znati upravljati posamezniki. Izgublja se povezanost med izobrazbeno ravni in poklicnimi priložnostmi, hkrati pa je naložba v višje oblike izobraževanja postala družbena nujnost. Ideološke in ekonomske spremembe v devetdesetih letih so sprožile tržni liberalizem in privatizacijo. Tudi v izobraževanju se je zgodil premik iz politike enakih možnosti v individualizem, kjer se družbene zahteve, odgovornost, nadzorovanje in urejevanje prelagajo na posameznike. Digitalna revolucija je sprožila družbene spremembe, ki so oblikovale »družbe znanja«, v katerih izobrazba odloča o vključitvi in izključitvi iz družbe. Izobrazbeni kapital je pomemben del identitete, stabilnosti in socialne vključenosti. Izobraževanje ni več vezano na neko življenjsko obdobje, temveč je pomembno vseživljenjsko učenje.

Sodobni kapitalizem posameznika še bolj izkorišča kot klasični, monopolni kapitalizem, saj so ljudje še bolj odvisni od družbenih struktur in mehanizmov. Dramatično se spreminjajo oblike vsakdanjega življenja, hkrati pa se od sodobnega človeka pričakuje in zahteva, da bo zmožen izbirati, načrtovati in voditi življenjski potek. Problematični posledici tega sta vse bolj površinsko dojemanje problemov in fragmentacija življenja. Delitev družbe na mlade in odrasle je vse manj aktualno, saj postajajo življenjske poti nelinearne, skoraj v vsakem trenutku življenja lahko »začneš znova«. Značilne zaposlitve odraslih in mladih so pomešane, vse več šolarjev in študentov dela, odrasli pa se vračajo v izobraževanje. Stabilno zaposlitev so nadomestile strategije zmanjševanja stroškov. Nestandardne oblike zaposlitve prevladujejo predvsem na začetku delovne kariere in ob koncu.

Merjenje spretnosti v raziskavi PIAAC je pokazalo, da so razlike med tistimi z največjimi spretnostmi in najmanjšimi pri nas večje od povprečja OECD, na to pa med drugim vpliva izobrazba staršev, ki je v Sloveniji pomemben dejavnik. Pri nas je bila ugotovljena tudi močna povezava med besedilnimi spretnostmi in neekonomskimi dejavniki, kot so zaupanje drugim, politična učinkovitost, sodelovanje pri prostovoljskih dejavnostih in samoocena zdravja. Najvišje dosežke je na splošno dosegala starostna skupina od 25 do 34 let, v starostni skupini od 55 do 65 let pa so dosegli najnižje izide. Dobro obvladovanje besedilnih in matematičnih spretnosti pozitivno vpliva na udeležbo na trgu dela in višino plačila.

Rezultati raziskave PIAAC postanejo še pomembnejši, če jih povežemo s teorijo kulturnih ali identitetnih kapitalov. Zadnjega si pridobivamo v izobraževanju ter s sodelovanjem v vseh kulturnih, športnih in drugih dejavnostih. Za uspešnost odraslih je vse pomembnejši neopazni identitetni kapital, kot je trdnost sebstva, čustvena stabilnost in senzibilnost, samoodprtost in sposobnost vživljanja, kognitivna širina, prožnost in kompleksnost, sposobnost kritičnega razmišljanja in moralne presoje. Vse to pripomore k razvoju občutka avtorstva svoje biografije, kar je osrednjega pomena za individualiziranje življenjske poti. Odrasli so razvili dve vrsti strategij spopadanja z identitetnimi problemi: razvojno in izogibajočo se strategijo reševanja identitetnih problemov. Človek z razvojno strategijo je nenehno dejaven na področju identitetnega razvoja, v nasprotju s tistimi z izogibajočo se strategijo, ki se nagibajo k pasivizaciji tega. Odraslost danes pomeni odgovornost za svojo usodo, za odgovorno odraslost pa potrebujemo uveljavljanje lastne individualnosti in sposobnost za skupno delo.

Slabše spretnosti v Sloveniji kažejo, da imamo kljub dobro razvitemu izobraževalnem sistemu manj kulturnega kapitala. To je stanje splošnega kulturnega ozračja in duha v Sloveniji, ki se kaže v nizki stopnji zaupanja v institucije in politiko, odsotnosti aktivnega državljanstva in skupnostnega čuta. Stanje je izid nacionalističnih strategij, ki pa so v moderni družbi neproduktivne.

Mladi odrasli (od 25 do 34 let), ki so v raziskavi PIAAC dosegli najboljše rezultate v vseh treh spretnostih, so na trgu dela najbolj podcenjena skupina. Za vstop na trg dela so pomembnejše kot izobrazba »mehke spretnosti« (komunikacija, mreženje, motivacija, timsko delo itn.), te so značilne za osebe z višjim identitetnim kapitalom. To pojasnjuje povezavo med merjenimi spretnostmi v raziskavi PIAAC in neekonomskimi kazalniki (zaupanje v politični vpliv, prostovoljstvo, samoocena zdravja). Slovenija izstopa po še posebno veliki razliki v stopnji zaupanja in samooceni zdravja. Zaupanje je pomembna sestavina socialnega kapitala, saj ljudem omogoča, da so učinkovitejši v skupnostnem delu. Najboljše zdravje pa je, kot kažejo študije kakovosti življenja in blaginje, značilno predvsem za države, kjer so razlike med bogatimi in revnimi najmanjše. Vse te ugotovitve kažejo, da Slovenija ni tako družbeno enaka država, kot nam prikazujejo primerjalni ekonomski kazalniki.

Celoten prispevek:

Nolimal, F. (2018). Prehodi v odraslost in spretnost odraslih. V: P. Javrh (ur.). *Spretnosti odraslih*. [Elektronski vir]. 2., recenzirana in dopolnjena izdaja. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, str. 77–88. Dostopno na: https://pismenost.acs.si/wp-content/uploads/2019/01/Monografija_spretnosti_odraslih_2018.pdf

DRUŽINSKO BRANJE KOT SOCIALNI KONTEKST ZA RAZVOJ IN UČENJE GOVORA TER ZGODNJE PISMENOSTI DOJENČKOV, MALČKOV IN OTROK

Dr. Ljubica Marjanovič Umek

Razvoj pismenosti otrok je zvezni proces, ki se začne z razvojem govora dojenčkov oziroma malčkov in se nadaljuje z razvojem porajajoče se pismenosti; ta se kaže na primer v zmožnosti fonološkega zavedanja, razumevanju vloge tiskanega gradiva, poznavanju črk, risanju. Prva tri leta malčkovega življenja so še posebno občutljiva za razvoj govora, zato se tu še posebno poudarja vloga družinskega okolja, in sicer na ravni zagotavljanja simbolno spodbudnega okolja in spodbujanja dejavnosti, ki so temeljnega pomena za razvoj govora. Izobrazba staršev, zlasti mame, pomembno vpliva na razvoj govora že v obdobju dojenčka in malčka; razlike pa se nato s starostjo otrok povečujejo.

Sodobni teoretski pogledi (razvojnopsihološki, nevroznanstveni) na razvoj zgodnje in akademske pismenosti in izsledki tujih in slovenskih empiričnih raziskav potrjujejo, da se razvoj pismenosti začne v prvih letih otrokovega življenja, in to predvsem z razvojem besednjaka in nekaterih drugih področij govora. Govor je v posameznikovem razvoju razmeroma stabilen in je tudi sicer dober napovednik razvoja, na primer spoznavnega, socialno spoznavnega ter učenja otrok, na primer zgodnje in akademske pismenosti in šolske uspešnosti. Za zgodnji razvoj govora otrok je temeljnega pomena družinsko okolje, in sicer na ravni ustvarjanja simbolno bogatega okolja ter pogostega in kakovostnega spodbujanja otrok k različnim dejavnostim, ki so pomembne za razvoj govora.

Različne raziskave potrjujejo (na primer Hart in Risley 2003, v Marjanovič 2021), da je zgodnji razvoj besednjaka pri otrocih odvisen od spodbud, ki jih prejmejo od svojih staršev in skrbnikov. Že pri besednjaku malčkov, starih od 10 do 36 mesecev, so raziskave ugotovile, da je lahko besednjak triletnih malčkov staršev s srednjo stopnjo izobrazbe za več kot 200 besed večji od besednjaka malčkov, ki imajo starše z nizko izobrazbo, in hkrati za več kot 400 besed manjši od besednjaka malčkov staršev z visoko izobrazbo. Razlike v obsegu besednjaka malčkov iz treh navedenih skupin se s starostjo zvečujejo. Starši z visoko izobrazbo pomembno pogosteje komunicirajo s svojimi malčki kot starši malčkov s srednjo in nizko izobrazbo, in sicer so namenili malčkom pomembno večje število izjav na uro, ki so se razlikovale tudi v funkciji (izjave spodbude ali prepovedi), in pomembno večje število različnih besed.

Skupno oziroma družinsko branje (pogostost in kakovost) razložimo kot dejavnost, s katero pomembno neposredno in posredno (po skupnem branju se npr. prenašata izobrazba staršev, družinsko imetje) vplivamo na govor malčkov in otrok ter tako ustvarimo več možnosti za razvoj govora tudi malčkom, ki prihajajo iz neugodnega družinskega okolja.

Celoten prispevek:

Marjanovič Umek, L. (2020). Družinsko branje kot socialni kontekst za razvoj in učenje govora ter zgodnje pismenosti dojenčkov, malčkov in otrok. V: E. Možina (ur.). *Družinska pismenost in starši iz manj spodbudnega okolja*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

POMEN DRUŽINSKE PISMENOSTI Z ZORNEGA KOTA RAZISKAV BRALNE PISMENOSTI

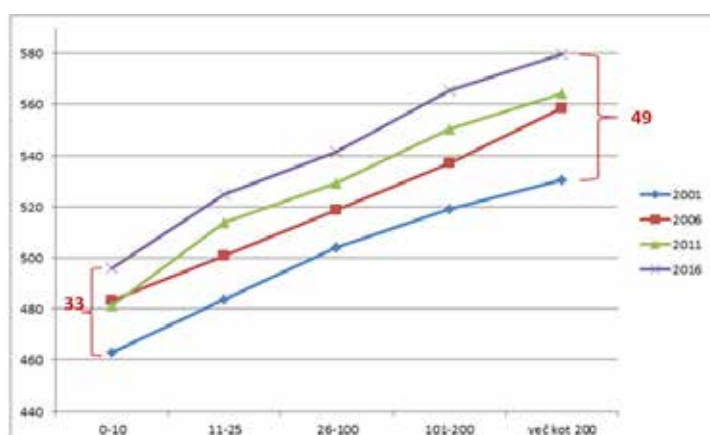
Mag. Marjeta Doupona

Mednarodno primerjalne raziskave bralne pismenosti (PIRSL, PISA) kažejo, da se bralna pismenost otrok zvišuje, tako da je vsaka naslednja generacija bolj opismenjena od prejšnje. Kljub temu pa so med otroci razlike v akademskih dosežkih, ki jih lahko najbolj pojasnimo socioekonomskimi dejavniki. Raziskava PIRLS meri bralno pismenost in zbira ozadenjske podatke desetletnih otrok v 4. razredu, raziskava PISA pa meri bralno pismenosti petnajstletnih otrok (oziroma mladine, stare od 15 let in 3 mesece do 16 let in 2 meseca). Z ozadenjskimi podatki, zbranimi z vprašalniki za učence in učence ter vprašalniki za starše, se je pokazalo, da sta izobrazba staršev in število knjig doma povezana z bralnimi dosežki otrok. Oba dejavnika podobno prikazujeta, kako sta večje število knjig oziroma višja izobrazbena raven staršev povezana z višjo bralno pismenostjo otrok. Dobro pisмени starši imajo v povprečju dobro opismenjene otroke.

Iz podatkov PIRLS (2016) je razvidno, da ima slabih 10 % otrok v starosti 10 let (4. razred) doma 10 knjig ali manj. Ti otroci dosegajo izjemno nizke bralne dosežke, 496 točk – to je le malo nad srednjim mednarodnim mejnikom, ki otrokom ne omogoča samostojnega pridobivanja znanja z branjem. Višji mednarodni mejnik dosega 49 % otrok v 4. razredu, to nadalje pomeni, da so to v večini primerov otroci, ki imajo doma več kot 100 knjig, saj je takih otrok 32 %. Mogoče je sicer, da se izvrstni bralci »skrivajo« tudi med otroci, ki doma sploh nimajo knjig, vendar je glede na izračunana povprečja takih otrok verjetno zelo malo. Knjižnice pri mankljaja od doma ne nadomeščajo v celoti.

Na podlagi opremljenosti domačega okolja s knjižnim gradivom lahko napovedujemo napredovanje otrok v bralni pismenosti. Iz slike 4 lahko preberemo, da so otroci, ki imajo doma od 0 do 10 knjig, v petnajstih letih napredovali za 33 točk, njihovi vrstniki, ki imajo doma več kot 200 knjig, pa so napredovali za 49 točk. Razlika med napredkom ene in druge skupine je velika, saj je družbenoe ekonomska skupina, ki ima doma več kot 200 knjig, napredovala za 16 točk več kot družbenoe ekonomska skupina, ki ima doma 10 knjig ali manj, oziroma skupina z zelo veliko knjigami je napredovala 1,5-krat več kot skupina z malo knjigami ali nič (slika 3).

Slika 3: Trendi bralne pismenosti glede na število knjig po letih zajema

Vir: Doupona 2021, v Možina (ur.) 2021.

Tudi iz raziskave PISA 2015 je razvidno, da s številom knjig doma narašča bralna pismenost dijakov. PISA dodaja številu knjig nad 200 še kategorijo nad 500 knjig, kjer povprečna bralna pismenost pade z 292 točk (za skupino, ki ima doma od 201 do 500 knjig) na 288 točk (skupina, ki ima doma več kot 500 knjig), vendar zadnja skupina, ki ima doma več kot 500 knjig, obsega le 4 % dijakov, tako da je standardni odklon pri tej skupini za dosežek velik kar 6 točk. To pomeni, da razlika v bralnem dosežku med skupino dijakov, ki ima doma od 201 do 500 knjig, in skupino dijakov, ki ima doma več kot 500 knjig, ni statistično značilna in je torej ni.

Z dodatnim izobraževanjem odraslih se izboljšuje pismenost njihovih otrok. Pri tem velja previdnost, da z vzbujanjem krivde pri starših ne posežemo negativno v odnos med njimi in njihovimi otroki. Strokovnjaki lahko staršem pomagajo, da navežejo boljši stik z učitelji in skupaj najdejo najboljše rešitve za otroke pri spodbujanju motivacije za učenje in branje. Seveda pa šola ne sme opustiti svojega imperativa, da je treba otroka dobro naučiti brati za vsako ceno, tudi če starši nimajo akademskih izkušenj in pričakovanj.

Celoten prispevek:

Doupona, M. (2021). Pomen družinske pismenosti z vidika raziskav bralne pismenosti. V: E. Možina (ur.). *Družinska pismenost in starši iz manj spodbudnega okolja*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

DRUŽINSKA PISMENOST IN STARŠI IZ MANJ SPODBUDNEGA OKOLJA

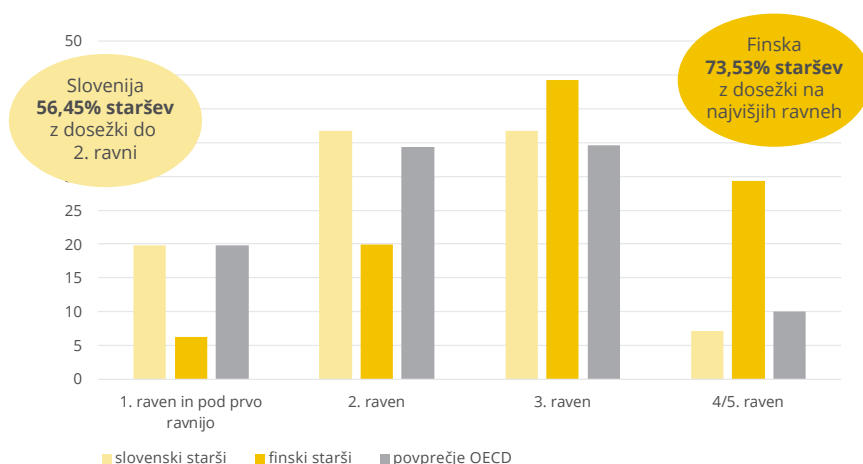
Mag. Estera Možina

V študiji smo se osredinili na starše predšolskih in šolajočih se otrok, ki so bili zajeti v vzorec raziskave o Spretnostih odraslih – PIAAC. Ugotavljali smo, kakšne so značilnosti skupine staršev z dobrimi bralnimi spretnostmi in skupine staršev s slabimi rezultati pri bralnih spretnostih. Pri tem smo bili posebno pozorni na starše, ki prihajajo iz nespodbudnih okolij, saj bomo sledili temeljnemu raziskovalnemu vprašanju; z njim bomo raziskovali pogloblitve dejavnike, ki vplivajo na to skupino staršev. Naše izhodišče je namreč, da so starši iz nespodbudnih okolij pri skrbi za družinsko pismenost ovirani, zaradi dveh najpomembnejših dejavnikov: nizkega socialno-ekonomskega statusa in nizkih spretnosti.

Izsledki dozdajšnjih raziskav PISA in PIRLS so ob večkratnih merjenjih potrdili problem: kažejo, da otroci iz družin z nizkim socialno-ekonomskim statusom dosegajo praviloma nižje dosežke pri merjenjih bralne pismenosti pa tudi pri merjenih kompetencah. Potrdile so splošno zakonitost, da če imajo starši nizke spretnosti, je velika verjetnost, da bodo tudi njihovi otroci izkazovali nižje dosežke. Šolski sistem v Sloveniji razlik v spretnostih in dosežkih, ki izhajajo iz nizkega ekonomskega in kulturnega kapitala, ne kompenzira toliko, kot bi bilo zaželeno. Omenjene raziskave niso dale natančnejših podatkov o tem, kakšno je stanje družinske pismenosti v družinah otrok, ki dosegajo nizke rezultate.

V sklopu študije smo iz podatkov PIAAC pridobili podrobne podatke o starših, ki najverjetneje prenašajo vzorec slabega obvladovanja besedilnih spretnosti tudi na svoje otroke. Zato nas je posebno zanimalo, kaj je mogoče storiti, da bi se v družinski pismenosti stanje izboljšalo. Menimo, da je pri tem ena temeljnih prvin ustrezno izobraževanje staršev. Pred tem je seveda treba razumeti, kateri so dejavniki, ki vplivajo na družinsko pismenost staršev iz nespodbudnih okolij, ter tudi poznati njihove besedilne zmožnosti. To je temelj, ki omogoča kakovost in družinsko pismenost. Z natančnejšim vpogledom v lastnosti proučevanih skupin staršev lahko sklepamo na njihove izobraževalne potrebe. To je izjemnega pomena, če želimo zdajšnje programe za razvoj družinske pismenosti prenavljati oziroma v nadaljevanju oblikovati nove programe. Z ugotovitvijo izobraževalnih potreb staršev, ki imajo nižje besedilne spretnosti, lažje razumemo, katere prvine že obstoječih programov so ustrezne in katere ne.

Slika 4: Besedilne spretnosti slovenskih in finskih staršev (z otroki do 18. leta), povprečje OECD

Vir: Možina, 2020.

Podatki o značilnostih staršev kažejo, da je v Sloveniji petina staršev z otroki do 18. leta, ki imajo zelo šibke bralne, besedilne in matematične spretnosti (slika 4). Starši z nizkimi dosežki praviloma ne berejo za vsakodnevne potrebe in pogosto tudi ne pri delu, redko pišejo in uporabljajo matematične spretnosti. To so praviloma manj izobraženi starši v vseh starostnih razredih, ki se le v manjšem obsegu udeležujejo izobraževanja in usposabljanja. Nizka raba spretnosti in slaba opremljenost domačega okolja s pisnimi viri dajejo slutiti, da to okolje ni dovolj spodbudno za razvijanje spretnosti otrok in staršev. Zaradi nizkih spretnosti starši zelo težko podpirajo otrokov zgodnji kognitivni in jezikovni razvoj ter spodbujajo predbralne in predpisalne spretnosti. Že prej navedene raziskave PIRLS in PISA utemeljujejo povezanost socialno-ekonomskega položaja in stopnje kompetenc z ravni družinske pismenosti. Brez zgodnje skrbi za razvoj otrokovih besedilnih spretnosti že v družinskem okolju so namreč možnosti za to, da bi otrok lahko izkoristil vse možnosti, ki mu jih ponuja izobraževalni sistem, majhne.

Celoten prispevek:

Možina, E. (2020). *Družinska pismenost in starši iz manj spodbudnega okolja*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

SLOVENSKI MODEL UDELEŽBE ODRASLIH V IZOBRAŽEVANJU V KONTEKSTU MEDNARODNE PRIMERJAVE

Mag. Jasmina Mirčeva

Znanje in spretnosti dojemamo kot temeljne dejavnike gospodarskega napredka, državne blaginje in posameznikovega razvoja. Polarizacija med manj in bolj izobraženimi se povečuje, saj se zadnji tudi bolj udeležujejo organiziranih izobraževalnih dejavnosti. Kljub temu pa so nekatere države učinkovite pri zmanjševanju razlik; na to vplivajo predvsem značilnosti njihovih izobraževalnih sistemov, prožnosti delovnega trga, vloga sindikatov, vlaganje v razvoj in izobraževanje ter bruto domači proizvod. Nacionalni sistemi lahko vplivajo na odločitev odraslih glede stopnje udeleževanja v organiziranih izobraževalnih dejavnostih. Razumevanje udeležbe v vseživljenjskem učenju ni enopomensko, saj je treba upoštevati številne vidike. Dejavnike, ki vplivajo na dejavnost odraslih v izobraževalnih procesih, lahko razdelimo v tri kategorije: individualna (behavioristična – notranji dejavniki in proces, mikrosociološka – vpliv okolja odraščanja), institucionalna (ponudba izobraževalnih storitev) in makrokategorija (modeli državne blaginje). Prispevek se osredinja na vpliv makrovidika.

Na podlagi izsledkov raziskave PIAAC lahko države razdelimo na pet skupin glede deleža udeležbe odraslih v izobraževanju. Prvo skupino zastopajo skandinavske države in imajo več kot 60-odstotno udeležbo odraslih v izobraževanju. Zanje je značilna dolga tradicija izobraževalne dejavnosti med odraslimi. V drugo skupino, s 55- do 60-odstotno udeležbo, se uvrščajo anglosaške države, to so države liberalnega tipa, kjer podjetja vplivajo na zasnovano izobraževanje. V tretji skupini so Nemčija, Estonija, Irska, Koreja pa tudi Češka in Avstrija s 50- do 55-odstotno udeležbo odraslih v izobraževanju. V četrto skupino sodijo poleg Belgije in Španije tudi Slovenija s 45- do 50-odstotno udeležbo. V zadnji, peti skupini, so Japonska, Ciper, Francija, Poljska, Slovaška, izobraževalno najmanj dejavni pa sta še posebno Rusija in Italija.

Za določitev gibanj v izobraževalni udeležbi so primerjani rezultati raziskave PIAAC (2016) z rezultati Prve mednarodne raziskave o pismenosti odraslih IALS (1998), (preglednica 3).

Preglednica 3: Rangi udeležbe v izobraževanju odraslih po podatkih raziskav IALS (1998) in PIAAC (2016)

IALS	RANG	PIAAC	RANG
Finska	1	Danska	1
Danska	2	Finska	2
Švedska	3	Švedska	3
Norveška	4	Norveška	4
Velika Britanija	5	Nizozemska	5
Združene države Amerike	6	Združene države Amerike	6
Kanada	7	Kanada	7
Nizozemska	8	Velika Britanija	8
Slovenija	9	Irska	9
Češka	10	Češka	10
Irska	11	Belgija	11
Belgija	12	Slovenija	12
Poljska	13	Poljska	13
Odličnost	3	Odličnost	3

Vir: Mirčeva 2018, v Javrh (ur.) 2018, str. 108.

Iz primerjave je razvidno, da na vrhu lestvice kljub večji časovni razliki ni pomembnejših sprememb. Največji upad udeležbe v izobraževanju je imela prav Slovenija, čeprav si je prizadevala za izboljšanje na tem področju.

Avtorica je izbrala šest različnih evropskih držav, proučevala dejavnike, ki vplivajo na raven udeležbe odraslih v izobraževanju, in poskušala shematizirati stanje v teh državah. Izbrane so bile: Danska (skandinavski zasnova izobraževanja), Češka (vzhodnoevropska država), Italija (sredozemska država), Nemčija (srednjeevropska država), Velika Britanija (država liberalnega tipa) in Slovenija. Dejavniki starosti povečini (razen v Italiji) ima odločilno vlogo pri udeležbi v izobraževanju odraslih, v Sloveniji pa še najbolj izstopa po pomenu. Povsod velja, da nižja izobrazba večinoma pomeni tudi manjšo udeležbo pri izobraževanju odraslih, vendar to še posebno pomembno vpliva v Italiji in Sloveniji. Večina odraslih dobiva spretnosti in učne izkušnje pri delu in dejavniki zaposlenosti pomeni večjo udeležbo v izobraževanju (še posebno na Češkem, Danskem in v Veliki Britaniji). Tudi višja ocena zdravstvenega stanja pomeni večjo izobraževalno dejavnost (še posebno v Veliki Britaniji, Nemčiji in na Danskem). Slovenija izstopa v modelu še po dveh dejavnikih, ki sta pomembna za pojasnjevanje napovedi udeležbe odraslih v izobraževanju, to sta izobrazba staršev in udeležba v prostovoljskih združenjih. Analiza je potrdila, da je raven udeležbe v izobraževanju odraslih pogojena z merjenimi atributi posameznika, ožjega in širšega družbenega okolja.

Celoten prispevek:

Mirčeva, J. (2018). Slovenski model udeležbe odraslih v izobraževanju v kontekstu mednarodne primerjave. V: P. Javrh (ur.). *Spretnosti odraslih*. [Elektronski vir]. 2., recenzirana in dopolnjena izdaja. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, str. 103–116. Dostopno na: https://pismenost.acs.si/wp-content/uploads/2019/01/Monografija_spretnosti_odraslih_2018.pdf

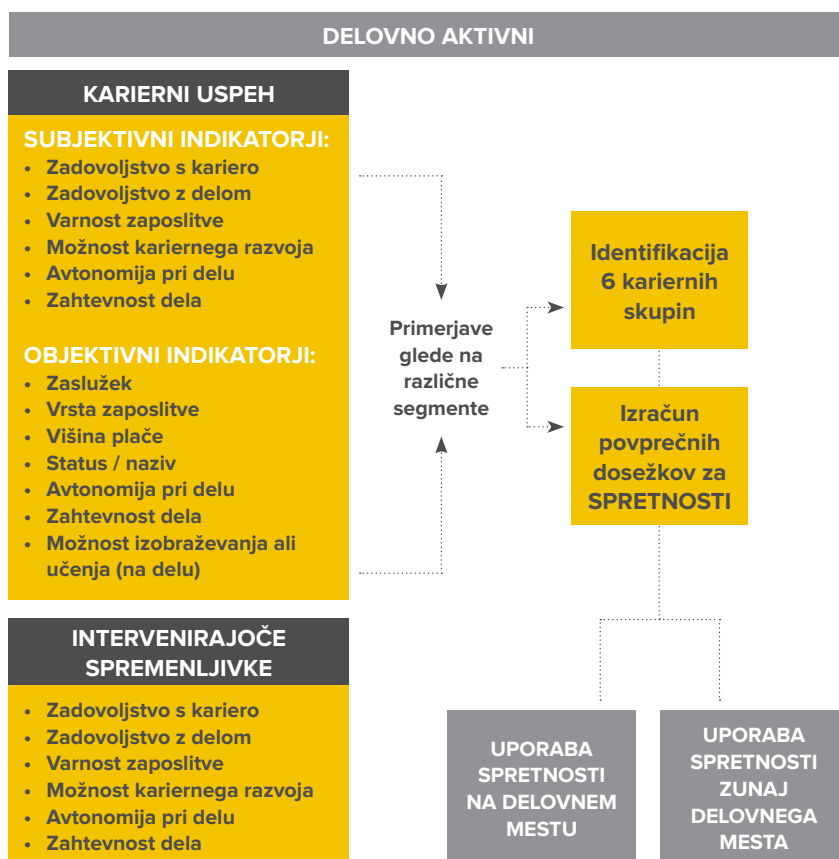
Razvitost spretnosti za potrebe dela

RAZVITOST SPRETNOSTI IN KARIERNI RAZVOJ POSAMEZNIKA

Dr. Petra Javrh

Zaradi vse prožnejših oblik dela je vse večja potreba po stalnem razvoju spretnosti in znanja. Študija o kariernem razvoju je narejena na podlagi podatkov raziskave PIAAC, v njej je obravnavana analiza individualne uspešnosti v povezavi z različnimi ravnmi spretnosti. Prikazani so izsledki tematske študije, ki je bila izpeljana v dveh fazah (pilotni del na podlagi belgijskih podatkov PIAAC 2013 in poglobitveni del na slovenskih podatkih PIAAC 2016). Iz baze slovenskih podatkov raziskave PIAAC so zajeti odgovori vseh delovno aktivnih prebivalcev Slovenije, to je 56 % populacije. Aktivna populacija je bila z upoštevanjem več kriterijev razdeljena na šest skupin (slika 5): nadpovprečno karierno uspešni, samozaposleni, javni sektor, skupina tistih, ki delajo z ljudmi, ročno spretni moški in elementarni poklici z najnižjim dohodkom. Skupine se po velikosti nekoliko razlikujejo: največji sta skupini elementarni poklici z najnižjim dohodkom in samozaposleni (vsaka posebej zajema slabih 20 % vzorca), nato sledita javni sektor in skupina tistih, ki delajo z ljudmi (vsaka 17 % vzorca), najmanjši delež pa obsegata skupini ročno spretni moški in nadpovprečno karierno uspešni (vsaka okrog 10 % vzorca).

Slika 5: Osnovni model analize v študiji

Vir: Javrh 2018, v Javrh (ur.) 2018, str. 94.

Razlika med skupinami in njihovo subjektivno oceno kariernega uspeha je očitna. Skupina nadpovprečno karierno uspešnih se je tudi sama najpogosteje ocenila kot taka, ocena javnega sektorja in samozaposlenih se ujema s slovenskim povprečjem, skupini, ki delata z ljudmi – ročno spretni moški in elementarni poklici z najnižjim dohodkom – pa sta se po uspešnosti ocenili najslabše. Opažena je tudi precejšnja razlika med nadpovprečno oceno kariere pri nadpovprečno uspešnih (40 %) in podpovprečno oceno pri elementarnih poklicih (4 %). Še večja razlika v uspešnosti se kaže, ko se ti primerjajo s trenutnimi sodelavci (nadpovprečno karierno uspešni 48 %, elementarni poklici 7 %). Tudi razlike v povprečnih dosežkih pri merjenju spretnosti v raziskavi PIAAC 2016 so med kariernimi skupinami velike. Po matematičnih in besedilnih spretnostih sta se skupini nadpovprečno karierno uspešnih in samozaposlenih v povprečju uvrstili na optimalno raven, skupine javni sektor, tistih, ki delajo z ljudmi in ročno spretni moški na osnovno raven, skupina elementarni poklici pa je večinoma nezadostna v omenjenih spretnostih. Povprečno so najspretnější pri reševanju problemov v tehnološko bogatih okoljih nadpovprečno karierno uspešni (srednje zahtevna raven), sledijo skupine samozaposleni, javni sektor in delo z ljudmi (osnovna raven), pod osnovno raven pa sta se uvrstili skupini ročno spretnih moških in elementarni poklici. Dosežene ravni so tesno povezane s kakovostjo delovnih razmer in stopnjo izobrazbe. Resnična avtonomija pri delu in spodbudni socialni odnosi sta značilnosti spodbudnega delovnega mesta, ki vpliva na razvoj spretnosti, pridobljenih s šolanjem. Zaskrbljujoče je, da se večina nižje in srednje kvalificiranih starejših delavk in delavcev z najnižjo karierno uspešnostjo sploh ne zaveda nehumanih okoliščin svojega delovnega mesta. Pri njih sta namreč zaznana solidno karierno zadovoljstvo in nizka motiviranost za izobraževanje. Vpliv spodbudnega okolja na spretnosti je lepo viden pri skupini samozaposlenih, ki so dosegli dobre rezultate kljub nižji izobrazbi. Nasprotno pa se je skupina ročno spretnih moških slabo odrezala pri preskusu spretnosti kljub solidni izobrazbi in bila tako prepoznana kot skupina, ki je najbolj izpostavljena usihanju spretnosti.

Skupna lastnost skupine nadpovprečno karierno uspešnih je močna delovna identiteta. Ta skupina obenem izraža največjo potrebo po izobraževanju, čeprav se osebe v njej že največ izobražujejo. Kar dve tretjini od teh oseb sta delali v zadnjih letih v zasebnem sektorju, v srednje velikih ali malih podjetjih, več kot polovica je bila na vodilnih položajih, z dobrim zaslužkom in večinoma stalno zaposlitvijo. Vse te značilnosti kažejo, da obvladajo spretnosti za kakovostne medosebne odnose.

Čas globalizacije sproža večje posege v organiziranost dela, kjer konkretne spretnosti in znanje ne zadoščajo več, ampak je treba obvladati znanje in spretnosti na višji, abstraktni ravni. Vsak četrti odrasli v Sloveniji ima glede na rezultate PIAAC 2016 spretnosti razvite na ravni, ki ne omogoča sproščenega delovanja na delovnem mestu, niti v zasebnem življenju. Slovenski delavci na delovnem mestu manj berejo in rešujejo probleme v tehnološko bogatih okoljih; to kaže, da so okoliščine manj spodbudne kot v večini evropskih držav.

Celoten prispevek:

Javrh, P. (2018). Razvitost spretnosti in karierni razvoj posameznika. V: P. Javrh (ur.). *Spretnosti odraslih*. [Elektronski vir]. 2., recenzirana in dopolnjena izdaja. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, str. 89–109. Dostopno na: https://pismenost.acs.si/wp-content/uploads/2019/01/Monografija_spretnosti_odraslih_2018.pdf

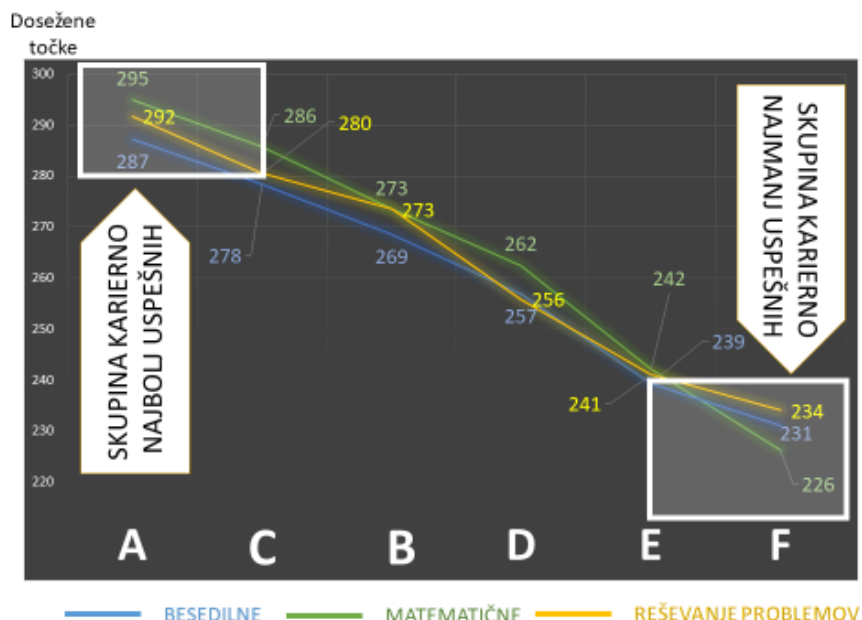
DELOVNO AKTIVNI PREBIVALCI Z NAJNIŽJIMI SPRETNOSTMI – SPECIFIČNE ZNAČILNOSTI

Dr. Petra Javrh

Karierna uspešnost je statistično pozitivno povezana z razvitostjo temeljnih spretnosti. Na drugi strani pa lahko karierni neuspeh povežemo z najslabšimi matematičnimi spretnostmi, nižjo stopnjo izobrazbe, elementarnimi, nizkokvalificiranimi poklici pa tudi z običajnim delovnim časom, najmanjšo prožnostjo in avtonomijo pri delu, izolacijo na delovnem mestu, nezaupanjem in neudeleženo v izobraževanju na delu. Temeljno, konkretno znanje oziroma spretnosti ne zadoščajo več. Problematika delovno aktivnega prebivalstva z najnižjimi spretnostmi obsega nehumano delovno mesto, ki pa ga presenetljivo ne zaznavajo kot takega, ter nemotiviranost za učenje.

Hipoteza študije je, da imajo delovno aktivni prebivalci z najnižjimi spretnostmi posebnosti in da bi jih prepoznali, je bila narejena primerjalna analiza dveh skupin delovno aktivnega prebivalstva: tistih z najnižjo ravni spretnosti in z najvišjo (slika 6). S to analizo so bili najmanj uspešni opredeljeni širše kot skupina F v študiji Razvitost spretnosti in karierni razvoj posameznika (Javrh 2018, str. 89–102). Pri skupini z najnižjimi spretnostmi je ocena zdravja enkrat nižja kot pri najuspešnejših, v njej prevladujejo starejši, moški delavci, ki zaostajajo v kariernem razvoju. To, da jih je le 4 % zares nezadovoljnih z delom, kaže na problem motiviranosti. Karierni neuspeh je povezan z najslabšimi možnostmi za razvoj.

Slika 6: Grafični prikaz uvrstitvenih kriterijev v skupini karierno najmanj uspešni in karierno najuspešnji glede na prejšnjo študijo (Javrh 2018)

Vir: Javrh 2021, str. 33.

Značilnosti delovno aktivnih prebivalcev z najnižjimi spretnostmi so slabe bralne navade in nizka razvitost besedilnih spretnosti; to se zrcali v malo knjigah, ki jih premore gospodinjstvo. V skupini prevladujejo moški in ženske med 45 in 55 letom ter starejši moški, ki jih je kar dvakrat več kot v skupini uspešnih (v zadnji prevladujejo mladi moški in ženske srednjih let). Številčno gledano so najmanj uspešni predvsem v podravski, osrednjeslovenski in savinjski regiji. Največje nesorazmerje pa je v skupini z najnižjimi dosežki v podravski, spodnjeposavski in goriški regiji. Več kot polovica najmanj uspešnih živi v manjših podeželskih naseljih z manj kot 2000 prebivalci. Med delovno aktivnimi prebivalci z najnižjimi dosežki je največji delež polkvalificiranih poklicev in osnovnih poklicev za preprosta dela. Njihova samoocena zdravja je nižja, gospodinjstvo je nekoliko večje, partnerji pa so pogosto delovno neaktivni. Tisti, ki imajo migrantsko ozadje, so največkrat prišli v Slovenijo po letu 1991, ko so bili stari od 16 do 30 let. Materni jezik, izobrazba in izobrazba staršev statistično pomembno vplivajo na razvitost posameznih spretnosti.

Celoten prispevek:

Javrh, P. (2020). Delovno aktivni prebivalci z najnižjimi spretnostmi – specifične značilnosti. V: P. Javrh (ur.). *Delovno aktivni prebivalci z nižjimi spretnostmi*. [Elektronski vir]. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, str. 26–58. Dostopno na: https://pismenost.acs.si/wp-content/uploads/2020/11/studije_Eknjiga.pdf

DELOVNO SODELOVANJE PRI REŠEVANJU PROBLEMOM V TEHNOLOŠKO BOGATIH OKOLJIH – PRIMERJAVA MED SKUPINAMA Z VISOKIMI IN NIZKIMI DOSEŽKI

Dr. Nevenka Bogataj

Skupina z nižjimi dosežki v reševanju problemov v tehnološko bogatih okoljih je nehomogena (vse izobrazbe, starostne skupine). Na spretnost reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih vplivajo raven izobrazbe, redna uporaba tehnologije pri delu ali doma, spodbudno družinsko okolje, posredno tudi udeležba v izobraževanju odraslih, izvor (migracije) in spol, velik delež pa še ni pojasnjen. Na splošno na dosežke zelo vpliva uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije doma. V Sloveniji je ta spretnost slabo razvita, saj je malo manj kot petina odraslih skoraj brez izkušenj z računalnikom, četrtnina pa je v raziskavi PIAAC dosegla zadovoljivo raven.

Splošno zaupanje v Sloveniji poveča pogostost delovnega sodelovanja, a le v skupini z višjimi dosežki (preglednica 4). Tretjina delovno aktivnih z nižjimi dosežki v reševanju problemov v tehnološko bogatih okoljih pri delu ne sodeluje, ni avtonomna glede zaporedja delovnih opravil, četrtnina med njimi pa se z delom ne uči, kadar delovno ne sodeluje s sodelavci. Velik delež skupine z nižjimi dosežki se rad uči novosti in zamisli med seboj primerja celo bolj kot skupina z visokimi dosežki (ob rednem sodelovanju se to še poveča).

Za skupino z nizkimi dosežki pri reševanju problemov v tehnološko bogatih okoljih je torej značilno, da se le majhen delež odraslih, ki sodijo vanjo, uči z delom, ob povečanem delovnem sodelovanju pa se pri tem izenačijo s skupino z visokimi dosežki. Žal pa tudi ne iščejo dodatnih informacij, manj se udeležujejo seminarjev in delavnic ter manj primerjajo zamisli z resničnostjo; čeprav se s sodelovanjem tudi to poveča, se ne izenačijo s skupino z višjimi dosežki. Veliko jih je avtonomnih pri delu, skoraj tako kot v skupini z višjimi dosežki, ljudem pa ne zaupajo. Nizka stopnja zaupanja je posledica dolgotrajne instrumentalizacije nižje izobraženih in socialnega inženiringa, ki ne spodbuja učenja.

Preglednica 4: Splošno zaupanje v Sloveniji in Evropi glede na obseg delovnega sodelovanja

OBSEG DELOVNEGA SODELOVANJA	SKUPINA GLEDE NA DOSEŽKE	DELEŽ ZAUPLJIVIH V SKUPINI, KI SE S TRDITVIJO »ZAUPA LE REDKIM« NE STRINJAJE IN ZELO NE STRINJAJE	
		Slovenija	Evropa
Ni sodelovanja	nizki	0	15,8
	visoki	10,9	13,4
Dnevno sodelovanje	nizki	3,7	15,0
	visoki	19,6	14,9

Vir: Bogataj 2020, v Javrh (ur.) 2018, str.

Na učno aktivnost skupine z nižjimi dosežki pri reševanju problemov v tehnološko bogatih okoljih vpliva obseg delovnega sodelovanja in je pod očitnim vplivom razprave. Primerjava med Slovenijo in Evropo kaže, da se pri nas obe skupini raje uči novosti, iskanje dodatnih informacij pa je v Sloveniji porazno. Manj uspešna skupina veliko manj primerja zamisli z resničnostjo (tudi delovno sodelovanje tega ne spremeni), avtonomija dela pa je v Sloveniji manjša kot v Evropi.

Skupina z nizkimi dosežki pri reševanju problemov v tehnološko bogatih okoljih morda ni posledica pomanjkljivih kompetenc, temveč neugodne kombinacije lastnih prioritet.

Celoten prispevek:

Bogataj, N. (2020). Delovno sodelovanje pri reševanju problemov v tehnološko bogatih okoljih – primerjava med skupinama z visokimi in nizkimi dosežki. V: P. Javrh (ur.). *Delovno aktivni prebivalci z nižjimi spretnostmi*. [Elektronski vir]. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, str. 59–74. Dostopno na: https://pismenost.acs.si/wp-content/uploads/2020/11/studije_Eknjiga.pdf

NEENAKE PRILOŽNOSTI IN MOŽNOSTI ZA VKLJUČEVANJE ZAPOSLENIH V IZOBRAŽEVANJE

Mag. Jasmina Mirčeva

Slovenija se zadnja leta zavzema za razvoj varne prožnosti trga dela, na ravni delovanja organizacij in posameznika. Za nekatere so posledice fleksibilizacije priložnost za novo znanje, za druge pa pomenijo stagnacijo. K tej polarizaciji na trgu dela pripomore tudi neenakomeren dostop do izobraževalnih priložnosti, saj imajo delovno aktivni z višjimi spretnostmi več priložnosti za izobraževanje. Te tudi pogosto izrabijo kot sredstvo za promocijo in spodbujanje, da obdržijo delovno mesto.

Najpomembnejša dejavnika, ki pojasnjujeta raven udeležbe zaposlenih v izobraževanju, sta velikost organizacije ter poklic oziroma vrsta dela. Manj pomembni dejavniki so še pogodbeno razmerje, delovni čas ter lastninska sestava podjetij. V javnem sektorju je več visokoizobraženih kot v zasebnem in je večja udeležnost v izobraževanju. Za zaposlene z nizko izobrazbo so za vključevanje v izobraževanje najugodnejša javna, srednje velika podjetja, za tiste z visoko izobrazbo pa velika podjetja. Oblike zaposlitve, ugodne za izobraževanje, so zaposlitev za nedoločen čas in po pogodbi agencije za posredovanje del.

Klasifikacija neudeležbe v izobraževanju po Cross (Cross 1981, v Mirčeva 2020) se deli na situacijske, dispozicijske in institucionalne razloge. Za situacijskimi se skriva tudi nekaj dispozicijskih razlogov (pomanjkanje časa – nizka motivacija).

Pri zaposlenih z višjo izobrazbo velja: čim večja je prožnost pri delu, večji je delež izobraževalne udeležbe. Pri manj zahtevnih delih te povezave ni, saj so najmanj izobraževalno aktivni tisti, ki so najbolj avtonomni glede načina dela in vsebine. Obstajata interni in eksterni trg delovne sile. Delovna mesta internega trga temeljijo na večji količini znanja in možnosti za izobraževanje od zunanjega trga.

Razlike v razvitosti regij so tudi povezane z udeležbo v izobraževanju (preglednica 5). V najbolj razviti osrednjeslovenski regiji je tudi udeležba v izobraževanju največja. Povezanost izobraževanja z BDP-jem pa ne drži vedno, tako je na primer v notranjsko-kraški regiji s skromnim BDP-jem udeležba relativno visoka. Najnižja udeležba v izobraževanju je v podeželskem okolju, največji del odraslih prebivalcev pa pridobiva znanje, izkušnje, spretnosti pri delu.

Preglednica 5: Regije in udeležba v izobraževanju in usposabljanju delovno aktivnih prebivalcev glede na besedilne dosežke

		UDELEŽBA ZAPOSLENIH V PROGRAMIH FORMALNEGA IN NEFORMALNEGA IZOBRAŽEVANJA			
		BDP na prebivalca po statističnih regijah[1]	Udeleženci v IO, zaposleni z nizkimi dosežki	Udeleženci v IO, zaposleni z visokimi dosežki	Vsi delovno aktivni
Regije	pomurska	14.937	4,73 % 38,40 %	4,82 % 57,36 %	4,64 %
	podravska	17.838	27,23 % 53,61 %	13,17 % 81,33 %	17,35 %
	koroška	17.885	4,53 % 28,73 %	1,46 % 79,42 %	2,40 %
	savinjska	19.987	8,05 % 35,17 %	10,47 % 57,70 %	10,47 %
	zasavska	11.574	1,65 % 24,52 %	0,37 % 54,47 %	1,09 %
	spodnjeposavska	18.314	4,06 % 40,86 %	1,38 % 56,41 %	2,40 %
	JV Slovenija	21.630	8,04 % 45,79 %	4,33 % 56,64 %	5,88 %
	osrednjeslovenska	31.169	21,65 % 48,89 %	39,53 % 78,63 %	30,71 %
	gorenjska	19.833	6,30 % 34,68 %	12,86 % 82,51 %	12,16 %
	notranjsko-kraška	15.837	3,77 % 47,93 %	2,00 % 85,43 %	2,73 %
	goriška	19.930	7,55 % 42,92 %	3,16 % 70,70 %	5,33 %
	obalno-kraška	22.627	2,44 % 37,86 %	6,44 % 64,22 %	4,84 %

Vir: baza PIAAC 2016, lastni izračuni, 2020.

Na podlagi rezultatov raziskave PIAAC je bilo ugotovljeno, da posamezniki z najmanj razvitimi spretnostmi (predvsem v tehnološko bogatih okoljih) zavirajo razvoj regije bolj kot ga posamezniki z najbolj razvitimi spretnostmi lahko pospešijo.

Mirčeva, J. (2020). Neenake priložnosti in možnosti za vključevanje zaposlenih v izobraževanje. V: P. Javrh (ur.). *Delovno aktivni prebivalci z nižjimi spretnostmi*. [Elektronski vir]. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, str. 75–88. Dostopno na: https://pismenost.acs.si/wp-content/uploads/2020/11/studije_Eknjiga.pdf

RAZVOJ SPRETNOSTI IN KOMPETENC TER UDELEŽBA V NEFORMALNEM IZOBRAŽEVANJU

Dr. Janko Muršak in dr. Marko Radovan

Vseživljenjsko učenje zmanjšuje razlike med tistimi, ki so spretnosti pridobili v mladosti s formalnim izobraževanjem, in tistimi, ki so jih pridobili z neformalnim izobraževanjem v različnih delovnih ali življenjskih položajih. Cilj izobraževanja naj bi bil razvoj vedoželjnosti in sposobnosti za samostojno učenje, vendar postaja v nasprotju s tem vse bolj nuja za socialno in delovno udeležnost. Namesto učenja kot človekove pravice prevladuje učenje kot sredstvo ekonomskega in socialnega razvoja. Paradoksalno se v odrasli dobi več izobražujejo tisti z višjo izobrazbo, ki so jo pridobili v mladosti; navade v zvezi z učenjem pa se prenašajo med družinskimi člani. Glede izobraževanja odraslih obstajata dve prepreki: manj izobraženi se manj udeležujejo izobraževanja in izobraževanje odraslih je pod vplivom tržnih zakonitosti.

Ali je neformalno izobraževanje ob isti stopnji dosežene formalne izobrazbe povezano z višje razvitimi kompetencami ali spretnostmi, je težko merljivo, domneva pa se, da je povezava pozitivna. Evropska izobraževalna politika poudarja izobraževanje za potrebe trga, saj namenja temu večino javnih sredstev. Takšno financiranje kaže, da ni mogoče pričakovati izboljšanja izobraževalne dejavnosti za povečanje ravni splošnih spretnosti in kompetenc.

Na podlagi izsledkov raziskave PIAAC 2016 je opravljena analiza o tem, kako vpliva formalno in neformalno izobraževanje na stopnjo pismenosti odraslih. Ko opazujemo razlike v izmerjenih spretnostih glede na udeležbo v neformalnem izobraževanju po doseženi izobrazbi, se pokaže tole:

- Bralne spretnosti – razlike so največje pri udeležencih z nižjo izobrazbo, srednje razlike pri tistih s srednjo in višjo stopnjo izobrazbe.
- Matematične spretnosti – največje so razlike pri udeležencih z nižjo izobrazbo, pri tistih s srednjo in višjo stopnjo izobrazbe pa srednje razlike, ki so skoraj izenačene.
- Spretnosti reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih – razlike med udeleženci neformalnega izobraževanja in tistimi, ki to niso, so majhne.
- Kadar so v središču opazovanja razlike v izmerjenih spretnostih glede na to, ali je bilo neformalno izobraževanje v vlogi zadovoljevanja potreb dela in poklica po doseženi izobrazbi, so ugotovitve tele:
- Nižja izobrazba – besedilne in matematične spretnosti so boljše pri udeležencih, ki so se neformalno izobraževali za delo, pri reševanju problemov v tehnološko bogatih okoljih pa nasprotno.
- Srednja izobrazba – besedilne spretnosti so boljše pri tistih, ki so se neformalno izobraževali za delo, pri matematičnih spretnostih in reševanju problemov v tehnološko bogatih okoljih pa nasprotno.
- Višja izobrazba – besedilne in matematične spretnosti so boljše pri udeležencih, ki so se neformalno izobraževali za delo, kar najmanjše razlike so pri reševanju problemov v tehnološko bogatih okoljih.

Analiza je pokazala, da je udeležba v neformalnem izobraževanju zelo pomembna za dosežke na vseh področjih. Pri udeležencih z nižjo izobrazbo učinkuje izobraževanje še bolj pozitivno, zato je pomembno vlaganje v njihovo izobraževanje.

V Sloveniji se je, izraziteje kot v drugih državah, pokazal trend, da dosegajo boljše izide tisti, ki se neformalnega izobraževanja udeležujejo mimo dela. Vzroki so lahko v večji samoiniciativnosti posameznikov ali nespodbudnem delovnem okolju. Izobraževanje mimo potreb dela je bolj povezano z doseženo stopnjo razvoja spretnosti kot tisto, ki je v funkciji dela. Potreben je vnovični razmislek o deležu javnih sredstev v sklopu Nacionalnega programa izobraževanja odraslih, ki ni neposredno v funkciji dela.

Celoten prispevek:

Muršak, J., Radovan, M. (2018). Razvoj spretnosti in kompetenc ter udeležba v neformalnem izobraževanju. V: P. Javrh (ur.). *Spretnosti odraslih*. [Elektronski vir]. 2., recenzirana in dopolnjena izdaja. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, str. 145–155. Dostopno na: https://pismenost.acs.si/wp-content/uploads/2019/01/Monografija_spretnosti_odraslih_2018.pdf

DEJAVNIKI IZOBRAŽEVANJA IN USPOSABLJANJA STAREJŠIH DELAVCEV (50+) V SLOVENIJI

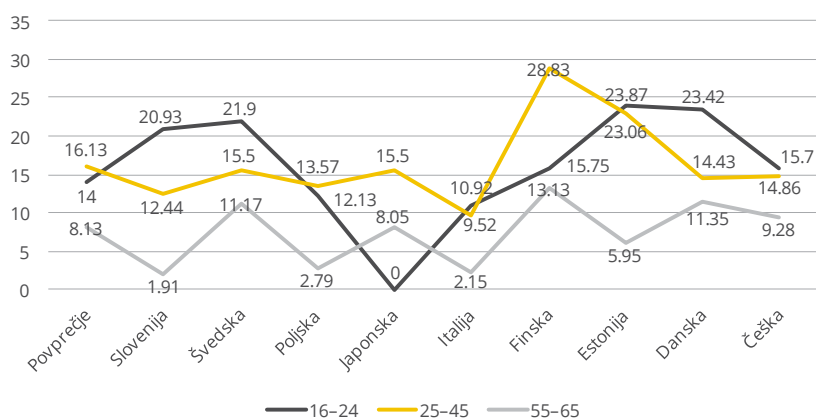
Dr. Sabina Jelenc Krašovec

V Evropi je ekonomsko dejavnih vse več starejših delavcev. Starejši delavci so »nova delovna generacija«. Spreminja se sestava delovne sile in po projekciji Eurostat 2014 število mlajših upada. V Sloveniji je najnižji delež delovno aktivnih starejših (od 55 do 65 let). Čeprav se je Slovenija zavezala, da bo leta 2010 dosegla 50-odstotno zaposlenost starejših, se je ta leta 2013 in 2014 zvišala na 35,4 % (Evropska unija 51,8 %). Ekonomska odvisnost v Evropi se bo zvečevala in potrebna bo produktivna udeležba delavcev v delovnem procesu.

Raziskav o uspešnosti starejših je malo, prevladujejo zgolj negativni stereotipi. Metaanalize so pokazale, da stereotipi niso utemeljeni. »Srebrni strop« je pojem, ki označuje nevidne ovire, s katerimi se soočijo starejši delavci.

Na podlagi ugotovitev European Working Condition Survey 2010 Slovenija v Evropski uniji izstopa po odstotku tistih, ki menijo, da svojega dela ne bodo zmožni opravljati po šestdesetem letu (kar 65 %, EU27 30 %). Starejši se redkeje udeležujejo usposabljanja zaradi negativnega stališča delodajalcev in delavcev (slaba produktivnost starejših), številni starejši pa se niti nočejo udeleževati izobraževanja oziroma usposabljanja (v Veliki Britaniji kar dve tretjini). Izobraževanje in usposabljanje pri starejših delavcev izboljšata motivacijo za nadaljnje učenje in vplivata na psihosocialni razvoj zaposlenih. Premalo možnosti za izobraževanje na delovnem mestu (zlasti za tiste brez temeljnih spretnosti oziroma znanja) povečuje razlike v usposobljenosti in izobraženosti različnih starostnih skupin v družbi. Raziskava PIAAC je pokazala, da se na delovnem mestu izobražuje zgolj petina do tretjina delavcev (le v skandinavskih državah je delež večji). V Sloveniji se na delovnem mestu izobražuje 23,8 % delavcev, njihova povprečna starost je 41 let. Najmanj se izobražujejo tisti, ki imajo najnižjo izobrazbo (slika 7). V Sloveniji so razlike med udeleženci izobraževanja velike tudi med starostnimi skupinami.

Slika 7: Udeležba v usposabljanju na delovnem mestu po starosti in izobrazbi (poklicna šola ali manj)

Vir: Jelenc Krašovec 2018, v Javrh (ur.) 2018, str. 161.

Največ nižje izobraženih starejših delavcev (45,69 %) je v Sloveniji kot razlog za udeležbo na izobraževanju navedlo »Izobraževanje je bilo obvezno« (razumejo delo kot nujo), bolj izobraženi pa tega razloga sploh niso niti navedli (morda imajo tudi sami mentorsko vlogo na delovnem mestu). V mednarodnem povprečju je bilo kot razlog, tako kot pri bolj izobraženih v Sloveniji, pri vseh stopnjah izobrazbe najpogostejše navedeno kakovostno opravljanje dela. Izobraženi starejši delavci so v Sloveniji pogosto bolj zadovoljni kot nižje izobraženi (najbolj zadovoljni so na Danskem in Švedskem). Nezadovoljstvo manj izobraženih se v Sloveniji s starostjo zvečuje.

Opazovana sta bila tudi pomoč sodelavcem in sodelovanje z njimi. Več kot polovica jih je odgovorila, da ves čas ali velik del časa nameni pomoči sodelavcem. Ali delavci izobražujejo in usposablajo svoje sodelavce, je bolj odvisno od stopnje izobrazbe kot od starosti, saj več kot polovica manj izobraženih (ne glede na starost) nikoli ne izobražuje.

Spodbujati je treba sistematično spremljanje strategij in možnosti zaposlovanja starejših delavcev, omogočati starostno bolj raznoliko zaposlovanje ter poznejše upokojevanje tistim, ki si to želijo.

Celoten prispevek:

Jelenc, K., S. (2018). Dejavniki izobraževanja in usposabljanja starejših delavcev (50+) v Sloveniji. V: P. Javrh (ur.). *Spretnosti odraslih*. [Elektronski vir]. 2., recenzirana in dopolnjena izdaja. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, str. 157–179. Dostopno na: https://pismenost.acs.si/wp-content/uploads/2019/01/Monografija_spretnosti_odraslih_2018.pdf

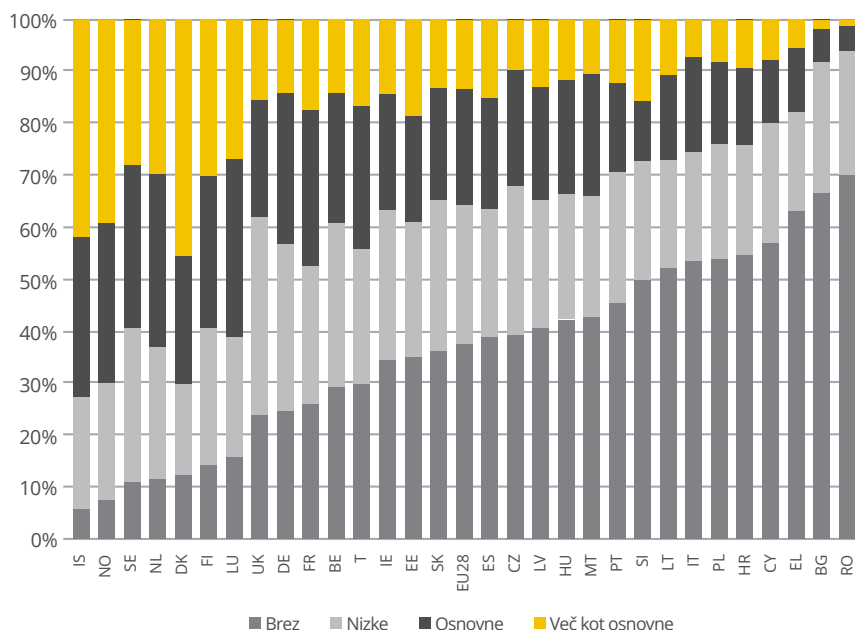
DIGITALNA PISMENOST IN REŠEVANJE PROBLEMОВ V TEHNOLOŠKO BOGATIH OKOLJIH: PRIMER SLOVENIJE

Dr. Vesna Dolničar, dr. Maja Mrzel, dr. Mojca Šetinc

Spretnost reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih je zmožnost najti, izbrati, ovrednotiti in uporabiti informacije za reševanje problemov z uporabo računalnika. Cilj analize je določiti dejavnike, ki vplivajo na stopnjo spretnosti reševanja problemov v teh okoljih. V raziskavi PIAAC 2016 se je Slovenija uvrstila v mednarodno povprečje po pogostosti uporabe informacijsko-komunikacijske tehnologije, med bolj in manj izobraženimi pa so nadpovprečne razlike.

Digitalne spretnosti so znanje, spretnosti in stališča, ki jih posameznik potrebuje za uspešno uporabo digitalne tehnologije. Ferrari in drugi (2014, v Dolničar in dr. 2018, str. 182) navajajo tale področja, ki določajo digitalne spretnosti: informacija, komunikacija, ustvarjanje vsebin, varnost in reševanje problemov. Van Deursen in van Dijk (2014, v Dolničar in dr. 2018, str. 183) pa spretnosti delita na: operativne spretnosti in spretnosti, povezane z mobilnimi napravami, kreativno in socialno (komunikacijsko) spretnost ter spretnost usmerjanja informacij. Evropska komisija (2012, v Dolničar in dr. 2018, str. 183) je področje razdelila na: operativne spretnosti, digitalne spretnosti v vsakdanjem življenju in osebni odnos posameznika do digitalnih spretnosti.

Slika 8: Digitalne spretnosti ranljivih skupin 2012 (% posameznikov)

Vir: Dolničar in dr. 2018, v Javrh (ur.) 2018, str. 184.

Poročilo Digitalna vključenost in spretnosti v EU (2014, v Dolničar in dr. 2018, str. 184) navaja, da kar 64 % pripadnikov ranljivih skupin (starostna skupina od 55 do 74 let, nižje izobraženi in brezposelni, upokojenci in neaktivni posamezniki) nima dovolj digitalnega znanja, 38 % jih ne obvlada digitalnih spretnosti (slika 8). Trije demografski dejavniki, ki najbolj vplivajo na digitalne spretnosti, so spol, starost in izobrazba. Pri tem je najbolj kritična e-izključenost starejših. Izobrazba je najdoslednejši prediktor digitalnih spretnosti, merjenje sposobnosti po spolu pa je najmanj dosledno (ko študija temelji na samooceni, imajo ženske nižjo raven internetnih spretnosti). Raziskovalni projekt E-kompetentni državljan je pokazal, da je Slovenija po uporabi storitev informacijske družbe v povprečju EU27. Razvitost e-spretnosti pod povprečjem se kaže pri starejših od 55 let.

Osrednji predmet ocene spretnosti pri raziskavi PIAAC je kognitivna dimenzija reševanja problemov. Slovenija se je nadpovprečno odrezala pri uporabi informacijsko-komunikacijske tehnologije doma in v službi. V vseh državah dosegajo višje povprečje pri uporabi te tehnologije doma in v službi osebe z višjo izobrazbo. Za Slovenijo je značilna najmanjša razlika med spoloma, tudi med zaposlenimi in nezaposlenimi ni velikih razlik.

V povprečju držav OECD je drugo in tretjo raven pri reševanju problemov v tehnološko bogatih okoljih doseglo 31 % anketirancev. Slovenija je med državami, kjer je delež, ki je dosegel to raven, precej pod povprečjem. Mlajši so povsod bolje reševali probleme kot starejši. Izmed 27 držav je v najmlajši skupini (44 let ali manj) Slovenija na 22. mestu, na 23. mestu v srednji starosti (od 45 do 54 let) in na predzadnjem mestu v najstarejši skupini (55+).

Tudi multipla linearna regresijska analiza je pokazala, da na stopnjo spretnosti reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih najbolj vplivata starost in izobrazba. Starost je obratno sorazmerna s stopnjo spretnosti, izobrazba pa premo sorazmerna. Vse to velja tudi za Slovenijo. Slabe digitalne spretnosti najstarejših so se pokazale tudi v nemški študiji CiLL (Competencies in Later Life), ki je bila osredinjena na starejše (od 66 do 80 let). Kar polovica starejših ni imela nobenih izkušenj z računalnikom.

Na področju digitalnih spretnosti je problematičen položaj ranljivih skupin; potrebni so učinkovitejši ukrepi za udeležbo posameznikov v izobraževanju na tem področju.

Celoten prispevek:

Dolničar, V., Mrzel, M., Šetinc, M. (2018). Digitalna pismenost in reševanje problemov v tehnološko bogatih okoljih: primer Slovenije. V: P. Javrh (ur.). *Spretnosti odraslih*. [Elektronski vir]. 2., recenzirana in dopolnjena izdaja. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, str. 181–195. Dostopno na: https://pismenost.acs.si/wp-content/uploads/2019/01/Monografija_spretnosti_odraslih_2018.pdf

ZNAČILNOSTI IN VPLIV (NE)UJEMANJA IZOBRAZBE IN SPRETNOSTI Z ZAHTEVAMI DELOVNEGA MESTA NA EKONOMSKE DOSEŽKE IN ZADOVOLJSTVO ODRASLIH V SLOVENIJI

Dr. Polona Domadenik, dr. Daša Farčnik, dr. Robert Kaše, dr. Katarina Katja Mihelič, dr. Irena Ograjenšek in dr. Nada Zupan

Trend preizobraženih delavcev se povečuje med manj kvalificiranimi delavci in med ženskami. Neujemanje v spretnostih je boljši napovedovalec zadovoljstva pri delu kot neujemanje v stopnji izobrazbe.

Zaradi povečanja deleža izobraženih zaposleni ne zasedajo nujno delovnih mest, ki ustrezajo njihovi stopnji izobrazbe in/ali področju izobraževanja (OECD 2013; Pellizzari in Fichen 2013, v Domadenik in dr. 2018, str. 34). Vertikalnemu ujemanju stopnje izobrazbe na delovnem mestu je bilo v ekonomski literaturi namenjeno že veliko pozornosti, horizontalno ujemanje področja izobrazbe in zahtev delovnega mesta ter tudi ujemanje med spretnostmi posameznikov in zahtevami dela pa se proučuje šele zadnje desetletje. Trend preizobraženih delavcev se povečuje med manj kvalificiranimi delavci in med ženskami. Načini merjenja ujemanja se razlikujejo tudi glede na vir poročanja, tako imamo objektivne, subjektivne in mešane načine merjenja ujemanja. Subjektivni in objektivni uspeh vzajemno vplivata drug na drugega – subjektivni uspeh močnejše vpliva na objektivni karierni uspeh kot pa obrnjeno (Abele in Spurk 2009, v Domadenik in dr. 2018, str. 40). Če upoštevamo različne načine merjenja ujemanja, lahko zaposlene razvrstimo v štiri temeljne skupine: a. na posameznike, za katere je značilno ujemanje, b. izrazito neujemanje, c. neujemanje spretnosti in d. neujemanje izobrazbe oziroma kvalificiranosti (Flisi in dr. 2014, v Domadenik in dr. 2018, str. 38). Študija se osredinja predvsem na zadnje.

Neujemanje izobrazbe in spretnosti posameznikov z zahtevami delovnega mesta je pogostejše na začetku kariere. Stopnja neujemanja se z leti lahko povečuje kot posledica tehnološkega napredka in zastarelega znanja, nanjo pa vplivajo tudi razmere na trgu dela oziroma institucionalna ureditev trga dela, kazalniki gospodarskega stanja, sistem izobraževanja in kulturne značilnosti. V državah z večjo inovacijsko in tehnološko pripravljenostjo je delež podizobraženih večji. Višja kot je podizobraženost, višja je stopnja prostih delovnih mest in nasprotno, še posebno izrazito je to razmerje pri podizobraženih s terciarno izobrazbo. Negativni učinek neusklajenosti horizontalnega neujemanja predvsem na plače je povprečno večji od negativnega učinka vertikalnega neujemanja. Neujemanje ima lahko za posameznika različne posledice, povezane z delom, kariero in zdravjem. Neujemanje v spretnostih je boljši napovedovalec zadovoljstva pri delu kot neujemanje v stopnji izobrazbe. Države z liberalnim sistemom blaginje imajo splošni izobraževalni sistem, za države s konservativnim in sociodemokratskim sistemom pa je značilna visoka poklicna usmerjenost, ki pozitivno prispeva k prvemu vstopu na trg dela in manjša tveganje neujemanja. Države, kjer je poklicno izobraževanje sestavni del splošnega izobraževalnega sistema, imajo povprečno nižje deleže podizobraženih delavcev. Delež preizobraženih s terciarno izobrazbo je nižji v državah, ki imajo bolj razvit visokošolski sistem in sistem za usposabljanje na delovnem mestu. Tudi kulturne značilnosti vplivajo na neujemanje izobrazbe in spretnosti posameznikov z zahtevami delovnega mesta. V državah, kjer je kultura ohlapnejša, je delež podizobraženih večji in delež preizobraženih s terciarno izobrazbo manjši, kjer je kultura tesnejša, pa ravno nasprotno. Poleg tega so deleži podizobraženih in podizobraženih s terciarno izobrazbo nižji v kulturah, kjer je večja usmerjenost k uspešnosti, asertivnosti in kolektizmu, višji pa tam, kjer so državljani bolj nagnjeni k izogibanju negotovosti.

Med delovno aktivnimi prebivalci v Sloveniji je 61 % takšnih, ki imajo stopnjo svoje izobrazbe usklajeno z zahtevami delovnega mesta, 23 % jih je preizobraženih in 16 % podizobraženih (preglednica 6). Rezultati kažejo, da je usklajenost njihovih besedilnih in matematičnih spretnosti nekoliko višja – giblje se okoli 77 %; podobno velja tudi za usklajenost področja izobraževanja, kjer je 80 % posameznikov usklajenih z zahtevami delovnega mesta. Ugotavljamo tudi, da zna 65 % posameznikov dobro oceniti neujemanje svoje kvalificiranosti, 18,6 % pa se jih precenjuje in 16,7 % podcenjuje (preglednica 6).

Preglednica 6: Predstavitev povzetka različnih vidikov (ne)ujemanja

VERTIKALNO (NE) UJEMANJE		POD	UJEMANJE	NAD
Stopnja izobrazbe	Zaznano	6,5 %	79,3 %	14,2 %
Stopnja izobrazbe	Ocenjeno	17,2 %	60,5 %	22,4 %
Spretnosti (besedilne)	Izračunano	3,9 %	78,6 %	17,5 %
Spretnosti (matematične)	Izračunano	3,6 %	76,4 %	20,0 %
Horizontalno (ne)ujemanje		Brez	Delno	Popolno
Področje izobrazbe (šolanja)	Zaznano	79,0 %	17,3 %	3,7 %
Zaznavanje (ne)ujemanja		Zaznava se bolje	Zaznava se ustrezno	Zaznava se slabše
Stopnja izobrazbe	Zaznano Ocenjeno	18,6 %	64,8 %	16,7 %

Vir: Domadenik in dr. 2018, v Javrh (ur.) 2018, str. 85.

Zaznave (ne)ujemanja izobrazbe oziroma kvalificiranosti se spreminjajo v različnih starostnih obdobjih; ustrezna raven izobrazbe se zvišuje, znižanje je opazno le v poznih štiridesetih in zgodnjih petdesetih letih. Nasprotno temu izračuni kažejo, da je delež ustrezno kvalificiranih v večini starostnih obdobj zaposlenega relativno stabilen. Primerjava po spolu pokaže, da je več ustrezno kvalificiranih med ženskami kot med moškimi; ženske so pogostejše prekvalificirane, moški pa podkvalificirani. Največji delež ustrezno kvalificiranih je opaziti pri posameznikih s VII. stopnjo izobrazbe (univerzitetna izobrazba), to se ujema tudi s subjektivno oceno. Največ takšnih, ki menijo, da bi bila za njihovo delo potrebna višja stopnja izobrazbe, ima izobrazbo s področja kmetijstva oziroma gozdarstva, storitev in tehnike oziroma gradbeništva. Analiza po področjih izobraževanja pokaže, da je ocenjeno neujemanje izobrazbe največje pri posameznikih, ki imajo izobrazbo s področja splošnega izobraževanja, tehnike oziroma gradbeništva in kmetijstva oziroma gozdarstva. Kar 23 % tistih s pogodbo za določen čas ocenjuje, da bi za njihovo delo zadostovala nižja raven izobrazbe, izračuni pa kažejo, da je odstotek še višji (32 %). Tudi raven matematičnih in besedilnih spretnosti je pri njih previsoka. Več ujemanja je v javnem sektorju po subjektivni in objektivni oceni. Največ prekvalificiranosti zaznavajo posamezniki iz zasavske in gorenjske regije (v obeh regijah več kot 20 %), izračuni pa so pokazali, da je največ prekvalificiranih v podravski, primorsko-notranjski in goriški regiji. V Sloveniji zaznana preizobraženost in podizobraženost v nasprotju z večino drugih držav nima značilnega učinka na zadovoljstvo z delom. Med kontrolnimi spremenljivkami starost negativno vpliva na zadovoljstvo, diskrecija pri delu in zaposlitev v javnem sektorju pa pozitivno. V Sloveniji preizobraženost in podizobraženost podobno kot v večini drugih držav ne vplivata na subjektivno zaznavo zdravja. Značilen vpliv pa lahko opazimo pri doseženi stopnji izobrazbe, vpliv te je dokaj močan.

Deleži podizobraženih in preizobraženih so v Sloveniji statistično značilno povezani s stopnjo prostih delovnih mest. Učinki neujemanja za prekvalificirane posameznike na plače zaposlenih je v Sloveniji izrazitejši kot v povprečju držav OECD, plačilni sistemi pa močno poudarjajo stopnjo dosežene formalne izobrazbe.

Celoten prispevek:

Domadenik, P., Farčnik, D., Kaše, R., Mihelič, K. K., Ograjenšek, I. in Zupan, N. (2017). Značilnosti in vpliv (ne)ujemanja izobrazbe in spretnosti z zahtevami delovnega mesta na ekonomske dosežke in zadovoljstvo odraslih v Sloveniji. V: P. Javrh (ur.). Poročilo o raziskavi spretnosti odraslih PIAAC 2016. Tematske študije. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, str. 34–93. Dostopno na: https://pismenost.acs.si/wp-content/uploads/2018/01/Porocilo-o-raziskavi-Spretnosti-odraslih-PIAAC-2016_Tematske-studije_2017.pdf

ANALIZA ZNAČILNOSTI DELA IN RAZVOJA KOMPETENC

Dr. Samo Pavlin, dr. Tomaž Pušnik, Maja Mrzel, Mateja Melink

Analiza obravnava odnos med sistemi izobraževanja in usposabljanja ter trgom dela na sistemski ravni pa tudi na ravni organizacije in posameznika. Primerjalno obravnava najpomembnejše splošne značilnosti dela in kompetenc ter v manjšem obsegu tudi problematiko neskladja med pridobljenimi in pričakovanimi kompetencami. Teorije človeškega kapitala, teorija organizacijskega ustvarjanja znanja in teorije, ki se ukvarjajo z neskladjem med pridobljenim in zahtevanim znanjem, iščejo smernice za oblikovanje in regulacijo dela pa tudi identifikacijo razvojnih smernic za formalni sistem izobraževanja ter vrednotenja učenja in izkušenj v neformalnih okoljih in pri delu.

Vzorec analize zajema zgolj aktivno prebivalstvo, raziskava pa je osredinjena na karakteristike dela, dejanske spretnosti posameznikov in zadovoljstvo pri delu. S tem namenom so natančneje predstavljeni pregledi o konkurenčnosti držav, ki so zajete v raziskavo PIAAC, značilnosti dela, primerjava ravni dejanskih spretnosti in determinante razvoja spretnosti. Slovenija se uvršča med manj konkurenčne države, zajete v raziskavo PIAAC, vendar je še vedno v prvi polovici vseh držav, ki so zajete v globalni indeks konkurenčnosti. Primerjava povezav med konkurenčnostjo in karakteristikami dela kaže, da je najmočnejša povezava pri bralnih spretnostih, saj te povečujejo konkurenčnost države. Tudi visoka stopnja prožnosti pri določanju lastnega delovnega časa in zaporedja nalog je značilnost držav, ki so uvrščene višje na globalnem indeksu konkurenčnosti.

Delovnim nalogam, ki temeljijo na bralnih spretnostih, poleg zaposlenih v Združenih državah Amerike, Japonske in Južne Koreje, namenjajo veliko časa tudi četrto uvrščeni zaposleni iz Slovenije. Pri tem, koliko časa uporabljajo na delovnem mestu informacijsko-komunikacijsko tehnologijo, so v ospredju zaposleni v Singapurju in na Novi Zelandiji ter v Sloveniji; ta izstopa po tem, da se glede na globalni indeks konkurenčnosti uvršča med manj razvite države v primerjavi z drugimi državami. Žal se zaposleni v Sloveniji uvrščajo v zgornjo deseterico tudi glede na razlike v izobrazbi. Slovenija je tudi visoko uvrščena pri času, namenjenem timskeemu delu, situacijskemu učenju in bralnim spretnostim. Matematičnim spretnostim med zaposlenimi v Sloveniji namenjajo malo časa nižje izobraženi, boljši pa je položaj glede srednje in višje izobraženih, zato je posledično velika razlika med nižje in srednje izobraženimi. Nalogam reševanja kompleksnih problemov v vseh državah namenjajo več časa bolje izobraženi. Razlika med zaposlenimi z višjo in srednjo izobrazbo je v Sloveniji velika in jo tako uvršča na četrto mesto. Pri intenziteti pretvarjanja novih zamisli v resničnost in povezovanju novih stvari z obstoječim znanjem se v vseh državah intenziteta povečuje s stopnjo izobrazbe, Slovenija pa se uvršča v zgornjo polovico pri obeh. Značilnosti dela, katerih ocena stopnje je najnižja pri zaposlenih v Sloveniji, so intenziteta iskanja dodatnih informacij, prožnost pri določanju zaporedja nalog in prožnost glede določanja delovnega časa se stopnjuje s stopnjo izobrazbe. Slovenija se po višini ocene stopnje povsod uvršča na dno, hkrati pa je država z največjimi razlikami med stopnjami izobrazbe. Najmočnejša povezava, v Sloveniji pa tudi v povprečju vseh zajetih držav, je med intenziteto povezovanja novih stvari z obstoječim znanjem in intenziteto prevajanja novih zamisli v resničnost.

Glede na doseženo stopnjo dejanskih spretnosti (besedilnih spretnosti, matematičnih spretnosti in spretnosti reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih) se je Slovenija uvrstila pod povprečje držav OECD. Pričakovano na stopnjo spretnosti zelo vpliva izobrazba, v Sloveniji ta zelo vpliva tudi na spretnost reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih, čeprav drugod povečini na to spretnost najbolj vpliva starost. Splošna ugotovitev kaže, da besedilne spretnosti, matematične spretnosti in še posebno spretnosti reševanja problemov v tehnološko bogatih

okoljih s starostjo upadajo. V Sloveniji pa tudi v mednarodnem povprečju velja, da bo posameznik, če je besedilno spreten, najverjetneje tudi dobro matematično spreten. Najšibkejša, a še vedno pomembna je povezava med spretnostmi reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih in matematičnimi spretnostmi.

Na besedilne spretnosti zaposlenih najbolj vpliva stopnja izobrazbe; ta vpliv je približno za polovico večji, kot je posamični vpliv tega, da je posameznik rojen v državi, kjer dela, njegovega kulturnega kapitala in starosti, ki ima negativen vpliv. Izmed osebnih in demografskih karakteristik vplivata na besedilne spretnosti tudi dodatno izobraževanje ter izobrazba staršev. V grobem lahko njun vpliv primerjamo z vplivom učnih strategij pri delu. Manjši je vpliv dela, ki temelji na pridobivanju dodatnih informacij. Prožnost delovnih nalog in delovnega časa malo vpliva na besedilne spretnosti. Zanimivo je, da tudi obseg bralnih spretnosti malo vpliva na besedilne spretnosti. Nanje pomembno vpliva intenziteta prevajanja novih zamisli v resničnost; to pomeni, da je, če so posamezniki pri svojih delovnih nalogah pogosto kreativni oziroma prevajajo nove zamisli v resničnost, velika verjetnost, da bodo tudi besedilno spretnejši. Na besedilne spretnosti vpliva tudi čas, ki ga zaposleni namenjajo nalogam, povezanim z matematičnimi spretnostmi, ter čas, ki ga pri delovnih nalogah namenjajo reševanju kompleksnih problemov. Pri matematičnih spretnostih je vpliv determinant, povezanih z osebnostno-demografskimi značilnostmi, podoben kot pri besedilnih spretnostih. Delo, ki je časovno intenzivno zelo vpliva na razvoj dejanskih matematičnih spretnosti. Na dejanske matematične spretnosti značilno vpliva tudi čas, ki ga zaposleni namenjajo situacijskemu učenju, ter to, kako pogosto pri svojem delu prevajajo nove zamisli v resničnost in ali so bili zadnje leto udeleženi v neformalnem dodatnem izobraževanju. Na reševanje kompleksnih položajev najbolj vpliva starost, to je drugače kot pri besedilnih in matematičnih spretnostih, kjer izmed vseh dejavnikov najbolj vpliva izobrazba. Še ena pomembna razlika je: precej manjši vpliv spola. Obseg timskega dela in situacijskega učenja vpliva zmerno negativno. Podobno kot pri besedilnih in matematičnih spretnostih, kjer ima država rojstva največji vpliv v socialnodemokratskih državah, je tudi vpliv timskega dela in situacijskega učenja na spretnosti reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih največji tam. Obseg reševanja kompleksnih problemov vpliva na dejanske spretnosti reševanja problemov razmeroma šibko, ta vpliv je primerljiv z vplivom, ki ga ima reševanje kompleksnih problemov na besedilne in matematične spretnosti. Podobno šibek je tudi vpliv časa, ki ga pri delu zaposleni namenjajo timskega delu. Nekoliko presenetljivo zelo malo vpliva iskanje dodatnih informacij v sklopu delovnih nalog; to znova opozarja, da je za razvoj kompetenc potrebna uravnoteženost različnih oblik dela in učnih procesov.

Usposobljena delovna sila je izjemno pomembna za razvoj konkurenčnega, trajnostnega in inovativnega gospodarstva v skladu s cilji strateškega dokumenta Evropa 2020. Podobno slovenski nacionalni strateški dokumenti navajajo odpravo neusklajenosti kvalifikacij in potreb na trgu dela, še posebno za nizkokvalificirane delavce in visokošolske diplomante. Pri strategiji razvoja izobraževanja in kompetenc mora Slovenija slediti lastnim prioritetam. Za boljši razvoj spretnosti potrebuje večji vložek v praktično usposabljanje in usmerjenost programov v poklic, predvsem pa se morata povečati sodelovanje z delodajalskimi institucijami in promocija študijskih programov na trgu dela. Večjo pozornost je treba nameniti tudi ustvarjanju delovnega okolja, ki spodbuja novosti in neformalne oblike učenja, ter vseživljenjskemu izobraževanju in usposabljanju delavcev.

Celoten prispevek:

Pavlin, S., Pušnik, T., Mrzel, M. in Melink, M. (2017). Analiza značilnosti dela in razvoja kompetenc. V: P. Javrh (ur.). Poročilo o raziskavi spretnosti odraslih PIAAC 2016. Tematske študije. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, str. 94–147. Dostopno na: https://pismenost.acs.si/wp-content/uploads/2018/01/Porocilo-o-raziskavi-Spretnosti-odraslih-PIAAC-2016_Tematske-studije_2017.pdf

KAKOVOST ČLOVEŠKEGA KAPITALA IN GOSPODARSKA USPEŠNOST REGIJ V SLOVENIJI

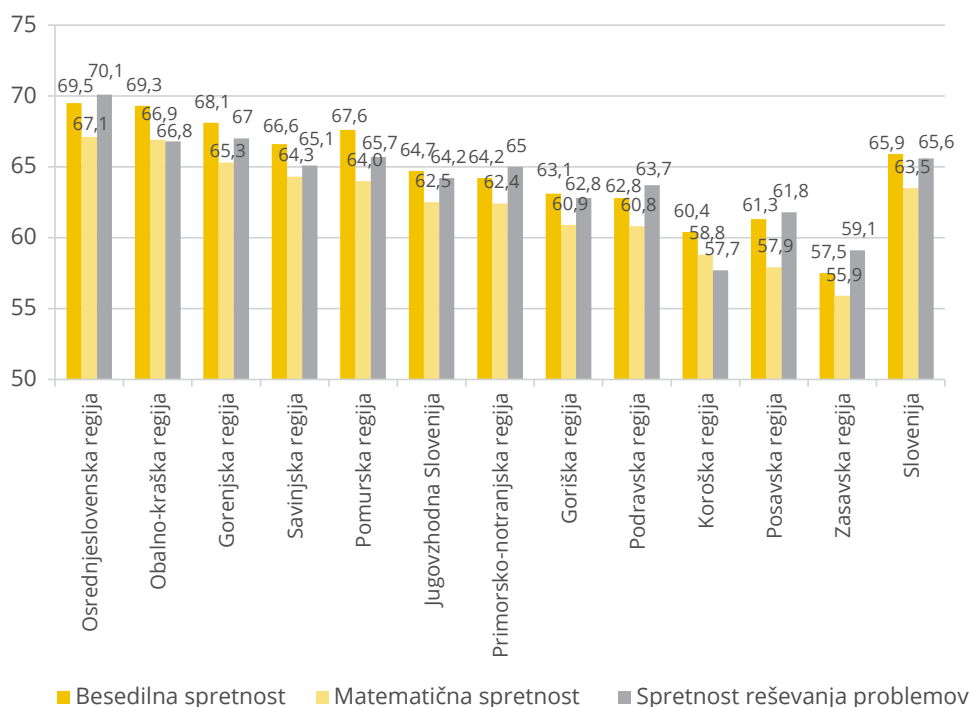
Dr. Polona Domadenik, dr. Daša Farčnik, dr. Robert Kaše, dr. Katja Katarina Mihelič, dr. Irena Ograjenšek in dr. Nada Zupan

Upadanje delovno aktivnega prebivalstva zaradi oženja kadrovskega bazena poteka v Sloveniji od leta 2008. Stopnja delovne aktivnosti se je še posebno zmanjšala v zasavski in pomurski regiji. Hkrati se soočamo s strukturnimi neskladji v izobrazbeni strukturi zaposlenih (največji delež prebivalcev z visokošolsko izobrazbo ima osrednjeslovenska regija, najmanjši pa pomurska, zasavska, posavska in koroška regija). Izobrazbena raven ima pomembno vlogo pri posamezniku (povečuje produktivnost) in v nacionalnem gospodarstvu (gospodarska rast). Ugotovljeno je, da ugodne geografske okoliščine zvečujejo dohodek na prebivalca v regiji (Gennaioli in dr. 2021, v Domadenik in dr. 2018, str. 152). Prispevek se osredinja na vidik kakovosti človeškega kapitala na podlagi merjenja kompetenc ali spretnosti, ki jih proučuje PIAAC. Vprašalnik PIAAC namreč poleg ugotavljanja razvitosti posameznih spretnosti omogoča tudi vključitev podatkov o uporabi spretnosti v delovnem in domačem okolju. To je skladno s tem, da je kompetenca kazalnik sposobnosti posameznika, ohranjanje in razvijanje kompetence povečuje kakovost človeškega kapitala. Ocena kakovosti človeškega kapitala ne upošteva samo formalne izobrazbe, temveč tudi heterogene skupine kompetenc, predvsem njihovo aktivno uporabo. Vrednostno doseženo raven kakovosti človeškega kapitala izraža plača, ki jo posameznik prejme za svoje delo. Temeljno raziskovalno vprašanje tega dela je torej: Kako kakovost človeškega kapitala vpliva na gospodarsko uspešnost slovenskih statističnih regij?

Med slovenskimi regijami so precejšnje razlike v zalogah človeškega kapitala. Glede na primerjavo s slovenskim povprečjem sta najboljši rezultat v raziskavi PIAAC dosegli osrednjeslovenska in obalno-kraška regija. Gorenjska regija je po kazalnikih blizu slovenskemu povprečju (slika 9). V treh regijah, za katere je značilna depopulacija (spodnje-posavska, primorsko-notranjska in goriška), so predvsem slabši kazalniki zalog izobrazbenega kapitala. V skupini treh regij z najvišjo brezposelnostjo (pomurska, podravska in zasavska) so skoraj vsi kazalniki precej pod slovenskim povprečjem. Ravno v pomurski, podravski in zasavski regiji je leta 2011 največ prebivalcev prejelo vsaj eno od oblik denarnih socialnih pomoči. Zasavska in pomurska regija imata največji delež prebivalcev brez izobrazbe, največjo negativno povprečno stopnjo rasti in najvišji indeks staranja prebivalstva. Zasavska regija ima tudi najbolj negativen prirast prebivalstva in najnižji delež zaposlenih. Leta 2013 je bila najvišja registrirana brezposelnost v pomurski in zasavski regiji, na težave v teh dveh regijah pa kaže tudi visoka stopnja registrirane dolgotrajne brezposelnosti. Čeprav je v zasavski regiji ugotovljen največji primanjkljaj besedilnih in matematičnih spretnosti glede na zahteve delovnega mesta, je tu najmanj prebivalcev deležnih usposabljanja na delovnem mestu. V zasavski regiji pri zaposlenih ni veliko neizkoriščenih zalog človeškega kapitala. Nasprotno pa je v pomurski regiji največji delež tistih, ki ocenjujejo, da so njihove spretnosti višje od zahtev delovnega mesta (pomanjkanje kakovostnih delovnih mest). Zadnje potrjujejo tudi dobri rezultati PIAAC.

Avtorji predstavijo možni metodološki pristop k proučevanju vpliva kakovosti človeškega kapitala po regijah glede na gospodarsko uspešnost in razvojni potencial regije. Poskus modeliranja za identificiranje določljivk človeškega kapitala v povezavi z razvitostjo regij, pri katerem so bili uporabljeni podatki PIAAC iz prejšnjega kroga za nemške regije in aktualni podatki za slovenske regije, je sicer nakazal uporabnost predstavljenega metodološkega pristopa, vendar ga bo treba še nadgraditi.

Slika 9: Vrednosti mediane po slovenskih regijah za spremenljivke besedilne spretnosti, matematične spretnosti in spretnosti reševanja problemov

Vir: Domadenik in dr. 2018, v Javrh (ur.) 2018, str. 194.

V študiji se je pokazala povezava med gospodarsko uspešnostjo regije in kakovostjo človeškega kapitala, saj so se prebivalci gospodarsko prodornejših regij (osrednjeslovenska in obalno-kraška regija) pri preskusih PIAAC odrezali bolje kot prebivalci gospodarsko zapostavljenih. Na zadnjem mestu sta se pričakovano znašli gospodarsko najmanj uspešni slovenski regiji, zasavska in koroška. V zasavski, pomurski in koroški regiji so izrazito slabi rezultati glede obsega in kakovosti človeškega kapitala po skoraj vseh kazalnikih. Nadpovprečno dobro so se odrezali prebivalci osrednjeslovenske, obalno-kraške in gorenjske regije, podpovprečno pa poleg že omenjenih dveh regij, zasavske in koroške, tudi prebivalci posavske regije. Več kot imajo regije osnovnih sredstev, večja je njihova dodana vrednost, in bolj kot so matematične spretnosti razvite pri posameznikih, večji je vpliv na dodano vrednost.

Podatki kažejo, da posamezniki z najmanj razvitimi spretnostmi predvsem v tehnološko bogatih okoljih zavirajo razvoj regije bolj, kot pa ga posamezniki z najbolj razvitimi spretnostmi lahko pospešujejo. Poleg tega k razvoju regije ne prispevajo vse temeljne spretnosti enako. Povezava med oceno kakovosti človeškega kapitala ter produktivnostjo podjetij v regiji, ki se izraža v stopnji njene rasti, je lahko pomembna podlaga za oblikovanje nacionalnih in mednarodnih strategij razvoja človeškega kapitala in gospodarskega razvoja, saj današnja kakovost človeškega kapitala vpliva na gospodarski razvoj v prihodnosti.

Celoten prispevek:

Domadenik, P., Farčnik, D., Kaše, R., Mihelič, K. K., Ograjenšek, I. in Zupan, N. (2017). Kakovost človeškega kapitala in gospodarska uspešnost regij v Sloveniji. V: P. Javrh (ur.). Poročilo o raziskavi Spretnosti odraslih – PIAAC (2016). Tematske študije. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, str. 152–203. Dostopno na: https://pismenost.acs.si/wp-content/uploads/2018/01/Porocilo-o-raziskavi-Spretnosti-odraslih-PIAAC-2016_Tematske-studije_2017.pdf

Neekonomski učinki razvitih spretnosti

VPLIV REVŠČINE, PREKARNOSTI IN ZDRAVJA NA SPRETNOSTI ODRASLIH: INTERSEKCIJSKA PERSPEKTIVA

Dr. Darja Zaviršek

Na raven kompetenc odraslih vplivajo revščina, transgeneracijska prikrajšanost in prekarne delovne razmere. V Sloveniji veliko odraslih meni, da ne morejo sodelovati v smiselnih socialnih procesih kljub obstoju nacionalne resolucije, programov vseživljenjskega učenja in socialne vključenosti. Pri rezultatih PIAAC 2016 je očitna povezava med doseženo ravniyo spretnosti ter starostjo, izobrazbo, delovnim mestom, ekonomskimi in neekonomskimi dejavniki. Te povezave so vidne pri vseh državah OECD, pri podatkih za Slovenijo pa so še opaznejše. V Sloveniji je izrazitejša marginalizacija ljudi, ki so manj izobraženi, brezposelni, revni.

Slabši uspeh v raziskavi PIAAC je v Sloveniji zelo povezan s stopnjo izobrazbe in izobrazbo staršev, tujejezični priseljenci pa so se odrezali slabše od primerljivih skupin v drugih državah OECD. V teh rezultatih se kažejo tele značilnosti slovenske družbe: a) močan vpliv primarne družine; b) socialna mobilnost, tesno povezana z neformalnimi družinskimi mrežami; c) družinsko ozadje, pomembnejše od meritornih sposobnosti; č) slabo zavedanje predsodkov oziroma izključevanja glede na družinsko ozadje v družbi; d) malo dejavnikov, ki bi ublažili družinske primanjkljaje.

Skratka, Slovenija ima visoko normativno družbo s togo družbeno strukturo, kjer socialno ozadje zelo vpliva na življenjski potek posameznika. Družinski člani so obremenjeni z opravljanjem skrbstvenega dela (skrb za druge člane družine); to državo razbremeni (morala bi zagotavljati kot plačljive storitve), zato je politični interes za izboljšanje položaja manjši.

Zdravje in družbena neenakost sta po vsem svetu tesno povezana. Za Slovenijo ni natančnih nacionalnih raziskav, vpogled v problematiko ponujajo zgolj manjše kvalitativne raziskave, ki opozarjajo na to zvezo, saj je vse več ljudi izključenih iz univerzalnega zdravstvenega sistema. Pri nas od globalne krize dalje vlada »prekarnostno ozračje«, ki proizvaja nemoč, difuzno jezo brez subjekta, odtujenost in tesnobo; ta se spreminja v depresijo, pasivnost in na splošno slabo zdravje. Ljudje so vse bolj zaposleni za krajše časovno obdobje in velikokrat na delovnih mestih, ki so nižja od njihove izobrazbe oziroma delovne sposobnosti (slovenski izsledki raziskave PIAAC kažejo, da 10 % delavcev bolje obvlada besedilne spretnosti in 11 % matematične spretnosti, kot je potrebno glede na njihovo delovno mesto). Preusposobljenost na delovnih mestih vpliva na zdravje ter se kaže kot frustracije in nezadovoljstvo.

Število revnih v Sloveniji od leta 2008 narašča. Cilji zaveze EU2020, da bi bilo v Sloveniji zaposlenih 75 % populacije starosti od 20 do 64 let, se oddaljuje in vse več ljudi prejema različne socialne transferje. Ljudje z nizko izobrazbo se težko prebijejo med ljudi s plačano zaposlitvijo; to potrjujejo rezultati PIAAC. Delež zaposlenih odraslih z višjimi dosežki je večji od tistih z nižjimi, še vedno pa manjši od povprečja držav OECD. Vzrok zadnjega lahko iščemo v visoki nezaposlenosti mladih med 16. in 24. letom (Slovenija 41,2 %, EU28 25,3 %). Pri nas je največ mladih v kratkotrajnih zaposlitvah, saj jih 80 % dela po študentski napotnici. Svoj dohodek z otroki pogosteje delijo ženske kot moški, obenem so ženske slabše plačane in med njimi je večja stopnja brezposelnosti kot pri moških. Iz tega lahko povzamemo, da so v družbi, kjer so revne ženske, revni tudi otroci.

Kar 41,9 % odraslih, ki je pri raziskavi PIAAC 2016 doseglo slabe rezultate, je brez plačane zaposlitve (z dobrimi rezultati 24,2 %). Dostop teh ljudi do zdravstvenih storitev je vse bolj negotov. Na drugi strani pa ljudje, ki dobro obvladajo besedilne spretnosti, najpogosteje poročajo o odličnem zdravju. Spretnost vpliva na ekonomski status in ta na zdravje, obenem pa ekonomski status vpliva na spretnost in zdravje. Zdravje vpliva na pridobitev ravni izobrazbe tudi zaradi nižjih pričakovanj in predsodkov, ki onemogočajo uporabo kompetenc, to pa znova vpliva na ekonomski položaju ter posledično zdravje. Poleg tega imajo ljudje, ki bivajo v institucijah, slab dostop do samoumevnih zdravstvenih storitev.

V Sloveniji je 9 % prebivalcev pravno-formalno označenih kot osebe z ovirami. Obstaja sistem kvot, po katerem bi morale vsako podjetje, ki ima več kot 20 zaposlenih, zaposlovati tudi od 2 do 6 % oseb z ovirami, vendar jih polovica ne izpolnjuje zakona o kvotah. Raziskave Inštituta za socialno varstvo so dokazale, da je v varstveno-delovnih centrih vsaj 20 % ljudi z ovirami, ki bi lahko delali v navadnih okoljih za plačilo, in ne za simbolično nagrado.

V slovenskih rezultatih PIAAC 2016 je razlika med spoloma precej nižja od povprečja držav OECD, to je posledica zmanjšanja spolne neenakosti v izobraževanju. Kljub temu pa so neenakosti med spoloma še velike v stopnji delovne aktivnosti (ženske 52,2 %, moški 63 %), udeležbi na političnem področju (27,7 % ženske, 72 % moški) ter plači. Pereča problematika pri nas je revščina starejših žensk (starejših od 75 let). Ženske so bolj izobražene od moških, opravijo več skrbstvenega in gospodinjskega dela, kljub temu pa imajo slabši ekonomski položaj. Zdravstveni sistem beleži več žensk kot moških, ki iščejo zdravstveno pomoč, naučena družbena pričakovanja zdravstvenega osebja pa pogosto vpliva na to, da diagnosticira in predpisuje zdravila tudi pod vplivom spolnih stereotipov. Ženskam je dvakrat pogosteje diagnosticirana depresija in so predpisana zdravila z delovanjem na živčevje. Ženske so tudi pogosto žrtve nasilja, to pa zopet vodi k slabšemu zdravju (duševno zdravje), posledično so manj uspešne in imajo slabši ekonomski položaj.

Nižja raven izmerjenih sposobnosti, slabo zdravje, revščina so značilni tudi za etnično manjšinske pripadnike, še najbolj dramatično to velja za Rome. Pri razlagi socialnih dejstev se pri njih pogosto uporabljata etnizacija in patologizacija, to pa še dodatno onemogoča spremembe.

V Sloveniji primanjkuje kvantitativnih podatkov o problemih ljudi v vsakdanjem življenju, zato so podatki mednarodne raziskave o spretnosti odraslih dragoceni. Razlike v uspešnosti so pogosto odvisne od slojevske, spolne in etnične pripadnosti ljudi, hkrati pa primanjkuje podpornih sistemov za ljudi, ki so zaradi socialnih okoliščin ranljivi.

Celoten prispevek:

Zaviršek, D. (2018). Vpliv revščine, prekarnosti in zdravja na spretnosti odraslih: intersekcijska perspektiva. V: P. Javrh (ur.). *Spretnosti odraslih*. [Elektronski vir]. 2., recenzirana in dopolnjena izdaja. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, str. 117–131. Dostopno na: https://pismenost.acs.si/wp-content/uploads/2019/01/Monografija_spretnosti_odraslih_2018.pdf

DRUŽBENO ZAUPANJE V SLOVENIJI

Dr. Vida A. Mohorčič Špolar

Marginalizirane, ranljive skupine so stalnica socialne in izobraževalne politike, globalizacija pa države še bolj deli na bogate in revne. Rojeva se vse večja neenakost in narašča brezosebnost tistih, od katerih sta odvisna naša blaginja ter obstoj. Za posameznike populacije na obrobju to lahko pomeni omejen dostop do družbenih virov in posledično slabše povezovanje s skupnostjo ter vedno večjo odtujenost. Od današnjega človeka pa se pričakuje, da je proaktiven, mora se znati učiti in biti aktiven državljan.

Družbena kohezivnost in socialni kapital sta med seboj tesno povezani kategoriji. V Sloveniji je socialni kapital nizek, tako kot tudi raven medsebojnega zaupanja. Na podlagi raziskave iz leta 2004 je bilo ugotovljeno, da imajo skandinavske države najvišjo stopnjo socialnega kapitala (60 %), vzhodnoevropske, kamor spada tudi Slovenija, pa najnižjo (manj kot 20 %). Neekonomski rezultati PIAAC, kot so državljanska in družbena angažiranost ter zaupanje, so povezani z izobraževanjem in dobrim počutjem.

Glede na podatke iz leta 2013 v Sloveniji prevladujejo ljudje s srednjo strokovno ali srednjo splošno izobrazbo. Internet veliko več uporabljajo mladi in izobraženi kot upokoјenci in tisti z osnovnošolsko izobrazbo. Rednih plačljivih dejavnosti v prostem času se bolj udeležujejo moški kot ženske. Na podlagi raziskave Politbarometra iz leta 2010 Slovenci najbolj zaupajo informacijski pooblaščenki in vojski, najmanj pa vladi in državnemu zboru.

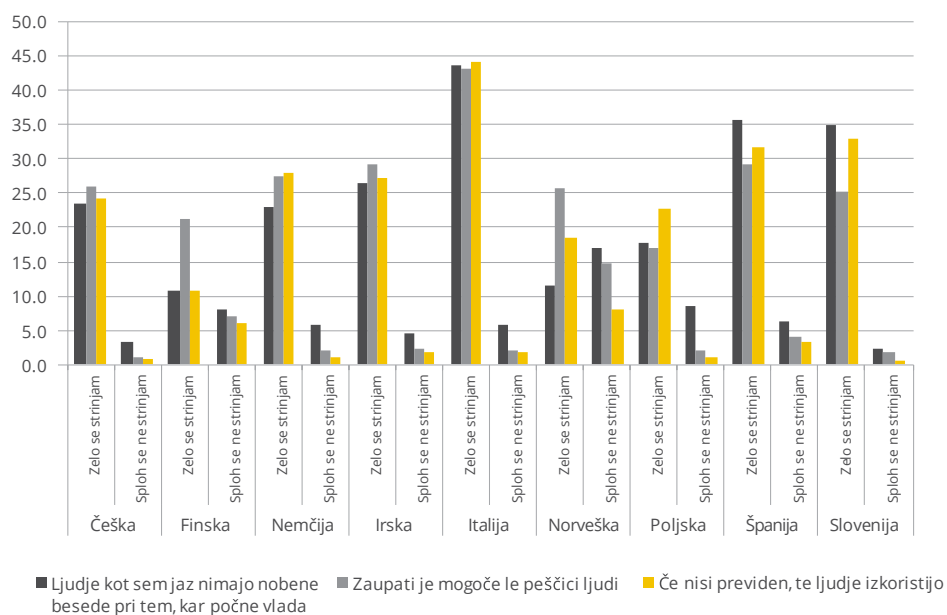
Za prikaz družbenega zaupanja v Sloveniji se podatki primerjajo s sosednjimi državami (Italija), državami, s katerimi Slovenija veliko trguje (Nemčija, Italija), državami, po katerih se radi zgledujemo, ko razmišljamo o izobraževalnih sistemih (Finska, Norveška), in tistimi, ki imajo veliko posluha za ranljive skupine (Irska).

Zaupanje v druge in občutek vpliva na politično dogajanje sta dve od štirih področij, ki jih je poročilo OECD o spretnosti odraslih za leto 2013 opredelilo kot področja posameznikovega dobrega počutja (drugi dve sta še: sodelovanje v združenjih in društvih ter samoocena lastnega zdravja). Evropski družbeni pregled (ESS) iz leta 2009 je pokazal, da velja večja stopnja zaupanja v pravne in politične institucije za skandinavske države, čeprav se je s krizo leta 2008 tudi tam znižala. Zaupanje je povezano z družbenim ozadjem in se z njim spreminja.

Izsledki raziskave PIAAC 2016 kažejo, da več kot polovica vprašanih iz izbranih držav ne zaupa vladi (slika 10). Največje nezaupanje vlada v Italiji, na Češkem, v Španiji, Sloveniji in na Irskem, bolj pa zaupajo na Finskem, Poljskem in Norveškem. V vseh državah je visok odstotek tudi tistih, ki ne zaupajo ljudem. Drugim najmanj zaupajo na Češkem, v Italiji, na Irskem, v Sloveniji, bolj zaupljivi pa so v Nemčiji, Španiji, na Finskem in Norveškem. S tem, da te ljudje izkoristijo, če niso previden, se najbolj strinjajo Čehi, Poljaki, Slovenci in Italijani, nekoliko manj Irci, Španci, Nemci, najmanj pa se s tem strinjajo Norvežani in Finci.

Visoka je stopnja nezaupanja v vlado in prav tako v ljudi. Tudi v skandinavskih državah je nezaupanje veliko, največje nezaupanje pa izkazujejo v odgovorih Italija, Španija in Slovenija.

Slika 10: Dimenzije družbenega zaupanja – v odstotkih

Vir: Mohorčič Špolar 2018, v Javrh (ur.) 2018, str. 141.

Dejavniki, ki vplivajo na družbeno nezaupanje, so nizka stopnja izobrazbe, brezposelnost, nizek zaslužek, neudeleževanje v prostovoljskem delu in slaba samoocena zdravja. Vse to je značilno za ljudi iz ranljivih skupin, in tem je treba nameniti posebno pozornost.

Celoten prispevek:

Mohorčič Špolar, V. (2018). Družbeno zaupanje v Sloveniji. V: P. Javrh (ur.). *Spretnosti odraslih*. [Elektronski vir]. 2., recenzirana in dopolnjena izdaja. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, str. 133–143. Dostopno na: https://pismenost.acs.si/wp-content/uploads/2019/01/Monografija_spretnosti_odraslih_2018.pdf

NEEKONOMSKI UČINKI IZOBRAZBE IN SPRETNOSTI STAREJŠIH

Dr. Sonja Kump

V gerontologiji so se začele prve razprave o vlogi izobraževanja starejših in problemih staranja pred tridesetimi leti. Obstajata dva koncepta starosti: tradicionalna perspektiva osebnega prilagajanja in moderna perspektiva osebne transformacije. Starejši niso uniformna skupina in kronološka leta niso najbolj relevanten dejavnik. Pozitivni pomen izobraževanja starejših potrjujejo antropološke, andragoške, sociološke in medicinske raziskave.

Generalna skupščina Združenih narodov je že leta 1991 sprejela sklep, da je treba starejšim omogočiti dostop do ustreznih programov izobraževanja in usposabljanja. Tudi dokumenti Evropske komisije o vseživljenjskem učenju opozarjajo na probleme staranja, velik poudarek pa je na zagotavljanju učnih priložnosti za starejše delavce; to bi omogočilo daljše dejavno delovno življenje posameznikov.

Raziskava PIAAC 2016 je razdelila neekonomski vidik izobraževanja na štiri dimenzije družbene in osebne blaginje: sodelovanje v prostovoljskih dejavnostih, raven zaupanja, vpliv na politične procese in samoocena zdravja (preglednica 7).

Preglednica 7: Povezanost med ravniyo besedilnih spretnosti in neekonomskimi dejavniki družbene in osebne blaginje

	PROSTOVOLJSTVO		ZAUPANJE		POLITIČNA UČINKOVITOST		ZDRAVJE	
IZBRANE DRŽAVE	RAVEN 1 %	RAVEN 4/5 %	RAVEN 1 %	RAVEN 4/5 %	RAVEN 1 %	RAVEN 4/5 %	RAVEN 1 %	RAVEN 4/5 %
Belgija	19,7	47,1	13,7	26,2	24,9	47,0	76,6	91,9
Češka	11,2	24,9	5,0	14,6	15,5	31,5	82,1	97,0
Estonija	17,9	42,1	8,1	13,1	15,5	46,3	46,4	81,2
Irska	26,7	48,7	12,5	25,6	19,0	40,7	78,5	93,3
Slovenija	26,5	44,9	7,6	24,7	9,6	21,0	70,7	94,4
Španija	11,4	30,3	15,7	33,9	18,6	33,4	64,6	92,1
Švedska	21,8	49,5	19,1	46,2	26,8	60,4	69,0	92,5
Povprečje OECD	22,6	45,0	13,0	29,1	23,1	47,7	68,7	90,7

Vir: Kump 2018, v Javrh (ur.) 2018, str. 170.

Analiza rezultatov PIAAC na vzorcu starejših kaže, da se s prostovoljstvom v večji meri ukvarjajo zaposleni starejši kot pa upokojeni in brezposelni (izjema Belgija). Udeležba v prostovoljski dejavnosti upada z nižjo stopnjo izobrazbe. Slovenija se uvršča v povprečje izbranih držav. Tisti, ki niso opravljali prostovoljskega dela, tudi manj zaupajo drugim ljudem. V državah z močnim sistemom blaginje in nizkim zaznavanjem korupcije je tudi visoka raven zaupanja. Starejši z nižjo stopnjo izobrazbo se pogosteje strinjajo s trditvijo, da nimajo nobene besede pri tem, kar počne vlada, kot starejši z višjo stopnjo izobrazbe. Zaupanje v politiko je povezano z zaznavanjem korupcije v posamezni državi. V Sloveniji velik delež starejših meni, da ne morejo vplivati na ravnanje vlade (Eurobarometer o korupciji v državnih institucijah potrjuje rezultat). V vseh izbranih državah starejši z višjo stopnjo izobrazbe ocenjujejo svoje zdravje bolj pozitivno kot tisti z nižjo stopnjo.

Raziskave kažejo povezave med stopnjo izobrazbe in mnogimi vidiki individualne in družbene blaginje. Izobraževanje in učenje starejših prinašata širše koristi, ki niso pomembne samo za posameznika, temveč tudi za ustvarjanje blaginje skupnosti in države. Državne politike aktivnega staranja bi morale nameniti ustrezno pozornost izobraževanju in učenju starejših prebivalcev, razviti bi bilo treba bolj raznolike in dostopnejše možnosti izobraževanja starejših. Vlade bi morale zagotoviti ustrezno financiranje in strukturno podporo za večanje udeležbe starejših ljudi v izobraževanju in učenju.

Celoten prispevek:

Kump, S. (2018). Neekonomski učinki izobrazbe in spretnosti starejših. V: P. Javrh (ur.). *Spretnosti odraslih*. [Elektronski vir]. 2., recenzirana in dopolnjena izdaja. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, str. 167–179. Dostopno na: https://pismenost.acs.si/wp-content/uploads/2019/01/Monografija_spretnosti_odraslih_2018.pdf

Izbrani predlogi in priporočila

V tem delu so zbrani predlogi in priporočila za nadaljnji razvoj spretnosti in kompetenc in so neke vrste prevod znanstvenih spoznanj v bolj praktični jezik izobraževalcev odraslih in odločevalcev.

Priporočilo 1:

Za spremljanje stanja in napredka v razvoju spretnosti odraslih v Sloveniji se določijo kazalniki, ki obsegajo podatke o deležu odrasle populacije, stare od 16 do 65 let, z relativno visokimi dosežki in na drugi strani o deležu populacije z nizkimi dosežki. Kazalnike za spretnosti odraslih je treba uvrstiti v strateške in razvojne dokumente.

Kazalniki so opredeljeni kot orodje za spremljanje učinkov vlaganj in ukrepov v področje ter kot analitični konstrukt za primerjavo dosežkov družbenih skupin. Za oblikovanje kazalnikov se zagotovi zbiranje podatkov v naslednjih ciklih raziskave PIAAC v določenih časovnih obdobjih, da bi lahko spremljali spremembe in razvoj spretnosti odraslih. Kazalniki za spretnosti odraslih lahko obsegajo vsa merjena področja spretnosti: besedilne spretnosti, matematične spretnosti in spretnosti reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih. Tako se za spremljanje razvoja spretnosti pri odraslih z visokimi dosežki določi delež odraslih, ki dosegajo najmanj tretjo raven pri besedilnih in/ali matematičnih spretnostih, ter drugo raven in več pri reševanju problemov v tehnološko bogatih okoljih. Za spremljanje razvoja spretnosti pri odraslih z nizkimi dosežki se vzame deleže odraslih, ki dosegajo prvo raven spretnosti in manj (pri besedilnih in matematičnih spretnostih), ter deleže odraslih, ki dosegajo manj kot prvo raven pri reševanju nalog v tehnološko bogatih okoljih.

Priporočilo 2:

Za zgodnji razvoj govora otrok je temeljnega pomena družinsko okolje, zato velja opolnomočiti in spodbujati starše predšolskih otrok k različnim dejavnostim, ki so pomembne za razvoj govora.

Kot varovalni oziroma kritični dejavniki okolja, ki se povezujejo z zgodnjim razvojem govora otrok, so potrjeni izobrazba staršev, jezikovni kod, ki ga uporabljajo starši, pa tudi zavedanje staršev o razvoju otroka ter pomenu spodbujanja razvoja in učenja različno starih otrok. Posebej velja poudariti te dejavnosti v družinskem krogu: pogosto in kakovostno skupno branje, ki naj se začne že prvi mesec dojenčkove starosti; sodelovanje staršev pri simbolni igri, v kateri spodbujajo miselne in govorne obrate malčkov in otrok, ter vsebinsko vzdrževanje igre; spodbujanje malčkov in otrok k pripovedovanju zgodbe, pogovarjanju in rabi govora v različnih govornih položajih; skupno obiskovanje kulturnih prireditev za malčke in otroke, na primer lutkovnih predstav, muzejev ter knjižnic.

Priporočilo 3:

Starše iz nespodbudnega socialnega okolja je treba usposablјati in opolnomočiti za kakovost in pismenost v družini.

Izsledki dozdajšnjih raziskav PISA in PIRLS so ob večkratnih merjenjih potrdili problem: kažejo, da so dosežki pri merjenju bralne pismenosti pa tudi pri merjenih kompetencah otrok iz družin z nizkim socialno-ekonomskim položajem praviloma nižji. Potrdili so splošno zakonitost, da če imajo starši nizke spretnosti, je velika verjetnost, da bodo tudi njihovi otroci izkazovali nižje dosežke. Nizke spretnosti in slaba opremljenost domačega okolja s pisnimi viri dajeta slutiti, da to okolje ni dovolj spodbudno za razvijanje spretnosti otrok in staršev. Zaradi nizkih spretnosti starši zelo težko podpirajo otrokov zgodnji kognitivni in jezikovni razvoj ter spodbujajo predbralne in predpisalne spretnosti. Razviti je treba zadostno in kakovostno ponudbo programov družinske pismenosti, ki se bodo osredinjali ne le na potrebe otrok, temveč predvsem na izobraževalne potrebe staršev.

Priporočilo 4:

Sproti je treba dopolnjevati in posodablјati izobraževalne programe na različnih ravneh za zagotavljanje višjih spretnosti.

Izhodišče priporočil za nadaljnji razvoj programov je ugotovitev, da so se v zadnjem obdobju ustavili razvoj, posodabljanje in spremljanje kakovosti izvajanja programov za izobraževanje odraslih nasploh, še posebno za ranljive in izobraževalno prikrajšane skupine. Glede na kompleksnost področja izobraževanja odraslih je treba uskladiti ponudbo, ki upošteva potrebe države, delodajalcev, regij, posameznikov, predvsem pa skupin, ki se redkeje odločajo za izobraževanje. Ob ustrezni ponudbi pa priporočila poudarjajo, da je treba ponuditi pogoje za njihovo izvajanje, spremljati kakovost in permanentno spodbujati udeležbo izobraževalno prikrajšanih skupin.

Priporočilo 5:

Pripraviti je treba programe neformalnega izobraževanja, ki so namenjeni ciljni skupini nižje izobraženih, in spodbujati njihovo udeležbo.

Podatki vseh raziskav na področju participacije in merjenja spretnosti odraslih kažejo, da se odrasli pogosteje udeležujejo programov neformalnega izobraževanja kot tistih, ki so namenjeni pridobivanju izobraževalne stopnje. Znano je namreč, da omogočajo programi neformalnega izobraževanja dopolnjevanje in posodabljanje znanja in spretnosti, ki so jih posamezniki pridobili v formalnem izobraževanju, ter da ponujajo specifično znanje in spretnosti za opravljanje konkretnega dela. A kot kažejo izsledki tematske študije Razvoj spretnosti in kompetenc, značilnosti delovnega okolja in udeležnost v neformalnem izobraževanju in nekaterih drugih analiz, so učinki programov neformalnega izobraževanja z zornega kota pridobivanja spretnosti pri odraslih z različno stopnjo izobrazbe diferencirani. Udeležba v programih neformalnega izobraževanja ima pri tistih z nižjo stopnjo izobrazbe mnogo bolj pozitivne učinke kot pri tistih, ki imajo srednjo, višjo izobrazbo in več. Ta ugotovitev še posebno velja za spretnosti reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih (Muršak in Radovan, 2018).

Priporočilo 6:

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport naj spodbudi izvajalce izobraževanja odraslih, da pripravijo svoje strategije za udeležbo ranljivih skupin v programih neformalnega in formalnega izobraževanja.

Pri tem bi morali nameniti posebno pozornost manj izobraženim, saj se ti najmanj udeležujejo programov splošnega in drugega izobraževanja. V tematski študiji Udeležba odraslih v izobraževanju v kontekstu uresničevanja koncepta vseživljenjskega učenja je ugotovljeno, da se Slovenija po podatkih raziskave PIAAC uvršča med države s podpovprečno stopnjo udeležbe odraslih v izobraževanju. Tudi najnovejše raziskave udeležbe odraslih v izobraževanju kažejo na izrazit upad udeležbe, razlika v stopnji udeležnosti pa se povečuje na škodo starejših, manj izobraženih in manj usposobljenih.

Priporočilo 7:

Pospešiti je treba razvoj programov za starejše prebivalce, predvsem pa programe neformalnega izobraževanja za manj izobražene starejše, ter povečati število udeležb v programu za izboljševanje digitalnih spretnosti.

Analiza podatkov tematske študije Kompetence in izobraževanje starejših odraslih je pokazala, da se s starostjo dosežena raven spretnosti populacije znižuje (Jelenc Krašovec in Kump, 2018). Podatki držav, zajetih v študijo, kažejo, da višja starost pomembno vpliva na zmanjševanje udeležnosti v neformalnem izobraževanju. To je še posebno opazno pri tistih z nižjo stopnjo izobrazbe. Podatki za Slovenijo so potrdili ugotovitve iz drugih držav, dodatno pa bo treba analizirati in potrditi te trende tudi za druge demografske spremenljivke starejšega prebivalstva. Rezultati analiz kažejo, da je najstarejša starostna skupina v PIAAC raziskavi (od 55 do 65 let) pri reševanju problemov v tehnološko bogatih okoljih slabša kot najmlajša udeležena generacija respondentov (od 16 do 24 let), vendar pa razlike v uspešnosti pri besedilnih in matematičnih spretnostih med tema dvema skupinama niso tako izrazite.

Priporočilo 8:

Obstoječo ponudbo splošnega in specialističnega andragoškega usposabljanja in spopolnjevanja je treba ovrednotiti z zornega kota potreb izobraževalcev odraslih po usposobljenosti za razvoj ključnih spretnosti pri odraslih.

Za kakovostno izvajanje programov izobraževanja in usposabljanja mora profesionalni razvoj učiteljev ter drugih strokovnih delavcev vsebovati štiri sestavine: temeljno izobraževanje, uvajanje v delo, stalno strokovno spopolnjevanje in nadaljnje izobraževanje. Glede na ugotovitve raziskave PIAAC in drugih študij izobraževalnih potreb izobraževalcev odraslih je treba presoditi ustreznost programske ponudbe splošnega andragoškega usposabljanja in spopolnjevanja. To so programi, v katerih si izobraževalci odraslih pridobijo, predvsem pa spopolnjujejo znanje, ki ga zajema andragoški cikel. Ko gre za te programe, nam izsledki raziskave PIAAC lahko pomagajo razumeti, v katerih segmentih bi bilo treba okrepiti usposobljenosti izobraževalcev odraslih za uporabo ustreznih didaktičnih strategij pri razvoju ključnih spretnosti odraslih. Posebno pozornost je ob analizah rezultatov raziskave PIAAC treba nameniti specialističnemu andragoškem usposabljanju in spopolnjevanju; v teh programih ne gre za pridobivanje temeljnega andragoškega znanja, saj udeleženci,

ki se odločijo zanje, to znanje večinoma že imajo. Pač pa gre za specialistično andragoško znanje, ki je povezano s specifičnimi vlogami, kot so na primer: vloga učitelja v programih pismenosti, svetovalca v svetovalnih središčih za odrasle, mentorja v programih za mlajše odrasle, svetovalca in mentorja pri organiziranem samostojnem učenju, svetovalca za kakovost idr. V ta sklop sodijo programi, namenjeni usposabljanju izobraževalcev odraslih za delo z ranljivimi skupinami.

Priporočilo 9:

V andragoško usposabljanje in spopolnjevanje je treba vnesti prvine procesno-razvojnega načrtovanja in akcijskega učenja.

V Sloveniji smo doslej razvili že kar nekaj programov usposabljanja in spopolnjevanja izobraževalcev odraslih, ki so zasnovani tako, da upoštevajo doslej obravnavane strategije andragoške didaktike in bi jih kazalo kot primere dobre prakse uporabiti tudi pri nadaljnjem razvoju andragoškega usposabljanja in spopolnjevanja. To so programi, ki zajemajo strategije »akcijskega učenja«, za katere menimo, da so temeljnega pomena pri doseganju ravni kompetentnosti, ki jih obravnavamo v teh priporočilih. Strategije akcijskega učenja so neposredno povezane s procesno-razvojnimi načrtovalskimi strategijami. Tovrstne strategije pomagajo razvijati tiste dimenzije strokovnega razvoja izobraževalcev odraslih, ki jih Korthagen (2004, v Raziskovalno poročilo: Strokovne podlage in priporočila, 2017) v svojem modelu jedrne refleksije, ki ga razvije za izobraževanje učiteljev, opredeli kot jedrne kvalitete. To so poslanstvo, strokovna identiteta, prepričanja. Ob ugotovitvah, da v izobraževanju odraslih pogosto delujejo osebe, ki po svojem osnovnem poklicu niso izobraževalke odraslih, to pa tudi pomeni, da so svojo strokovno identiteto začele oblikovati v povezavi z drugimi strokovnimi področji, postanejo pri nadaljnjem andragoškem usposabljanju in spopolnjevanju tovrstne dimenzije še pomembnejše.

Priporočilo 10:

Uporabo digitalne tehnologije v izobraževanju odraslih je treba spodbuditi, saj ta izboljšuje digitalne spretnosti odraslih.

Na podlagi ugotovitev raziskave PIAAC iz obeh krogov raziskave je v državah in gospodarstvih OECD pri reševanju problemov v tehnološko bogatih okoljih drugo ali tretjo raven povprečno doseglo 31 % odraslih. Več kot dve tretjini odraslih dosegata nižje ravni spretnosti reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih. Mednarodna študija PIAAC predstavlja ustrezen in mednarodno primerljiv način spremljanja digitalnih spretnosti in reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih, je pa priporočljivo, da bi proučevanje najbolj ranljivih in izključenih skupin opravili z bolj poglobljeno študijo e-izključenosti; z njo bi identificirali vzroke, načine rab in posledice, s poudarkom na potencialnih prednostih rabe informacijsko-komunikacijske tehnologije med ranljivimi skupinami. Kot izhodišče se lahko uporablja modificirani model »štirje v ravnotežju«, njegove temeljne prvine (vizija, vsebina, znanje, infrastruktura informacijsko-komunikacijske tehnologije, komunikacija, pravni okvir, vodenje) morajo biti usklajene med seboj. Pri projektih informacijsko-komunikacijske tehnologije v izobraževanju odraslih je priporočljivo uporabljati modificirani model »štirje v ravnotežju« na vseh ravneh – makro-, mezo- in mikroravni.

Priporočilo 11:

Izobraževalcem je treba zagotoviti kontinuirano usposabljanje in spopolnjevanje za spoznavanje in uporabo učnih okolij, podprtih s sodobno (in hitro razvijajočo se) digitalno tehnologijo, novih multimedijskih pristopov v izobraževanju odraslih ter za izvajanje e-izobraževanja.

Zagotoviti je treba, da se izobraževalci odraslih seznani z novo tehnologijo in možnostmi njene uporabe v izobraževanju. Razvijajo se nove naprave pa tudi programska oprema in s tem večja raznolikost možnosti uporabe v izobraževanju. Veljalo je, da je uporaba sodobne tehnologije v izobraževanju odraslih naraščala predvsem iz treh razlogov: 1) ker lahko izboljša učenje; 2) ker poveča dostop do učnih priložnosti in 3) ker udeleženci, s tem ko uporabljajo informacijsko-komunikacijsko tehnologijo v izobraževanju, pridobijo digitalne spretnosti, ki so odločilne za življenje in delo v zdajšnji družbi. Položaj s pandemijo je te razloge postavil na glavo in le še znova utrdil in razširil potrebe po usposabljanju izobraževalcev za nove didaktične prijeme in uporabo novih tehnologij v podporo izobraževanju.

Priporočilo 12:

Izobraževalcem odraslih je treba zagotoviti podporo pri iskanju in izbiri ustreznega učnega (tudi spletnih) gradiva ter pri izbiri ustrezne učne tehnologije.

Kadar je mogoče, je treba izobraževalce odraslih pritegniti k pripravi novega učnega gradiva, ki zajema tudi uporabo nove tehnologije. Računalnik, dostop do interneta in družbenih omrežij na njem lahko ljudi povezujejo in dajejo občutek pripadnosti in povezanosti. Informacijsko-komunikacijska tehnologija (računalnik, pametni telefoni, televizija) ljudem približuje svet in jih seznani z dogodki doma in po svetu. S tega zornega kota je bilo v tematski študiji Družbeno zaupanje in značilnosti populacije z nižjimi dosežki tudi analizirano družbeno zaupanje anketirancev, ki uporabljajo računalnik v vsakdanjem življenju. Ob tem je treba pripomniti, da sama uporaba računalnika še nič ne pove o tem, katere programe človek uporablja, nič o uporabi elektronske pošte, interneta in družbenih omrežij ter pogostosti povezanosti z njimi.

Priporočilo 13:

Organizacije in izobraževalce odraslih je treba ozaveščati in usposablјati za načrtno in sistematično spremljanje in presojanje kakovosti znanja, strokovne usposobljenosti, kompetenc izobraževalcev odraslih (v povezavi z učnim gradivom in uporabo sodobne tehnologije) ter za ukrepanje na podlagi dobljenih ugotovitev (krog kakovosti).

Zaradi nenehnega vpeljevanja novosti (tudi tistih, ki jih prinaša sodobna informacijsko-komunikacijska tehnologija), napredka in sprememb v družbi se morajo organizacije, ki izobražujejo odrasle, teh sprememb najprej seveda zavedati, se naučiti z njimi živeti ter se naučiti izboljševati svoje delo in kakovost izobraževalnega procesa, kadar je to potrebno. Med dejavniki, ki vplivajo na kakovost priprave in izpeljave izobraževanja odraslih, imajo gotovo najpomembnejšo vlogo prav izobraževalci odraslih (učitelji oziroma predavatelji, svetovalci, mentorji, strokovni delavci, tudi vodstveno osebje v organizaciji in vsi drugi, ki neposredno ali posredno vstopajo v proces izobraževanja odraslih). Predvsem so pomembni kakovost njihovega znanja, njihova strokovna usposobljenost za delo v izobraževanju odraslih, njihove

izkušnje, njihov odnos do izobraževanja odraslih ter njihova stališča in vrednote, povezane z izobraževanjem odraslih (Kazalniki kakovosti izobraževanja odraslih, 2013, v Raziskovalno poročilo: predlogi in priporočila, 2017).

Priporočilo 14:

Treba je skrbeti za ohranjanje besedilnih spretnosti starejših, saj se obseg nalog, ki zahteva bralno pismenost, s starostjo zaposlenih povečuje.

Starost pozitivno vpliva na obseg bralne pismenosti in prožnosti dela ter negativno na situacijsko učenje in inovativne oblike učenja. To pomeni, da čeprav delovne naloge starejših bolj temeljijo na bralnih značilnostih, je njihova resnična stopnja besedilnih spretnosti nižja. Na drugi strani delo, ki je po obsegu intenzivno po pisanju in branju, samo po sebi ne prinaša višje stopnje te kompetence. Poleg tega so številne značilnosti delovnega okolja med sabo pogojene: na primer intenziteta časa pri delovnih nalogah, povezanih s pismenostjo, se izrazi v višji stopnji besedilnih spretnosti. Obseg dela, ki temelji na pismenosti in bralni pismenosti, pa je pogojen z učnimi strategijami zaposlenih. Na podlagi teh ugotovitev menimo, da bi v Sloveniji kazalo okrepiti pozornost strateškega razvoja kompetenc starejših: to se nanaša na oblikovanje učnih programov za starejše, kjer bi bila natančno premišljena njihova poklicna usmerjenost, karierno svetovanje za starejše na nacionalni ravni in v podjetjih ter priznavanje in vrednotenje delovnih izkušenj (glej tematsko študijo Analiza značilnosti dela in razvoja kompetenc).

Priporočilo 15:

Spodbujati je treba delovna okolja, v katerih posameznik opravlja raznolike delovne naloge, ki krepijo kompetence: večji obseg podobnih nalog kompetenc ne krepí.

Na podlagi analize tematske študije Analiza značilnosti dela in razvoja kompetenc ugotavljamo, naj Slovenija razvija izobraževalni sistem skupaj z delovnimi mesti, ki temeljijo na znanju. Natančneje in na ravni sektorjev je treba proučiti odnos med kompleksnostjo dela, izobrazbo in stopnjo pridobljenih kompetenc, saj izbrani mednarodni primerjalni rezultati študije PIAAC kažejo (Pavlin in dr., v Javrh (ur.), 2018), da Slovenci med vsemi državami pri delu veliko uporabljamo informacijsko-komunikacijsko tehnologijo (2. mesto), vendar zelo malo časa namenjamo reševanju kompleksnih problemov (26. mesto). Veliko pozornosti je namenjene situacijskemu učenju (6. mesto), nizki pa sta avtonomija oblikovanja dela (23. mesto) in izbira delovnega časa (med nižje izobraženimi 29. mesto). Branju pri delu namenjajo posebno malo časa tisti z nižjo izobrazbo (29. mesto). Smiselno bi bilo tudi ugotoviti, zakaj je v Sloveniji tako močna povezava med stopnjo izobrazbe in spretnostmi reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih (1. mesto med zaposlenimi z nižjo in srednjo izobrazbo). Pri razvoju na znanju temelječega delovnega okolja in kompetenc je pomembno, da posameznik dela raznolike stvari ter razvija ustrezne učne strategije.

Priporočilo 16:

Treba je vpeljati sistematično spremljanje neujemanja izobrazbe oziroma kompetenc s potrebami delovnih mest.

V tematski študiji Značilnosti in vpliv (ne)ujemanja izobrazbe in spretnosti z zahtevami delovnega mesta na ekonomske dosežke in zadovoljstvo odraslih v Sloveniji ugotavljamo, da je neujemanje izobrazbe s potrebami delovnega mesta pri posameznikih iz sodelujočih državah zelo pogosto, pri tem je preizobraženost v povprečju izrazitejša od podizobraženosti (tj. delež posameznikov, pri katerih stopnja njihove izobrazbe presega zahtevano, je večji kot delež tistih, pri katerih je stopnja njihove izobrazbe nižja od zahtevane). V tematski študiji je bilo ugotovljeno, da je med Slovenci, starimi do 16 do 65 let, ki so delovno aktivni, 61 % takšnih, ki imajo stopnjo izobrazbe usklajeno z zahtevami delovnega mesta, 23 % jih je preizobraženih in 16 % podizobraženih. Rezultati kažejo, da je usklajenost njihovih besedilnih in matematičnih spretnosti višja – giblje se okoli 77 %; podobno velja tudi za usklajenost področja izobraževanja, kjer je 80 % posameznikov usklajenih z zahtevami delovnega mesta, 17 % je delno usklajenih, približno 4 % posameznikov pa opravlja delo, ki je popolnoma drugačno od področja njihove izobrazbe. Ugotavljamo, da zna 65 % posameznikov dobro oceniti neujemanje svoje kvalificiranosti, 18,6 % se jih precenjuje, 16,7 % pa podcenjuje. Obenem rezultati naših analiz kažejo, da so učinki neujemanja na izide na ravni posameznika pomembni in potencialno neugodni. Negativni učinki še posebno veljajo za preizobražene posameznike. Glede na splošno prisotnost pojava in njegove negativne učinke za posameznika pa tudi širše bi bilo smiselno fenomen neujemanja spremljati bolj sistematično in longitudinalno.

Priporočilo 17:

Posebno skrb je treba nameniti izobraževanju na delu, s poudarkom na znanju o tem, zakaj razvoj različnih temeljnih spretnosti ohranja prožnost.

Podatki tematske študije Razvitost posameznih spretnosti in karierni razvoj posameznika kažejo, da se skupina nižje in srednje kvalificiranih starejših delavcev in delavk, ki imajo najnižjo karierno uspešnost, tudi najmanj izobražuje na delu. Če ob tem upoštevamo še povezavo med nizko karierno uspešnostjo in nizkimi stopnjami temeljnih spretnosti, je več kot očitno, da je to kompleksna problematika, ki verjetno prikriva enega težjih problemov sodobnih družb: večkratno izključenost. Tudi karierna uspešnost je povezana z razvitostjo temeljnih spretnosti. Pri skupinah prebivalcev, ki so karierno uspešnejši, so bolj razvite tudi temeljne spretnosti, med njimi so praviloma vedno najbolj razvite matematične spretnosti, besedilne spretnosti in spretnosti reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih. Z zornega kota novih spoznanj s tega področja na podlagi podatkov PIAAC bi bilo treba pregledati in dopolniti dozdajšnja priporočila in usmeritve s področja razvoja kariere, karierne orientacije in sorodnih področij. Nova znanstvena spoznanja bi bilo treba sistematično razširjati v ustreznih strokovnih krogih. Posebno pozornost je med drugim treba nameniti motiviranju karierno neuspešnih, saj so razmeroma zadovoljni z delom oziroma svojo kariero. Treba je vpeljati tudi sistematično ozaveščanje o pomenu skrbi za zdravje karierno neuspešnih.

Priporočilo 18:

Zaposlene in mlade, ki šele vstopajo na trg dela, je treba ozaveščati o pomenu humanega delovnega mesta: še posebno o vlogi prožnosti, možnosti učenja na delu, posledicah izolacije na delovnem mestu.

Tematska študija Razvitost posameznih spretnosti in karierni razvoj posameznika je pokazala izredno visok vpliv avtonomije pri delu na oblikovanje posamezne karierne skupine. Avtonomija – pri kateri so pomembne spremenljivke delovni čas, način dela in svoboda pri načinu izvedbe delovne naloge, kot smo jo opredelili v naši študiji – se tesno povezuje z vprašanji humanega delovnega mesta. V zvezi s tem so pomembni tudi urejeni in spodbudni socialni odnosi na delovnem mestu. Zelo nizka avtonomija tako pomeni nehumano delovno mesto in močno izolacijo v socialnih odnosih, ki lahko dolgoročno učinkuje negativno. Zaskrbljujoče je, da večina iz skupine nižje in srednje kvalificiranih starejših delavcev in delavk z najnižjo karierno uspešnostjo ne prepozna nehumanih okoliščin svojega delovnega mesta.

Priporočilo 19:

Zasnovati je treba kampanje za ozaveščanje nižje izobraženih delavcev o pomenu spretnosti in njihovem vplivu na karierno uspešnost.

Boljše zavedanje nižje izobraženih o pomenu spretnosti, ki jih imajo (ne glede na pot, po kateri so jih pridobili), je moč doseči tudi z njihovo pritegnitvijo v postopke vrednotenja, ki omogočajo posamezniku odgovoriti na vprašanje o tem, kje v določenem trenutku je in kam gre lahko naprej v identificiranju znanja, spretnosti in kompetenc, ki jih kandidat trenutno ima, in načrtovanju dodatnih izobraževalnih ter učnih aktivnosti za osebni in karierni razvoj.

Priporočilo 20:

Potrebno je nadaljnje zagotavljanje relativne skladnosti med izobraženostjo, usposobljenostjo in kompetencami aktivnega prebivalstva ter spodbujanje razvoja teh pri neaktivnem prebivalstvu v regijah.

Trend zmanjševanja človeškega kapitala v posameznih regijah, ki se kaže v zniževanju izobrazbene ravni in povečevanju deleža starejših, je predvsem posledica preseljevanja bolj zaposljivih v okolja, kjer so možnosti potencialne zaposlitve večje. Tako se zmanjšuje družbena kohezija zaradi delitve na njen aktivni in neaktivni del. Spiralo, ki po samodejni logiki pripelje do koncentracije razvojnega kapitala v najbolj propulzivnih regijah ter demografskega praznjenja in upada znanja v vseh drugih, lahko ustavi samo zavestni poseg, utemeljen na razumni strateški viziji. Poleg spodbud za odpiranje delovnih mest in izboljšanje infrastrukture, omenjenih v prvem predlogu, lahko država spodbuja kakovost bivanja in gospodarsko dejavnost tudi s spodbudami za vseživljenjsko učenje, navezanimi na podjetniški sektor, socialno podjetništvo, lokalne gospodarske pobude, reševanje stanovanjskih vprašanj, otroškega varstva, šolstva, kulture ipd. Pri tem je najpomembnejše sodelovanje (rastočega deleža) pasivnih posameznikov, da omejimo nastajanje okolij, ki so družbeno odvisna od državne pomoči ter učno nespodbudna za udeležbo v vseživljenjskem učenju. To kažeta tudi evropski kazalnik in primerljivost držav, saj vseživljenjsko učenje ni pomembno le ekonomsko, v povezavi s trgom dela in produktivnostjo, temveč tudi v širšem pomenu kot priložnost za kulturno in socialno vključevanje v moderno razvijajočo se družbo ter za aktivno državljanstvo (SURS, 2015).

Priporočilo 21:

Nujno je izboljšanje ponudbe vseživljenjskega učenja odraslih (ki obsega tudi izobraževanje in usposabljanje), po obsegu in vsebini.

Analiza mreže izvajalcev izobraževanja odraslih je, kar zadeva možnosti zadovoljevanja potreb prednostnih ciljnih skupin (2010), pokazala, da so izobraževalno najbolj prikrasani prebivalci obrobni, manj razviti regije. Podatki kažejo, da je v teh regijah tudi najmanj ugodno razmerje med številom izpeljanih programov in številom prebivalcev. Poznejše analize ponudbe izobraževalnih storitev že vrsto let opozarjajo na velike razlike med slovenskimi regijami (Brenk, 2012). Tudi izobraževalna ponudba je večja predvsem v razvitejših regijah. Podatki raziskave PIAAC za Slovenijo so prav tako pokazali na precejšnje razlike med regijami glede udeležnosti prebivalcev v različnih oblikah izobraževanja, usposabljanja in vseživljenjskega učenja. Ponudba programov vseživljenjskega učenja odraslih postaja vse pomembnejša, pozornost pa je treba nameniti razvoju in oblikovanju izobraževalnih programov za posamezne ciljne skupine odraslih, ki jih zdajšnji programi ne zajemajo. Na temelju analize slovenskih podatkov iz raziskave PIAAC bomo lahko tudi identificirali primanjkljaje pri nekaterih skupinah ljudi.

Priporočilo 22:

Potrebno je prepoznavanje, upoštevanje in spodbujanje znanja in spretnosti ranljivih skupin v regijah. Nujno je zagotavljati možnosti za vzdrževanje temeljnih spretnosti v odrasli dobi ter motivirati prebivalce za njihovo aktivno uporabo. Posebno pozornost je treba nameniti tistim temeljnim spretnostim, ki se izkažejo kot najpomembnejše, saj pripomorejo h gospodarski uspešnosti in razvoju regij.

Ugotovitve empirične študije na podlagi PIAAC podatkov o spretnostih in razvitosti nemških in slovenskih regij nakazujejo, da posamezniki z najmanj razvitimi sposobnostmi predvsem v tehnološko zahtevnih okoljih zavirajo razvoj regije bolj, kot pa ga posamezniki z najbolj razvitimi sposobnostmi lahko pospešujejo. Zato bi bilo smiselno ukrepe razvojne politike usmeriti na to skupino, ki so jo dozdejšnji ukrepi praviloma prezrli. Analiza slovenskih podatkov PIAAC nam bo omogočila, da bomo po posameznih regijah identificirali, kakšne so značilnosti posameznikov, in na podlagi tega oblikovali konkretna priporočila smiselnih razvojnih ukrepov. Vsekakor je smiselno razvijati ukrepe v dveh smereh. Napredek posameznikov z najmanj razvitimi spretnostmi bo zmanjšal tudi variabilnost med posamezniki v regiji. Dodatno pa je iz podatkov mogoče izpeljati tudi tezo, da k razvoju regije ne prispevajo vse temeljne spretnosti enako. Prva se nanaša na razvijanje znanja in spretnosti skupin prebivalcev, ki jih opredeljujemo kot ranljive skupine. Druga smer je za zdaj manj prepoznana in prav zato pokaže neizrabljene priložnosti. Gre za prepoznavanje in koristno uporabo obstoječega znanja in spretnosti, saj ima vsak posameznik kljub nizki splošni razvitosti kompetenc tudi neko zmožnost, da lahko prispeva k razvoju družbe.

Na podlagi analize podatkov v tematski študiji Kakovost človeškega kapitala in gospodarska uspešnost regij v Sloveniji, ki smo jo opravili na podatkih nemške študije iz prvega kroga PIAAC in slovenske iz drugega kroga, na primer ugotavljamo, da je za gospodarsko uspešnost nemških regij pomembna splošna raven matematičnih spretnosti posameznikov v regiji pa tudi raven spretnosti za reševanje problemov v tehnološko zahtevnem okolju pri posameznikih z najslabše razvitimi sposobnostmi (spodnjih 10 % posameznikov v regiji).

Priporočilo 23:

Opredeliti je treba najranljivejše ciljne skupine z vidika spretnosti in kompetenc glede na obseg problema, izobraževalnih potreb in sociodemografskih ter drugih značilnosti teh skupin.

Posebno pozornost je treba nameniti odraslim, ki so v sklopu raziskave PIAAC v raziskovanih državah dosegle rezultate, ki ne zadoščajo za popolno delovanje v vsakdanjem zasebnem in delovnem življenju. Glede na opredelitve uvrščamo te odrasle v ranljive skupine, bodisi da so to ljudje, ki dosegajo nižje rezultate v razumevanju prebranega besedila, bodisi da imajo težave pri delovanju v tehnološko bogatih okoljih ali pa so starejši in zato tudi v deprivilegiranem položaju ter ranljivi zaradi svojih značilnosti. Spretnosti in kompetence ter v zvezi s tem tudi pismenost so spremenljivi in večrazsežnostni koncepti socialne prakse, ki jih ni moč pojasnjevati neodvisno od razumevanja položaja posameznika ali družbene skupine v času in prostoru, neodvisno od družbenega sistema in političnih vplivov, neodvisno od vloge, ki jo ima izobraževanje v času in prostoru, neodvisno od opredelitev pomena ustvarjanja in uporabe znanja v neki družbi. Ugotavljanje, kakšno je sovplivanje različnih dejavnikov, ki postavljajo nekatere družbene skupine – v odnosu do drugih – na obrobje, bi zahtevalo poglobljeno kritično analizo družbenih, ekonomskih, socialnih in kulturnih politik ter dejavnikov, ki prispevajo k ohranjanju neenakosti v družbi (Kump in Jelenc Krašovec, 2018). Stroka in politika bi se morali izogibati relativističnemu in funkcionalnemu razumevanju spretnosti pismenosti. To razumevanje je povezano s programi, ki naj bi prispevali zlasti k izboljševanju zaposlovanja in produktivnosti delovne sile, osredinili naj bi se na funkcionalne spretnosti in kompetence (usklajene z merljivimi cilji), ki naj bi jih imeli odrasli.

Priporočilo 24:

Potreben je premislek o izobraževanju in usposabljanju drugih ranljivih skupin z zornega kota spretnosti in kompetenc, ki jih raziskava PIAAC ni zajela zaradi določenega vzorčnega okvirja prebivalcev od 16 do 65 let, kot so na primer starejši od 65 let, odrasli s posebnimi potrebami, zaporniki in nekatere druge institucionalizirane skupine odraslih.

Temeljni vzorčni okvir za raziskavo PIAAC, ki ga je v celoti upoštevala tudi Slovenija, je zajel osebe v starosti od 16 do vključno 65 let, obsegal je prebivalce Slovenije iz registra prebivalstva. Zajeta je bila neinstitucionalizirana populacija, izključeni so bili stanovalci domov za starejše, zaporniki, druge institucionalizirane osebe, na primer osebe s posebnimi potrebami. Izključena populacija sicer ni smela presegati 2 %, vendar je odstotek izračunan za populacijo od 16 do 65 let. To pomeni, da raziskava ni zajela na primer starejših od 65 let, zapornikov, institucionaliziranih oseb ipd. Raziskava prav tako ni bila posebej prilagojena invalidnim odraslim, kot so na primer slepi in slabovidni, gluhi in gluhonemi. Zaradi teh pomanjkljivosti raziskave je omejena uporabnost rezultatov za te ciljne skupine. Starostna omejitev 65 let izpušča vpogled v znanje in spretnosti pomembnega segmenta družbe – starejših od 65 let; ti postajajo vse dejavnejša in vplivnejša kohorta odraslih, ki je na različne načine povezana s trgom dela. Da je res tako, dokazujejo tudi raziskave, opravljene v nekaterih evropskih državah (Nemčija, Finska, Švedska), ki so vzorec razširile do starosti 80 let. Ugotovitve teh kažejo, da se zmožnosti starejših odraslih s starostjo pomembno zmanjšujejo zlasti po 65. letu, to pa je za politiko pomemben podatek.

Priporočilo 25:

Posebno pozornost je treba nameniti promociji in ozaveščanju najpomembnejših dejavnikov (predstavnikov politike, delodajalcev, sindikatov in civilne družbe) o vlogi in pomenu spretnosti in kompetenc za uspešno socialno vključenost ter nastop na trgu dela, saj je za ranljive skupine značilno, da so tu najbolj prikrajšane.

Pretekle raziskave pismenosti in kompetenc kažejo, da se odrasli večinoma ne zavedajo svojih primanjkljajev, ki se kažejo v spretnostih in kompetencah, lastna ocena spretnosti je navadno veliko bolj pozitivna kot rezultati pri testu branja, pisanja in računanja pri delu. Odrasli tudi ne povezujejo obvladovanja spretnosti in kompetenc z izboljšanjem svojega položaja in razvojem kariere. (Ne)zavedanje problema – glede na objektivne dosežke – nakazuje dve možnosti: prvič, da ljudje pri delu ali vsakodnevnem življenju ne dobijo ustrezne povratne informacije o resničnem obvladovanju teh spretnosti. In drugič: da so odrasli najbrž razvili strategije, ki jim pomagajo premagovati zadrege, v katere zaidejo zaradi teh primanjkljajev, ne da bi se jim bilo treba s problemom spoprijeti (npr. zavrnitev razporeditve na drugo, zahtevnejše delo, nepripravljenost za prevzemanje novih nalog, nepripravljenost za udeležbo v izobraževanju in usposabljanju ipd.). Vendar spoznanje, da so za razvijanje in ohranjanje spretnosti in kompetenc poleg šolskega okolja pomembna tudi druga okolja, civilna družba, lokalna skupnost, predvsem pa delovno mesto, opozarja, da je takšen prijem pomanjkljiv. Še posebno delodajalce je treba seznanjati s spoznanji o neposrednih (večja produktivnost in tekmovalnost) in posrednih (zmanjšanje odsotnosti z dela, števila nesreč pri delu, povečanjem zadovoljstva zaposlenih) pozitivnih učinkih izboljševanja temeljnih spretnosti zaposlenih.

Priporočilo 26:

S posebnimi ukrepi in programi je treba spodbujati predupokojitveno izobraževanje starejših odraslih, saj se tako ohranjajo spretnosti in kompetence v poznejšem obdobju.

Ti ukrepi in programi bi morali biti sestavni del politike zaposlovanja, s katero se omogoča starostno bolj raznoliko zaposlovanje in poznejše oziroma postopno upokojevanje tistim, ki si to želijo. Prevladujoče stereotipiziranje lastnosti starejših delavcev največkrat pomeni njihovo diskriminacijo in razlog za zgodnje ali prezgodnje upokojevanje starejših delavcev; naloga politike je, da z ustreznimi zakoni in priporočili delodajalcem prepreči starostno diskriminacijo na delovnem mestu. Zelo malo imamo podatkov o strategijah in možnostih zaposlovanja starejših delavcev ter o položaju starejših delavcev v delovnih organizacijah; spodbujati bi bilo treba sistematično spremljanje omenjenih kazalnikov. Z ustrežno politiko zaposlovanja naj bi omogočali starostno bolj raznoliko zaposlovanje in poznejše oziroma postopno upokojevanje tistim, ki si to želijo; to bo vplivalo tudi na pripravljenost starejših delavcev za izobraževanje in usposabljanje (to potrjujejo tudi ugotovitve drugih avtorjev, glej npr. van Ours v Skirbekk, 2008, str. 8; Hofäcker in dr., 2010, v Kump in Jelenc Krašovec, 2017). Naloga izobraževalne politike je spodbujanje izobraževanja in usposabljanja delavcev ne glede na starost.

Priporočilo 27:

Pri načrtovanju in izvajanju ukrepov na vseh ravneh ter pri načrtovanju in implementaciji izobraževalnih programov je treba posebno skrb namenjati zagotavljanju dostopnosti ukrepov in programov najranljivejšim skupinam odraslih.

Potrebno pa je tesno sodelovanje stroke in politike, da se učinkovito odstranjujejo ovire vseh vrst za udeležbo ranljivih skupin v izobraževanju (institucionalne, dispozicijske in situacijske). Pomembno vlogo pri tem imata tudi celostno informiranje in svetovanje za izobraževanje. Pri zagotavljanju dostopnosti do ukrepov za razvoj spretnosti in kompetenc pri ranljivih skupinah je pomembno tole: pripadniki ranljivih skupin imajo manj možnosti za pridobivanje izkušenj pri rabi teh spretnosti pri delu in v vsakodnevnem življenju. Pogosto namreč opravljajo malo zahtevna dela in naloge, če so zaposleni, ali se izogibajo priložnostim, ko bi lahko krepili te spretnosti v vsakodnevnem življenju, ali pa teh priložnosti preprosto ni dovolj zaradi sloga življenja. Verjetnost, da bodo ti odrasli udeleženi v izobraževanju, ki ga financira delodajalec, je precej manjša kot pri drugih zaposlenih, prav tako ne iščejo drugih priložnosti za izboljšanje spretnosti z izobraževanjem, pogosto pa primernih izobraževalnih programov ni na voljo. To pomeni, da je treba poskrbeti za dostopnost do ukrepov za razvoj spretnosti pa tudi za delovno okolje in priložnosti v lokalnem okolju, ki bo spodbujalo ohranjanje in razvijanje teh spretnosti. Pri tem seveda upoštevamo dostop do ukrepov, ki že obstajajo (npr. udeležba v programih za pridobitev formalne izobrazbe, udeležba v drugih programih izobraževanja in usposabljanja), in dostop do posebnih, namensko oblikovanih programov ter dejavnosti v življenjskih in delovnih okoljih. Z dostopnostjo razumemo fizično bližino takšnih ukrepov (delovno mesto, lokalna skupnost), časovne in denarne možnosti ciljnih skupin in seznanjenost z možnostmi. Poleg tega da so vsem na voljo splošne informacijsko-svetovalne točke (lokalna središča za informiranje in svetovanje v izobraževanju odraslih); za seznanjanje ranljivih odraslih z izobraževalnimi možnostmi posebej poskrbijo kadrovske izobraževalne službe v delovnih organizacijah. Kjer takih možnosti ni (majhna in srednja podjetja), je to naloga lokalnih uradov za zaposlovanje, ki imajo za to ustrezno usposobljenega vsaj enega sodelavca, in območnih združenj delodajalcev. Del teh obveznosti naj bi prevzele tudi lokalne sindikalne organizacije v sklopu svetovalnih dejavnosti.

Priporočilo 28:

Za ranljive skupine naj se vpeljujejo strategije načrtovanja in izpeljevanja programov, utemeljenih na procesno-razvojnem načrtovanju programov, ki temeljijo na načelih povezovanja in sodelovanja ter na poosebljenih učnih ciljih udeležencev.

Spodbuja naj se raznovrstna ponudba izobraževalnih programov za ranljive skupine odraslih, ki pa se mora prilagajati izobraževalnim potrebam in interesom pripadnikov ranljivih skupin. Za ranljive skupine naj se vpeljujejo strategije načrtovanja in izpeljevanja programov. Te naj temeljijo na procesno-razvojnem načrtovanju, ki namesto učne snovi ali ciljev izobraževanja postavlja v ospredje načela izobraževanja; ta naposled privedejo k avtonomiji in integraciji posameznika v družbo ter tako k preseganju položaja ranljivosti. Procesno-razvojni kurikulum je z zornega kota načrtovanja odprt in pogajalski. To pomeni, da udeleženec dejavno sodeluje pri njegovem načrtovanju v vseh fazah andragoškega cikla – skupaj z izobraževalcem in drugimi deležniki, ki so lahko različni – odvisno pač od življenjskega ozadja in s tem povezanega namena izobraževanja.

Priporočilo 29:

Za izobraževalce odraslih in učitelje, ki razvijajo in izvajajo izobraževalne programe za razvoj spretnosti in kompetenc pri ranljivih skupinah odraslih, je treba zagotoviti ustrezne oblike usposabljanja in stalnega strokovnega spopolnjevanja.

Posebna skrb je namenjena razvoju učiteljeve poklicne identitete. V skladu s kulturnim oziroma ideološkim modelom pismenosti lahko pismenost in spretnosti razumemo kot izredno kulturno specifično prakso; to naj bi bilo tudi vodilo pri načrtovanju politike razvoja spretnosti in pismenosti različnih družbenih skupin. To je področje, kjer se zelo jasno kažejo različne oblike družbene neenakosti – neenakosti v zmožnostih, bogastvu, pri dostopu do izobraževanja. Izobraževanje za pismenost torej nikakor ne more biti uspešno, če ga ne spremljajo tudi druge dejavnosti, ki zmanjšujejo socialne, ekonomske, kulturne in izobraževalne neenakosti. Pismenost ima v posameznikovem življenju – ob prehodu skozi različna življenjska obdobja – lahko povsem različen pomen in vlogo. V skladu s tem bi morali rezultate različnih starostnih skupin tudi ustrezno interpretirati in skladno s tem razvoj politike prilagajati različnim ciljnim skupinam. Naloga programov pismenosti je (tudi) ozaveščanje: učitelji naj bi pri udeležencih spodbujali zavedanje o vzrokih njihovega položaja, revščine, izključenosti. Brazilski filozof Paolo Freire je na primer pri pripravi programov izobraževanja za pismenost kritiziral pristop »od zgoraj navzdol«, danes pa je vse jasneje, da programi izobraževanja za ranljive skupine – zaradi financiranja – vse prepogosto izgubljajo možnost za razvoj kurikula »od spodaj navzgor« (upoštevanje potreb skupine, ki ji je program namenjen) in podrejajo izvajanje zunanjim zahtevam. Delo z odraslimi z nizko ravni spretnosti in kompetenc zahteva poučevanje, ki učeče se spodbuja k razmišljanju in aktivira sposobnosti za demokratično sodelovanje v družbi. Učitelji, ki poučujejo odrasle v programih pismenosti, naj bi ne bili zgolj v vlogi opazovalcev družbenih sprememb ali »posredovalcev« kulture, temveč naj bi bili, dejavni udeleženci pri ustvarjanju kulture. V programih za razvoj spretnosti naj bi bil prostor za soočanje različnih kulturnih praks v družbi.

Priporočilo 30:

Oblikuje se zavezništvo za ranljive skupine: načrtovanje in oblikovanje programov ali projektov za ranljive skupine odraslih mora potekati v sodelovanju s socialnimi partnerji (zaposlovalci, zbornice, združenja, delodajalci, sindikati, socialne ustanove, izobraževalne ustanove, civilna družba). Poleg strokovnjakov v izobraževanju odraslih naj bodo v njem udeleženi snovalci politik iz različnih resorjev (delo, izobraževanje, zdravje, kmetijstvo itn.).

Za ranljive skupine se vpeljujejo strategije načrtovanja in izpeljevanja programov. Te naj temeljijo na procesno-razvojnem načrtovanju, ki namesto učne snovi ali ciljev izobraževanja postavlja v ospredje načela izobraževanja; ta naposled privedejo k avtonomiji in integraciji posameznika v družbo ter tako k preseganju položaja ranljivosti. Procesno-razvojni kurikulum je z vidika načrtovanja odprt in pogajalski. To pomeni, da udeleženec dejavno sodeluje pri njegovem načrtovanju – v vseh fazah andragoškega cikla) skupaj z izobraževalcem in drugimi deležniki, ki so lahko različni – odvisno pač od življenjskega ozadja in s tem povezanega namena izobraževanja. Zagotavljanje dostopnosti programov v sodelovanju s socialnimi partnerji (npr. z delodajalci – kot skrb delodajalcev, da najmanj izobraženim ponudi take programe in omogoči udeležbo, npr. odsotnost z dela (pri tem bi morali sodelovati sindikati)). Povezovanje in sodelovanje udeležencev programa oziroma projekta z okoljem – poveča učinke programa. Delovna mesta bi morala biti oblikovana tako, da omogočajo pridobivanje in uporabo kompleksnih spretnosti, kar pomeni med drugim, da so humana, prožna, omogočajo učenje pri delu.

Priporočilo 31:

Ozaveščanje javnosti o povezanosti slabšega zdravstvenega stanja z nizkimi ravnmi spretnosti – k temu morda prispeva slabo procesiranje kompleksnejših podatkov (navodila za jemanje zdravil, razbiranje ukrepov ob diagnozi, elektronsko naročanje na zdravniški pregled).

Izključevalni dejavniki na področju zdravja se začnejo porajati že v predšolskem obdobju (eno od štirih področij, ki so nevarna žarišča procesov izključevanja in generiranja marginaliziranih skupin). Javnost je treba načrtneje ozaveščati o tem, kako je slabše zdravstveno stanje povezano z nizkimi ravnmi spretnosti. Osebe iz skupine z nizkimi dosežki so kar za petkrat več potrdile mnenje, da so slabega zdravja, pa tudi sicer se ocene te skupine precej bolj nagibajo k slabšemu zdravju kot ocene celotne populacije. Predvidevamo, da svoj delež k temu stanju prispeva slabo procesiranje kompleksnejših podatkov, kot so na primer navodila za jemanje zdravil, razbiranje ukrepov na podlagi zdravniških diagnoz in priporočil ter na primer najdenje pri elektronskem naročanju na zdravniški pregled. Raziskava Spretnosti odraslih – PIAAC (2016) je dokazala, da se odrasli z najnižjimi dosežki zelo težko znajdejo pri razbiranju kompleksnejših informacij, saj raven njihovih spretnosti ne zadošča, da bi te informacije zadovoljivo procesirali in obvladovali. Tako ta skupina skoraj nevidno postaja vse bolj izključena s področja zdravja. Treba je poudariti, da je to eno od štirih področij, ki so nevarna žarišča procesov izključevanja in porajanja marginaliziranih skupin. Kaj to pomeni v zdajšnjem položaju pandemičnih razsežnosti, bodo šele razkrili podatki o tem, kateri segmenti populacije so bili v resnici najbolj prizadeti.

Podrobneje o podatkih

V tem delu so prikazani izbrani osnovni podatki o dosežkih odraslih v raziskavi o spretnostih odraslih PIAAC v Sloveniji in v državah OECD pri besedilnih in matematičnih spretnostih ter spretnostih reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih. K preglednicam in slikam so dodani kratki opisi dosežkov odraslih v Sloveniji in primerjave s sodelujočimi državami v raziskavi.

Kaj zmorejo odrasli na posamezni ravni besedilnih spretnosti?

Rezultati raziskave Spretnosti odraslih – PIAAC (2016) kažejo, da ima v Sloveniji vsak četrti odrasli med 16. in 65. letom zelo šibke besedilne spretnosti. Natančneje, 24,9 % odraslih se je uvrstilo na 1. ali manj kot 1. raven besedilnih spretnosti (v državah OECD 19,8 %). Na 1. ravni besedilnih spretnosti so odrasli sposobni prebrati kratka besedila o znanih temah in najti eno točno določeno informacijo, ki je po obliki in vsebini enaka vprašanju oziroma navodilu.

V Sloveniji le 5,6 % odraslih dosega najvišje ravni (4. in 5. raven) besedilnih spretnosti (v državah OECD 10,0 %). Odrasli z najvišjimi besedilnimi dosežki so sposobni povezati, interpretirati in sintetizirati informacije iz daljših besedil, ki vsebujejo pogojne oziroma nasprotujoče si informacije, kompleksno sklepajo in uporabijo splošno znanje, pogoste so pogojne informacije, moteče informacije so na videz enake kot prave.

Preglednica 8: Opis ravni in prikaz težav odraslih v besedilnih spretnostih v Sloveniji ter povprečja držav OECD

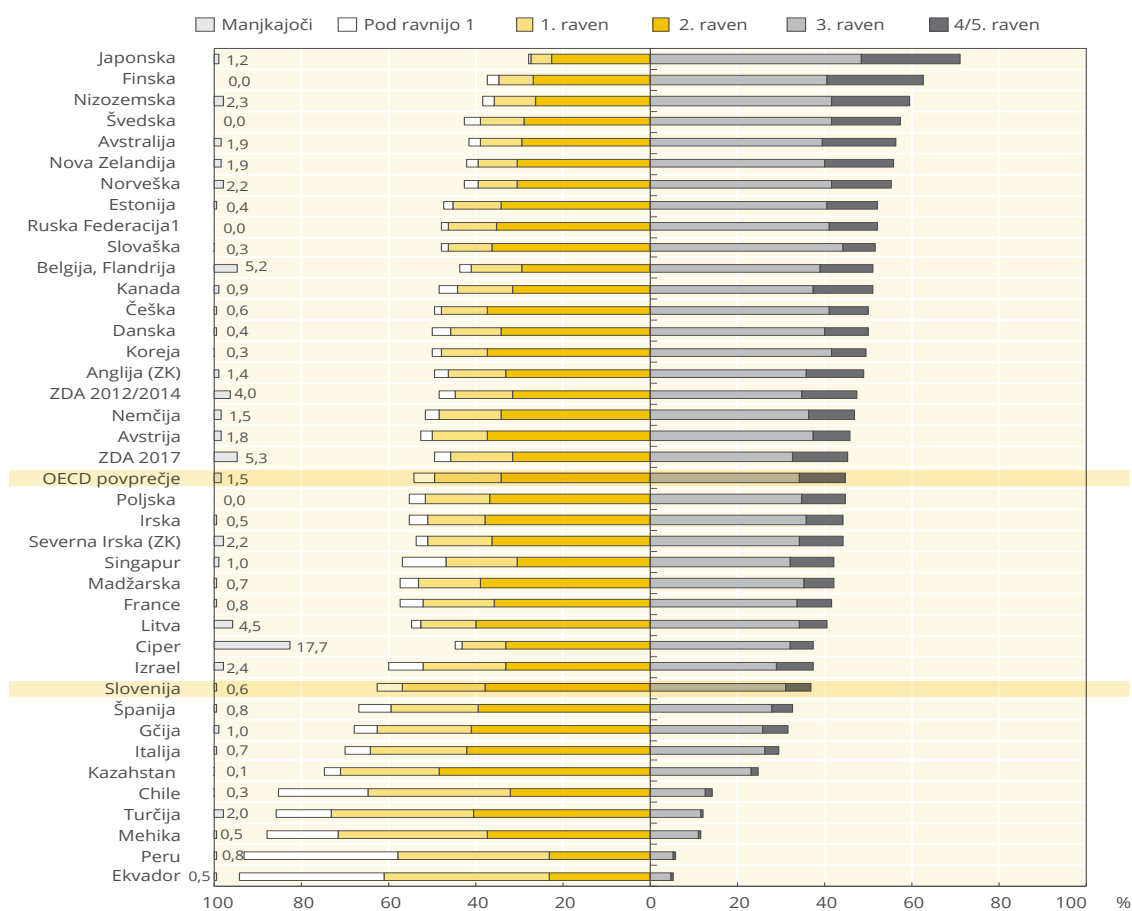
RAVNI	OBSEG TOČK	KAJ ODRASLI ZMORE NA POSAMEZNI RAVNI?	% ODRASLIH V SLOVENIJI NA POSAMEZNI RAVNI	% ODRASLIH V OECD NA POSAMEZNI RAVNI
Manj kot 1. raven	Manj kot 176	Besedilo nima nobenih značilnosti, ki so lastne digitalnim besedilom.	6,0	4,8
1. raven	176 in manj kot 226	Zahtevana informacija je enaka ali podobna informaciji iz vprašanja, obvlada osnovno besedišče, prisotnih malo ali nič motečih informacij.	18,9	15,0
2. raven	226 in manj kot 276	Išče ujemanje med besedilom in informacijami, prisotnih nekaj nasprotujočih informacij, navigira znotraj digitalnega besedila.	37,7	34,3
3. raven	276 in manj kot 326	Besedila so zgoščena in daljša, prepozna, interpretira ali ovrednoti eno ali več informacij, pogosto sklepa, izlušči pomen in zanemari nebitveno, pogosto so prisotne nasprotujoče informacije.	31,2	34,6
4. raven	326 in manj kot 376	Poveže, interpretira ali sintetizira informacije iz daljših besedil, kompleksno sklepa in uporabi splošno znanje, pogoste so pogojne informacije, moteče informacije so na videz enake kot prave.	5,6	10,0
5. raven	Enako ali več kot 376	Povezuje več zgoščenih besedil, sintetizira podobne ali nasprotujoče informacije, ocenjuje zanesljivost virov, prepozna prefinjene retorične namige, pri sklepanju si pomaga s splošnim strokovnim znanjem.		

Vir: Javrh 2016, str. 14 in OECD 2019, str. 43.

Delež odraslih z najvišjimi dosežki v besedilnih spretnostih v Sloveniji je pod povprečjem držav OECD

Med 39 državami, ki so v treh krogih sodelovale v raziskavi spretnosti odraslih PIAAC (2013, 2016, 2019) sodi Slovenija med države OECD in Evropske unije z najmanjšimi deleži odraslih z najvišjimi dosežki (3. in 4/5. raven) v besedilnih spretnostih. Slovenija se (s 37,54 % odraslih na najvišjih ravneh) tako umešča precej pod povprečje držav OECD (s 45,21 % na najvišjih ravneh). Manjše deleže odraslih z najvišjimi dosežki v besedilnih spretnostih imajo v državah Evropske unije le še Španija, Grčija in Italija.

Slika 11: Deleži odraslih po ravneh, padajoča razvrstitev držav, glede na delež odraslih, ki so dosegli skupaj 3. in 4/5. raven besedilnih spretnosti

Opomba: Odrasli v kategoriji 'manjkajoči' niso bili sposobni podati dovolj osnovnih podatkov za določitev stopnje spretnosti zaradi jezikovnih oziroma učnih težav ali motenj v duševnem razvoju (opredeljeno kot neodgovor, povezan pismenostjo).
Vir: OECD 2019, str. 44.

Kaj zmorejo odrasli na posamezni ravni matematičnih spretnosti?

Skoraj vsak četrti odrasli v Sloveniji med 16. in 65. letom (ali 25,8 %) je v raziskavi o Spretnostih odraslih – PIAAC dosegel le najnižje ravni matematičnih spretnosti (v OECD 23,5 %). Odrasli z dosežki na 1. ravni so sposobni uporabiti le osnovne matematične postopke v konkretnih kontekstih, kjer je malo motečih informacij. Potreben je en sam korak, ki vključuje štetje, razvrščanje, osnovne aritmetične operacije in razumevanje preprostih odstotkov.

V Sloveniji je le 8,6 % odraslih doseglo 4. ali 5. raven matematičnih spretnosti (v OECD skupaj 11,0 %). Odrasi z najvišjimi dosežki v matematičnih spretnostih razumejo in uporabljajo širok razpon kompleksnih, abstraktnih matematičnih informacij.

Preglednica 9: Opis ravni in prikaz težav odraslih v matematičnih spretnostih v Sloveniji ter povprečja držav OECD

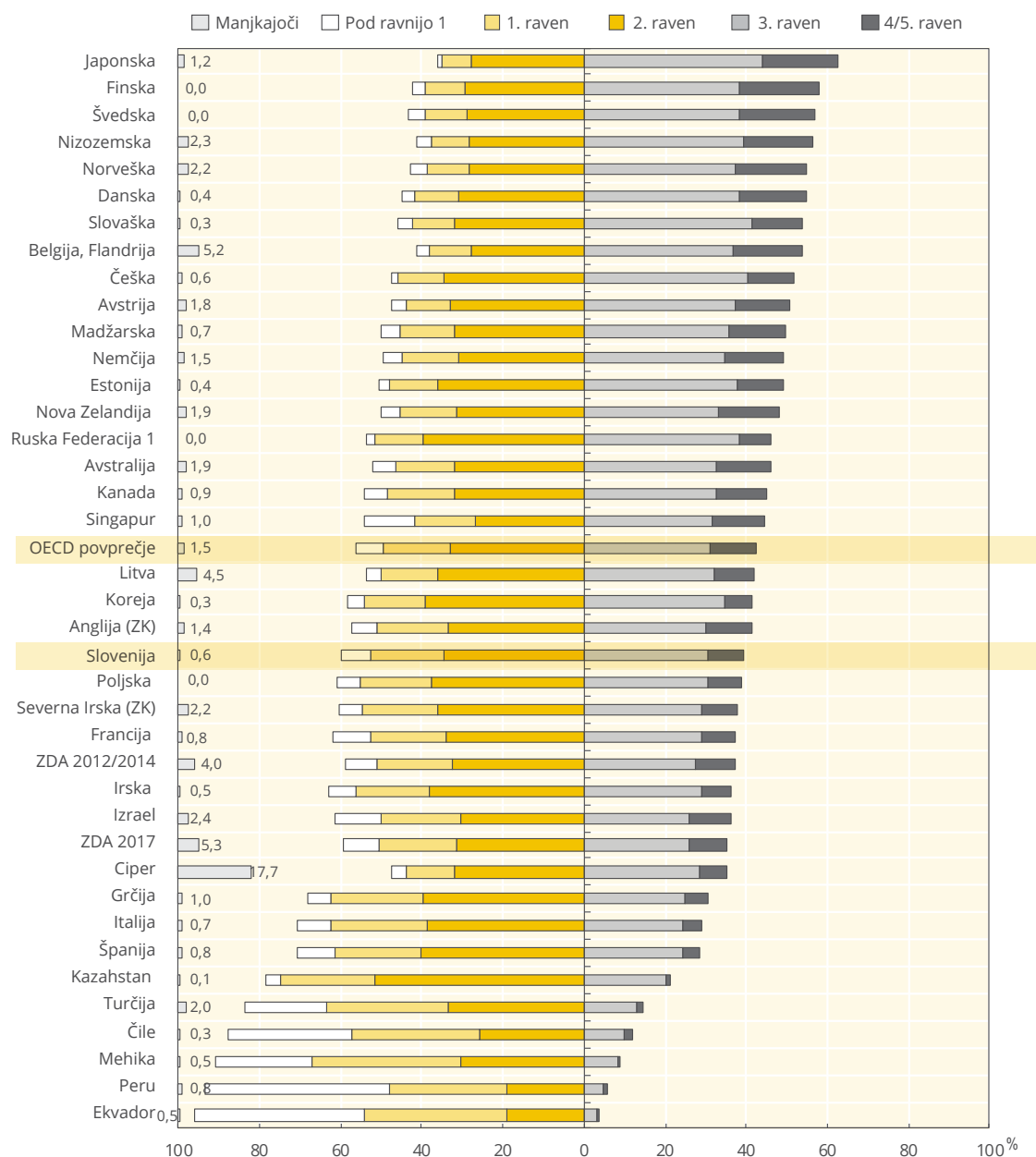
RAVNI	OBSEG TOČK	KAJ ODRASLI ZMORE NA POSAMEZNI RAVNI?	% ODRASLIH V SLOVENIJI NA POSAMEZNI RAVNI	% ODRASLIH V OECD NA POSAMEZNI RAVNI
Manj kot 1. raven	Manj kot 176	Enostavni postopki, osnovne aritmetične operacije, vsebina jasna, z malo ali nič motečimi informacijami.	7,5	7,1
1. raven	176 in manj kot 226	Dan je konkretni kontekst za osnovne matematične postopke z minimalno količino motečih informacij, potreben je en sam korak pri štetju, razvrščanju, osnovnih matematičnih operacijah, enostavnih grafičnih in prostorskih predstavitev.	18,3	16,4
2. raven	226 in manj kot 276	Matematična vsebina je eksplicitna z malo motečimi informacijami, prepozna in izvede osnovne matematične operacije, da bi rešil problem, uporabi dva ali več korakov pri računanju (s celimi števili, ulomki, odstotki...), interpretira enostavne prikaze in statistike.	34,3	33,0
3. raven	276 in manj kot 326	Razume manj kompleksne matematične informacije, izvede postopke v več korakih z izborom ustrezne strategije ali postopka, prepozna in dela z matematičnimi razmerji, ki so izražena v besedilu ali numerični obliki, ima občutek za relacije, razmerja, številke, interpretira in analizira podatke in statistike v tabelah in grafih.	30,8	31,2
4. raven	326 in manj kot 376	Prepozna širok nabor kompleksnih, abstraktnih matematičnih informacij, izbere ustrezne strategije/postopke, ki jih izvede v več korakih, zna utemeljiti svojo izbiro, analizira in kompleksno sklepa (o količinah, podatkih, prostorskih relacijah, spremembah, razmerjih, formulah...).	8,6	11
5. raven	Enako ali več kot 376	Razume matematične koncepte/ideje v kompleksnem besedilu, sestavlja različne vrste matematičnih informacij s pomočjo pretvorb, interpretacij in z razvojem matematičnih trditev in modelov, utemeljuje, ovrednoti in kritično utemeljuje izbrane trditve.		

Vir: Javrh 2016, str. 15 in OECD 2019, str. 48.

V matematičnih spretnostih se odrasli v Sloveniji bolj približajo povprečju OECD

Slovenija se po deležu odraslih, ki dosegajo najvišje ravni (3. in 4/5.) matematičnih spretnosti (39,92 %) bolj približa povprečju držav OECD (43,04 %), a ostaja pod povprečjem teh držav. Med državami Evropske unije imajo nižje deleže odraslih z najvišjimi dosežki na tej lestvici še Poljska, Severna Irska, Francija, Irska, Ciper, Grčija, Italija in Španija.

Slika 12: Deleži odraslih po ravneh, padajoča razvrstitev držav, glede na delež odraslih, ki so dosegli skupaj 3. in 4/5. raven matematičnih spretnosti

Opomba: Odrasli v kategoriji 'manjkajoči' niso bili sposobni podati dovolj osnovnih podatkov za določitev stopnje spretnosti zaradi jezikovnih oziroma učnih težav ali motenj v duševnem razvoju (opredeljeno kot neodgovor, povezan pismenostjo).
Vir: OECD 2019, str. 49.

Kaj zmorejo odrasli na posamezni ravni spretnosti reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih?

Dosežki odraslih v raziskavi Spretnosti odraslih – PIAAC v Sloveniji pri reševanju problemov v tehnološko bogatih okoljih so še šibkejši. Okrog 49,2 % odraslih med 16. in 65. letom je doseglo rezultate na 1. ravni ali pod njo pri reševanju problemov v tehnološko bogatih okoljih (povprečje OECD je 42,9 %). Odrasli z dosežki na 1. ravni so sposobni uporabljati le splošno razširjene in znane tehnološke aplikacije, kot sta e-pošta in spletni brskalniki, ter reševati probleme, ki vključujejo malo korakov, preprosto sklepanje in malo ali nič navigacije med različnimi aplikacijami.

V Sloveniji je 25,3 % odraslih doseglo zgornji dve ravni spretnosti (2. in 3. raven), v državah OECD skupaj pa 30 %. Na 2. ravni so odrasli sposobni reševati probleme, ki vključujejo manjše število računalniških aplikacij in zahtevajo veliko korakov in operatorjev, da bi rešili problem. Odrasli na 3. ravni so sposobni opravljati naloge, ki vključujejo več računalniških aplikacij in veliko korakov ter kjer je potrebno povezovanje in sklepanje.

Okrog 18,6 % odraslih v Sloveniji (v OECD pa skupaj 16,4 %) je izjavilo, da nimajo nobenih predhodnih izkušenj z računalniki oziroma da nimajo osnovnih računalniških znanj.

Preglednica 10: Opis ravni in prikaz dežkov odraslih v reševanju problemov v tehnološko bogatih okoljih v Sloveniji ter povprečja držav OECD

RAVNI	OBSEG TOČK	KAJ ODRASLI ZMORE NA POSAMEZNI RAVNI?	% ODRASLIH V SLOVENIJI NA POSAMEZNI RAVNI	% ODRASLIH V OECD NA POSAMEZNI RAVNI
	Odrasli nima izkušenj z računalnikom	Odrasli iz te kategorije so izjavili, da doslej niso imeli izkušenj z računalnikom, zato niso reševali nalog na računalniku, temveč so sprejeli testiranje na papirju. Naloge na papirju ne vključujejo reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih.	14,4	11,7
	Odrasli ni bil uspešen pri nalogah za obvladovanje računalnika	Odrasli iz te kategorije imajo nekaj izkušenj z računalnikom, vendar niso uspešno opravili osnovnih nalog za obvladovanje računalnika, kot je na primer delo z računalniško miško za pomikanje po spletni strani na zaslonu. Zato niso reševali nalog s pomočjo računalnika temveč na papirju, ki pa niso vključevale reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih.	4,2	4,7
	Odrasli je zavrnil reševanje nalog na računalniku	Odrasli iz te kategorije so želeli reševati naloge le na papirju, ne da bi prej reševali osnovne naloge na računalniku, čeprav so nekaj izkušenj z njim že imeli. Reševali so naloge na papirju, ki pa niso vsebovale reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih.	6,3	10,0
Manj kot 1. raven	241 in manj kot 291	Naloge na tej ravni temeljijo na jasno opredeljenih problemih in vključujejo uporabo ene same operacije na zaslonu, da bi zadostili zahtevanemu kriteriju. Naloga ne zahteva sklepanja, povezovanja ali spreminjanja informacije. Zahtevanih je nekaj korakov, ni potrebno postavljati podciljev.	21,4	14,6
1. raven	291 in manj kot 341	Na tej ravni tipične naloge zahtevajo izvajanje operacij s pomočjo splošno dostopnih in poznanih aplikacij, kot sta elektronska pošta in brskalnik. Tu ni potrebno veliko navigirati, da bi dostopali do informacij, in uporabljati ukaze, da bi rešili problem. Naloge vključujejo malo korakov in majhno število operatorjev. Potrebno je preprosto sklepanje, kot na primer razvrščanje podatkov po kategorijah, informacij ni potrebno primerjati ali združevati.	27,7	28,3
2. raven	Enako ali več kot 341	Na tej ravni tipične naloge predvidevajo uporabo osnovne kot tudi bolj specifične tehnologije. Na primer, odrasli mora uporabiti nov online obrazec, da bi rešil problem mora navigirati med aplikacijami in spletnimim stranmi. Naloge zahtevajo številne korake in operatorje. Od odraslega se lahko zahteva, da sam določi cilj, čeprav so postavljeni kriteriji reševanja problema explicitni.	21,6	24,7
3. raven	326 in manj kot 376	Na tej ravni tipične naloge zahtevajo uporabo tako splošnih kot specifičnih tehnoloških orodij. Da bi rešili problem, je potrebno navigirati prek različnih strani in aplikacij. Naloge lahko vključujejo raznovrstne korake in operatorje. Odrasli mora opredeliti cilje problema, kriteriji so lahko ali pa tudi ne explicitni. V velikem obsegu je potrebno povezovanje in sklepanje.	3,7	5,1

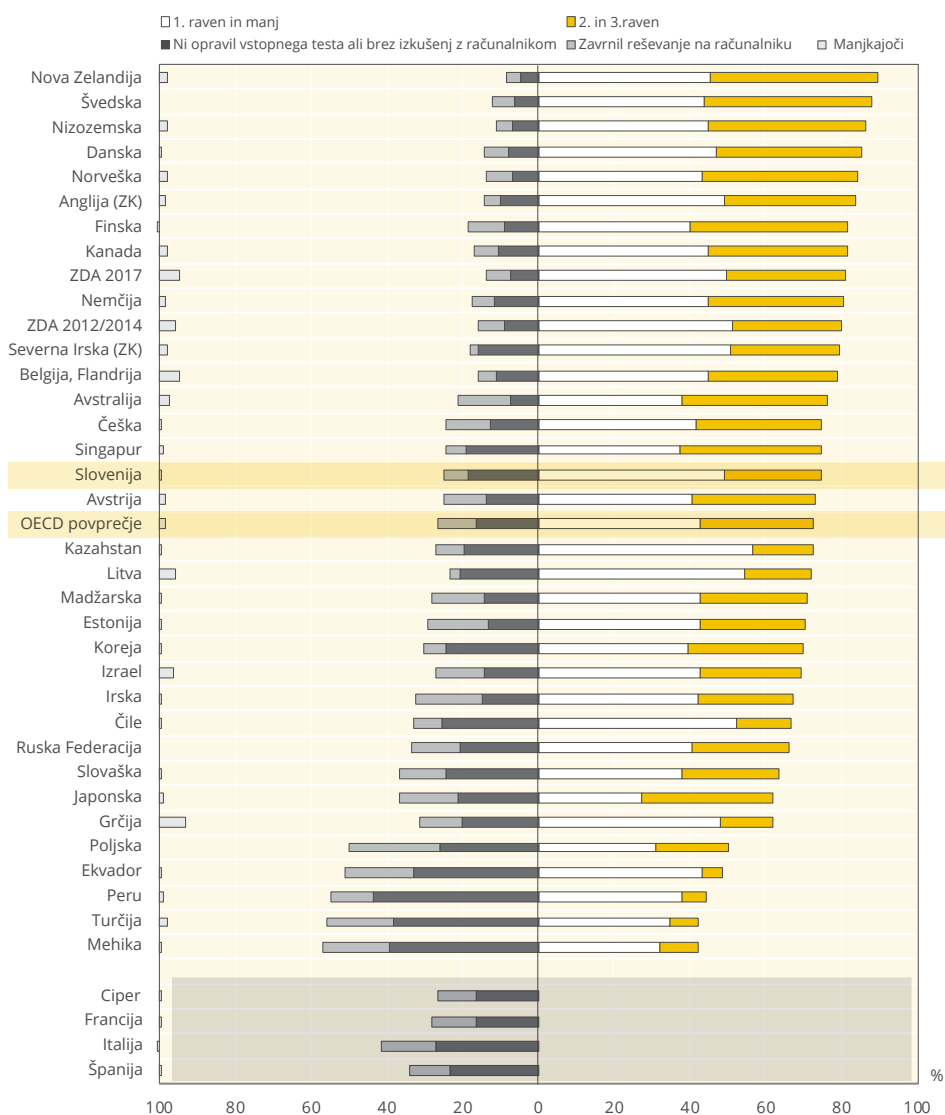
Vir: Javrh 2016, str. 16.

Le 25 % odraslih v Sloveniji obvladuje spretnosti reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih na zeleni ravni

V raziskavi Spretnosti odraslih – PIAAC je okrog 25,4 % odraslih v Sloveniji je doseglo najvišji dve ravni reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih (povprečje OECD je 29,7 %). V nekaterih državah OECD je najvišji dve ravni doseglo 40 in več % odraslih med 16. in 65. letom. Nižje deleže odraslih z najvišjimi dosežki v reševanju problemov v tehnološko bogatih okoljih v Evropski uniji imata le še Poljska in Grčija (Francija, Italija, Španija in Ciper niso sodelovali pri testiranju spretnosti reševanja problemov v tehnološko bogatem okolju).

V Sloveniji je okrog 18,4 % odraslih (povprečje OECD 16,3 %) izjavilo, da nimajo nobenih predhodnih izkušenj z računalniki oziroma da nimajo osnovnih računalniških znanj. Okrog 6,3 % odraslih v Sloveniji (povprečje OECD 10,0 %) se ni odločilo za računalniško testiranje.

Slika 13: Deleži odraslih po posameznih ravneh, padajoča razvrstitev držav, glede na delež odraslih, ki so dosegli skupaj 2. in 3. raven spretnosti reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih.

Opomba: Odrasli v kategoriji 'manjkajoči' niso bili sposobni podati dovolj osnovnih podatkov za določitev stopnje spretnosti zaradi jezikovnih oziroma učnih težav ali motenj v duševnem razvoju (opredeljeno kot neodgovor, povezan pismenostjo). Ta kategorija vključuje tudi odrasle, ki zaradi tehničnih težav z računalnikom niso mogli zaključiti testiranja reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih.

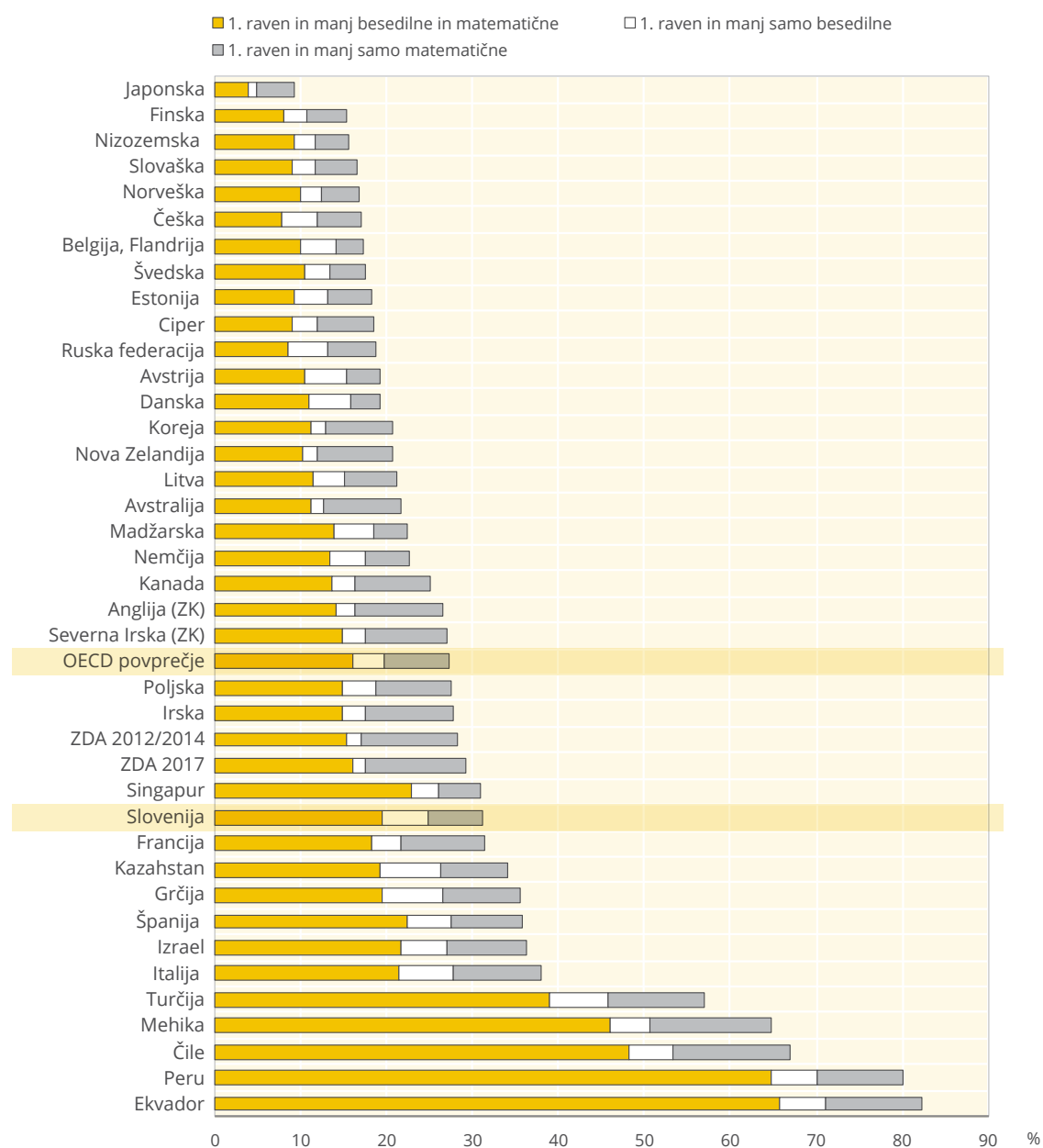
Ciper, Francija, Italija in Španija niso sodelovale pri testiranju reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih.

Vir: OECD 2019, str. 58.

Več kot 400.000 odraslih v Sloveniji nima dovolj razvitih spretnosti za obdelavo informacij

V Sloveniji je skoraj tretjina (31,18 %) odraslih v aktivni delovni dobi z najnižjimi dosežki v skupaj besedilnih in matematičnih spretnostih (1. raven in/ali manj), kar je več od povprečja v državah OECD (27,18 %). V Sloveniji delež predstavlja več kot 400.000 odraslih v starosti od 16 do 65 let. Pri tem se ocenjuje, da bo 250.000 teh odraslih na trgu dela še najmanj 10 let, 140.000 pa še najmanj 20 let.

Slika 14: Delež odraslih v gospodarstvih OECD, katerih spretnosti so nezadostne za življenje in delo v družbi znanja

Vir: Javrh 2016, str. 16 in OECD 2019, str. 57.

Problem nizkih spretnosti za obdelavo informacij v delovno aktivnem prebivalstvu je prisoten v vseh razvitih gospodarstvih sveta

Slovenija se po deležu tistih odraslih, ki nimajo v zadostni meri razvitih besedilnih in matematičnih spretnosti ter spretnosti za reševanje problemov v tehnološko bogatih okoljih, uvršča pod povprečje OECD. Med državami Evropske unije imajo višje deleže odraslih z nerazvitimi besedilnimi spretnostmi le Grčija, Italija, Španija. Višji delež odraslih z manj razvitimi matematičnimi spretnostmi kot v Sloveniji je v Evropski uniji še v Franciji, Grčiji, Italiji in Španiji. Z obsežnejšim problemom nizko razvitih spretnosti za reševanje problemov v tehnološko bogatih okoljih pa se v Evropski uniji poleg Slovenije, srečujeta le še Severna Irska in Litva.

Preglednica 11: Odrasli z najnižjimi dosežki (1. raven in manj) v besedilnih in matematičnih spretnostih ter spretnostih v reševanju problemov v tehnološko bogatih okoljih, razvrstitev držav po dosežkih odraslih

BESEDILNE SPRETNOSTI			MATEMATIČNE SPRETNOSTI			REŠEVANJE PROBLEMOM V TBO		
1. raven in manj			1. raven in manj			1. raven in manj		
1	Japonska	4,87	1	Japonska	8,15	1	Japonska	27,3
2	Finska	10,61	2	Finska	12,83	2	Poljska	31,0
3	Slovaška	11,63	3	Češka	12,85	3	Mehika	32,1
4	Nizozemska	11,68	4	Nizozemska	13,20	4	Turčija	34,6
5	Češka	11,80	5	Belgija, Flandrija	13,36	5	Singapur	37,5
6	Nova Zelandija	11,84	6	Slovaška	13,77	6	Slovaška	37,7
7	Ciper	11,85	7	Ruska Federacija	14,15	7	Peru	37,8
8	Norveška	12,26	8	Danska	14,24	8	Avstralija	38,1
9	Avstralija	12,56	9	Avstrija	14,26	9	Koreja	39,4
10	Koreja	12,86	10	Estonija	14,29	10	Finska	39,9
11	Estonija	13,02	11	Norveška	14,57	11	Ruska Federacija	40,5
12	Ruska Federacija	13,04	12	Švedska	14,70	12	Avstrija	40,8
13	Švedska	13,27	13	Ciper	15,46	13	Češka	41,7
14	Belgija, Flandrija	14,03	14	Litva	17,41	14	Irska	42,0
15	Litva	15,05	15	Madžarska	17,68	15	Madžarska	42,6
16	Avstrija	15,29	16	Nemčija	18,39	16	Izrael	42,7
17	Danska	15,70	17	Koreja	18,91	17	Estonija	42,8
18	Velika Britanija	16,37	18	Nova Zelandija	18,94		OECD povprečje	43,0
19	Kanada	16,38	19	Avstralija	20,09	18	Ekvador	43,1
20	ZDA 2012/2014	16,91	20	Kanada	22,35	19	Norveška	43,3
21	Severna Irska	17,44	21	Poljska	23,48	20	Švedska	43,9
22	Irska	17,44		OECD povprečje	23,50	21	Belgija, Flandrija	44,7
23	Nemčija	17,52	22	Velika Britanija	24,12	22	Kanada	44,8
24	ZDA 2017	17,58	23	Severna Irska	24,37	23	Nemčija	44,8
25	Madžarska	18,52	24	Irska	25,18	24	Nizozemska	45,0
26	Poljska	18,77	25	Slovenija	25,77	25	Nova Zelandija	45,3
	OECD povprečje	19,72	26	ZDA 2012/2014	26,47	26	Danska	46,8
27	Francija	21,56	27	Kazahstan	26,78	27	Grčija	47,9
28	Slovenija	24,92	28	ZDA 2017	27,65	28	Velika Britanija	48,9
29	Singapur	26,10	29	Singapur	27,80	29	Slovenija	49,2
30	Kazahstan	26,32	30	Francija	28,03	30	ZDA 2017	49,8
31	Grčija	26,51	31	Grčija	28,55	31	Severna Irska	51,0
32	Izrael	27,09	32	Španija	30,64	32	ZDA 2012/2014	51,2
33	Španija	27,49	33	Izrael	30,90	33	Čile	52,4
34	Italija	27,68	34	Italija	31,68	34	Litva	54,6
35	Turčija	45,73	35	Turčija	50,19	35	Kazahstan	56,4
36	Mehika	50,64	36	Mehika	60,14			
37	Čile	53,36	37	Čile	61,93			
38	Peru	70,17	38	Peru	74,76			
39	Ekvador	71,18	39	Ekvador	76,80			

Vir: OECD 2019, lastni prikaz.

Dosežki starejši generacij so praviloma precej nižji kot dosežki mlajši generacij

V Sloveniji so povprečni dosežki pri besedilnih spretnostih v vseh izbranih starostnih skupinah pod povprečjem držav OECD. Mlajše generacije odraslih med 16. in 24. letom praviloma dosegajo v povprečju višje število točk kot starejše generacije odraslih. Povprečni dosežki najstarejših generacij odraslih so za 38,2 točk nižji kot povprečni dosežki mladih (povprečje OECD 24,9 točk).

Preglednica 12: Povprečni dosežki odraslih pri besedilnih spretnostih po starostnih razredih, padajoče, vse države

16-24		25-34		35-44		45-54		55-65	
Japonska	299,4	Japonska	309,2	Japonska	307	Japonska	297,1	Rusija	274,7
Finska	296,7	Finska	308,9	Finska	298,8	Finska	283,6	Japonska	273,3
Nozozemska	294,6	Nizozemska	298,1	Nizozemska	294	Nova Zelandija	281,2	Nova Zelandija	269,4
Koreja	292,9	Belgija, Flandrija	290,8	Avstralija	288,7	Norveška	277,5	Slovaška	266
Estonija	287,1	Švedska	290	Nova Zelandija	288,4	Nizozemska	277,2	Anglija (ZK)	265,3
Singapur	286,7	Koreja	289,5	Norveška	288,2	Rusija	277,2	ZDA	262,9
Belgija, Flandrija	285	Norveška	288,5	Švedska	287,4	Avstralija	276,9	Avstralija	262,7
Avstralija	284,1	Avstralija	287,5	Belgija, Flandrija	282,4	Švedska	276	Češka	262,4
Švedska	282,8	Češka	286,7	Danska	281,1	Belgija, Flandrija	271,9	Švedska	262,4
Poljska	281,5	Nova Zelandija	286	Kanada	279,7	Anglija (ZK)	271,3	Norveška	261,9
Češka	280,5	Estonija	285,9	Anglija (ZK)	279,2	Slovaška	270,1	Nizozemska	260,8
Nemčija	278,9	Kanada	285,1	Slovaška	278,3	Ciper	270	Ciper	260,7
Litva	278,4	Singapur	283,2	Estonija	277,8	Estonija	268,8	Estonija	260,6
Nova Zelandija	277,8	Danska	282,1	Rusija	277,7	Kanada	268	Kanada	260,4
Avstrija	277,7	Nemčija	281,3	Koreja	277,5	Avstrija	266,2	Finska	259,7
Danska	276,1	Anglija (ZK)	280,1	Nemčija	275,3	ZDA	265,9	Litva	256,2
Slovaška	276	Avstrija	279,8	Češka	275,1	Češka	265,8	Severna Irska (ZK)	255,1
Kanada	275,7	OECD povprečje	278,5	Avstrija	274,6	Danska	265,5	Belgija, Flandrija	255
Francija	275	Slovaška	278,4	Severna Irska (ZK)	273,9	Nemčija	263,6	Nemčija	253,6
Norveška	275	Francija	278	ZDA	273,4	OECD povprečje	262,6	Danska	252,4
OECD povprečje	274,8	Severna Irska (ZK)	277,6	OECD povprečje	273,1	Severna Irska (ZK)	262,5	Irska	250,5
Rusija	274	Poljska	277,2	Irska	271,1	Litva	259,8	OECD povprečje	249,9
Slovenija	273,1	Litva	276,4	Ciper	269,9	Irska	259,3	Avstrija	249,8
Severna Irska (ZK)	272,3	Irska	275,6	Poljska	268,1	Poljska	259,1	Poljska	249,1
ZDA	271,5	ZDA	275,5	Francija	266,8	Koreja	258,6	Grčija	248,8
Irska	270,6	Ciper	275,1	Litva	265,7	Grčija	254,2	Koreja	244,1
Ciper	267,1	Rusija	272,8	Singapur	263	Francija	253,7	Francija	241,8
Anglija (ZK)	265,4	Slovenija	269,4	Slovenija	262,8	Slovenija	249,4	Slovenija	234,9
Španija	263,9	Izrael	268,6	Izrael	259,7	Italija	248,8	Italija	233,4
Izrael	262,4	Španija	262,8	Španija	259,6	Španija	248,5	Izrael	227,1
Italija	260,8	Italija	260,2	Grčija	254	Izrael	247,2	Španija	226,7
Grčija	258,7	Grčija	255,1	Italija	252,8	Singapur	242	Singapur	217
Čile	237	Čile	235,3	Turčija	225,1	Turčija	221,5	Turčija	204,3
Turčija	236,6	Turčija	234	Čile	220,4	Čile	206,2	Čile	193,9
Džakarta	209,4	Džakarta	204,7	Džakarta	195,9	Džakarta	184,8	Džakarta	187,4

Vir: OECD 2019, lastni prikaz

Dosežena izobrazba je najmočnejši napovedovalec dosežkov v spretnostih za obdelavo informacij

V raziskavi Spretnosti odraslih – PIAAC so povprečni dosežki različno izobraženih odraslih v Sloveniji, tako tistih, ki imajo manj kot srednjo šolo, s končano srednjo šolo in terciarno stopnjo izobrazbe, pod povprečjem OECD. Razlike v točkah med najmanj in najbolj izobraženimi odraslimi v Sloveniji znašajo 68 točk, kar je več kot je povprečje OECD (60,53 točk). Večje razlike v doseženih točkah med najmanj in najbolj izobraženimi odraslimi kot v Sloveniji imajo med članicami Evropske unije v Belgiji, Franciji, Nemčiji, na Poljskem in Madžarskem.

Preglednica 13: Povprečni dosežki pri besedilnih spretnostih glede na izobrazbo, naraščajoče, vse države

MANJ KOT SREDNJA ŠOLA		SREDNJA ŠOLA		TERCIARNA IZOBRAZBA		RAZLIKA	
Japonska	260,06	Japonska	286,74	Japonska	313,21	Kazahstan	21,89
Norveška	251,37	Nizozemska	283,06	Nizozemska	309,86	Ruska federacija	30,85
Ciper	248,48	Avstralija	278,26	Finska	308,70	Ciper	35,14
Avstralija	248,40	Nova Zelandija	277,51	Švedska	304,80	Grčija	38,43
Ruska federacija	248,33	Švedska	276,63	Avstralija	303,47	Litva	41,47
Nova Zelandija	247,27	Finska	276,12	Češka	302,05	Ekvador	45,18
Nizozemska	246,06	Slovaška	275,33	Belgija, Flandrija	301,97	Estonija	45,51
Finska	244,91	Anglija (ZK)	273,27	Norveška	300,84	Turčija	48,04
Litva	244,15	Ruska federacija	271,79	ZDA 2012/2014	299,60	Norveška	49,47
Estonija	243,78	Norveška	271,36	Nova Zelandija	298,73	Italija	50,47
Češka	241,77	Severna Irska (ZK)	270,14	Poljska	296,92	Nova Zelandija	51,46
Anglija (ZK)	241,26	Češka	268,83	Avstrija	295,94	Japonska	53,15
Avstrija	238,79	Avstrija	268,01	Anglija (ZK)	295,59	Mehika	54,29
Severna Irska (ZK)	238,68	Estonija	266,92	Severna Irska (ZK)	295,32	Anglija (ZK)	54,33
Švedska	237,98	Ciper	266,38	ZDA 2017	295,29	Avstralija	55,07
Slovaška	237,56	Irska	266,29	Madžarska	295,25	Severna Irska (ZK)	56,64
Kazahstan	235,83	Koreja	265,18	Slovaška	295,16	Španija	56,84
Grčija	234,95	Kanada	265,05	Francija	293,52	Avstrija	57,15
Danska	234,37	Belgija, Flandrija	265,03	Nemčija	292,85	Slovaška	57,60
Belgija, Flandrija	232,23	Danska	264,32	Danska	292,15	Danska	57,78
Irska	232,09	Italija	263,05	Irska	292,04	Irska	59,96
Italija	230,87	OECD povprečje	262,97	OECD povprečje	290,85	Češka	60,28
OECD povprečje	230,31	Nemčija	261,69	Koreja	290,83	OECD povprečje	60,53
Koreja	229,53	Madžarska	260,70	Kanada	290,11	Koreja	61,30
Poljska	227,11	ZDA 2012/2014	260,35	Estonija	289,28	Finska	63,80
Španija	225,15	Francija	258,27	Singapur	287,78	Nizozemska	63,80
Francija	223,72	Španija	257,56	Slovenija	285,73	Švedska	66,82
ZDA 2017	219,61	Litva	256,47	Litva	285,62	Slovenija	68,05
Nemčija	219,52	Poljska	254,48	Ciper	283,62	Belgija, Flandrija	69,74
Kanada	218,86	ZDA 2017	254,36	Španija	281,98	Francija	69,81
Madžarska	218,67	Grčija	253,88	Italija	281,34	Poljska	69,81
Slovenija	217,68	Slovenija	251,58	Ruska federacija	279,18	Peru	70,77
Turčija	210,27	Kazahstan	245,55	Izrael	275,08	Kanada	71,25
ZDA 2012/2014	208,55	Turčija	244,63	Grčija	273,38	Nemčija	73,33
Mehika	201,27	Izrael	241,20	Turčija	258,30	Izrael	74,37
Izrael	200,72	Singapur	237,67	Kazahstan	257,72	ZDA 2017	75,67
Singapur	184,79	Mehika	236,96	Mehika	255,56	Madžarska	76,58
Čile	176,95	Čile	219,03	Čile	254,05	Čile	77,10
Ekvador	173,97	Ekvador	202,51	Peru	227,37	ZDA 2012/2014	91,05
Peru	156,60	Peru	200,72	Ekvador	219,15	Singapur	102,99

Vir: OECD 2019, lastni prikaz

Slovenija je ena tistih držav, v katerih je izobrazba staršev zelo pomemben dejavnik razvitosti spretnosti za obdelavo informacij

V Sloveniji je razlika v dosežkih med tistimi odraslimi, ki imajo bolj ali manj izobražene starše, med največjimi v razvitih gospodarstvih sveta. V Evropski uniji zasledimo večje razlike v dosežkih glede na izobrazbo staršev kot v Sloveniji le še pri odraslih v Nemčiji in na Madžarskem ter na Poljskem.

Preglednica 14: Povprečni dosežki odraslih pri besedilnih spretnostih glede na izobrazbo staršev, razvrstitev držav glede na razlike v dosežkih

	Noben od staršev nima srednje šole	Vsaj eden od staršev ima srednjo šolo	Vsaj eden od staršev ima terciarno izobrazbo	Razlike v dosežkih glede na izobrazbo staršev
ruska Federacija B4:F43	268,91	275,55	280,44	11,53
Ciper	264,17	272,10	279,90	15,73
Kazahstan	237,09	252,05	257,49	20,39
Litva	253,21	261,41	281,17	27,96
Nova Zelandija	268,32	285,05	297,66	29,34
Estonija	261,41	276,39	291,17	29,76
Avstralija	270,56	286,57	300,51	29,95
Japonska	278,61	298,32	310,13	31,52
Grčija	245,30	263,59	278,17	32,87
Švedska	263,55	283,97	296,80	33,25
Irska	254,69	275,57	288,38	33,69
Norveška	259,30	278,96	294,02	34,72
Koreja	259,15	283,47	293,96	34,80
Turčija	222,70	250,97	258,93	36,23
Kanada	252,60	276,15	288,86	36,26
Danska	253,44	268,87	290,23	36,79
Nizozemska	269,69	293,39	306,59	36,90
Španija	243,89	267,48	282,32	38,42
Italija	242,58	268,23	282,47	39,89
Slovaška	253,80	279,45	294,31	40,51
OECD povprečje	248,88	272,98	289,42	40,54
Avstrija	248,52	273,69	289,26	40,74
Finska	270,34	295,21	311,28	40,94
Ekvador	188,54	211,51	229,75	41,21
Mehika	215,29	249,45	256,66	41,37
Češka	252,49	273,91	294,01	41,52
Severna Irska	253,26	275,54	295,68	42,41
Belgija, Flandrija	256,51	282,71	300,34	43,83
Anglija (ZK)	252,25	281,70	296,21	43,97
Francija	246,32	271,28	294,45	48,13
Čile	200,76	232,46	251,67	50,91
Slovenija	236,57	260,84	287,59	51,02
Poljska	244,53	271,93	295,66	51,13
ZDA 2017	235,87	267,05	287,51	51,64
Izrael	228,08	261,31	280,02	51,94
Nemčija	235,86	268,84	289,89	54,03
Peru	178,26	213,44	233,49	55,23
Madžarska	235,57	268,95	292,96	57,39
Singapur	236,85	270,51	294,95	58,10
ZDA 2012/2014	234,38	272,13	292,66	58,29

Vir: OECD 2019, lastni prikaz

Povprečju razvitih držav OECD se po dosežkih v Sloveniji bolj približajo ženske kot moški

V Sloveniji moški zaostanejo za povprečnimi dosežki moških v državah OECD za 13,5 točk, ženske v Sloveniji pa za povprečnimi dosežki žensk v državah OECD za 8,9 točk. Pri matematičnih dosežkih moški v Sloveniji zaostanejo za povprečnimi dosežki moških v državah OECD za 9,3 točke, ženske pa le za 1,8 točke. Tudi če primerjamo povprečne dosežke moških in žensk v Sloveniji s povprečnimi dosežki moških in žensk najbolj uvrščene Japonske, so razlike v povprečnih dosežkih slovenskih žensk nižje.

Preglednica 15: Povprečni dosežki moških in žensk v besedilnih in matematičnih spretnostih, padajoče (PIAAC 2013, 2016)

MANJ KOT SREDNJA ŠOLA				TERCIARNA IZOBRAZBA			
	Moški		Ženske		Moški		Ženske
Japonska	297,8	Japonska	294,7	Japonska	294,3	Japonska	282
Nizozemska	287,1	Finska	289,1	Nizozemska	288,7	Finska	277,1
Finska	286	Nizozemska	280,9	Belgija, Flandrija	288,3	Slovaška	274,6
Avstralija	281,3	Nova Zelandija	280,7	Finska	287,3	Danska	273,1
Švedska	280,9	Avstralija	279,5	Švedska	285,7	Belgija, Flandrija	272,3
Nova Zelandija	280,7	Švedska	277,5	Norveška	285,6	Švedska	272,2
Norveška	280,3	Rusija	277,4	Danska	283,4	Nizozemska	271,9
Belgija, Flandrija	278,1	Estonija	276,6	Avstrija	281,7	Rusija	271,4
Češka	275,7	Norveška	276,4	Nemčija	280,3	Češka	271,2
Koreja	275,7	Slovaška	274,2	Češka	280,2	Norveška	270,7
Estonija	275,1	Belgija, Flandrija	272,8	Nova Zelandija	277,7	Estonija	270,3
Kanada	274,6	Kanada	272,3	Slovaška	277	Avstrija	268,5
Anglija (ZK)	274	Češka	272,3	Estonija	276,2	Litva	266,4
Slovaška	273,5	Anglija (ZK)	271,2	Avstralija	274,5	Nova Zelandija	265
Rusija	272,9	Danska	271	Kanada	272,7	Nemčija	263
Nemčija	272,3	Poljska	270,1	OECD povprečje	269,2	Ciper	261,2
Severna Irska (ZK)	271,9	Ciper	269,6	Anglija (ZK)	269	Avstralija	260,8
Avstrija	271,5	ZDA	269,5	Koreja	268,6	Poljska	258,8
Danska	270,6	Koreja	269,4	Ciper	268,5	Koreja	258,3
ZDA	270,2	Litva	268,5	Rusija	268,3	Kanada	258,2
OECD povprečje	268,7	Avstrija	267,4	Litva	268,1	OECD povprečje	256,9
Ciper	268	Nemčija	267,2	Severna Irska (ZK)	266,3	Slovenija	255,1
Irska	267,7	OECD povprečje	266,6	Singapur	264,7	Anglija (ZK)	254,7
Litva	265	Severna Irska (ZK)	265,6	Irska	261,7	Severna Irska (ZK)	252,3
Poljska	263,7	Irska	265,4	Poljska	260,7	Singapur	250,3
Francija	262	Francija	262,2	ZDA	260	Irska	249,8
Singapur	261,4	Slovenija	257,7	Slovenija	259,9	Francija	248,9
Izrael	255,4	Grčija	256,3	Francija	259,7	Grčija	248,3
Slovenija	255,2	Izrael	255	Izrael	257	ZDA	246
Španija	254,1	Singapur	253,9	Grčija	255,5	Izrael	245,3
Grčija	251,4	Italija	250,6	Italija	252,5	Italija	241,8
Italija	250,4	Španija	249,4	Španija	252	Španija	239,5
Turčija	232	Turčija	220,9	Turčija	232,6	Džakarta	206,3
Čile	223,9	Čile	216,4	Čile	216,6	Turčija	205,7

Vir: OECD 2019, lastni prikaz

Razlike v povprečnih dosežkih v slovenskih regijah se ujemajo s kazalci razvitosti regij

Statistične regije so bile obravnavane tudi glede na nekatere ekonomske kazalnike in povprečne dosežke prebivalcev. Kaže se, da obstaja statistično značilna povezanost med kakovostjo človeškega kapitala merjenega z dosežki v spretnostih in gospodarsko učinkovitostjo merjeno v BDP, tako na ravni države kot tudi regije. Najvišji BDP na prebivalca ima osrednjeslovenska regija. Regija ima največ delovnih mest in posledično veliko delovnih migracij, kar ji viša BDP na prebivalca. Tako kot v letu 2016 tudi v letu 2019 slovenskega povprečja BDP ni presegala nobena druga regija.

Osrednjeslovenska regija izstopa tudi glede na povprečen dosežek pri spretnostih. Namreč osebe v osrednjeslovenski regiji so dosegle najvišji povprečni dosežek pri spretnostih reševanja problemov v tehnološko bogatih okoljih. Najvišji dosežek pri matematičnih in besedilnih spretnostih pa so dosegli odrasli v obalno-kraški regiji.

Preglednica 16: Regionalne razlike v BDP na prebivalca ter povprečni dosežki pri spretnostih

	PIAAC POPULACIJA		ABSOLUTNA RAZLIKA		
	2016	2019	BESEDILNE SPRETNOSTI	MATEMATIČNE SPRETNOSTI	SPRETNOSTI REŠEVANJA PROBLEMOV V TBO
Pomurska	13.334	15.705	260,11	259,84	268,36
Podravska	16.074	18.887	246,13	249,66	261,35
Koroška	15.906	18.694	239,07	242,85	240,93
Savinjska	18.013	20.954	258,31	259,19	265,81
Zasavska	10.486	12.287	220,77	218,66	245,41
Posavska	16.400	19.456	240,93	240,07	251,52
JV Slovenija	18.482	23.096	249,29	249,94	260,13
Osrednjeslovenska	27.715	32.620	268,26	268,78	282,3
Gorenjska	17.194	20.790	260,77	262,29	269,01
Primorsko-notranjska	14.678	16.154	247,97	250,71	257,37
Goriška	18.060	20.707	246,46	248,24	255,49
Obalno-kraška	19.542	22.894	269,51	268,79	271,24
SLOVENIJA	19.576	23.165	250,63	251,59	260,74

Vir: SURS (<https://pxweb.stat.si/SiStat/sl>), Eurostat, 2021; preračuni UMAR, OECD – PIAAC 2016

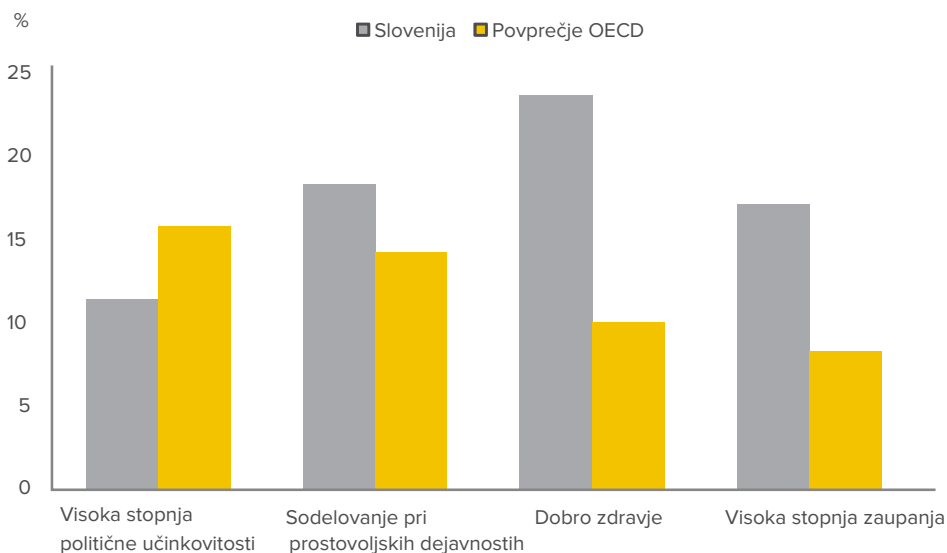
Relativno močna je povezava med besedilnimi spretnostmi in neekonomskimi dejavniki

V Sloveniji odrasli z višjimi dosežki pri besedilnih spretnostih (4. ali 5. raven) trikrat pogosteje od odraslih z dosežki na 1. ravni ali pod njo (24,7 % v primerjavi s 7,6 %) poročajo, da zaupajo drugim. Razlika v družbenem zaupanju med tistimi z visokimi in tistimi z nizkimi dosežki pri besedilnih spretnostih je v državah OECD v povprečju manjša (13,0 %) kot v Sloveniji (29,1 %).

Prav tako odrasli z visokimi rezultati v Sloveniji dvakrat pogosteje od odraslih z nizkimi rezultati verjamejo, da lahko vplivajo na politične procese (politična učinkovitost). Prostovoljstvo je med odraslimi z zelo dobrimi rezultati veliko pogostejše (44,9 %) kot med odraslimi s slabimi rezultati (26,5 %).

Tudi lastna ocena zdravja je povezana z obvladovanjem besedilnih spretnosti. Okrog 94,4 % odraslih v Sloveniji, ki zelo dobro obvladajo besedilne spretnosti, meni, da je njihovo zdravstveno stanje odlično, v primerjavi s 70,7 % odraslih, ki slabo obvladajo besedilne spretnosti. Ta rezultat se ujema z opažanji v drugih sodelujočih državah OECD, saj je v povprečju 90,7 % odraslih z zelo dobrimi rezultati in 68,7 % odraslih s slabimi rezultati poročalo o odličnem zdravstvenem stanju.

Slika 15: Besedilne spretnosti in pozitivni družbeni učinki (razlika med odstotkom odraslih z visokimi rezultati (4/5. raven) in odstotkom odraslih z nizkimi rezultati (1. raven ali manj), ki so poročali o visoki stopnji zaupanja in politične učinkovitosti, dobrem oziroma odličnem zdravju ter prostovoljstvu)

Vir: Javrh 2016, str. 24.

S pomočjo dovršene metodologije in reprezentativnosti vzorca raziskave je mogoče ugotovitve raziskave splošiti

Metodologija raziskave PIAAC je vključevala tudi sistematično spremljanje kakovosti in zanesljivosti podatkov v vseh fazah raziskave. Kakovost vzorca in postopkov zbiranja podatkov na terenu v slovenski raziskavi je potrdil mednarodni konzorcij raziskave PIAAC pri OECD in slovenski metodologi.

Preglednica 17: Primerjava realizirane in populacijske sociodemografske strukture z izračunom absolutnih in relativnih razlik

	PIAAC	POPULACIJA	ABSOLUTNA RAZLIKA	RELATIVNA RAZLIKA
SPOL				
moški	49,0 %	51,4 %	-2,4 o. t.	-4,6 %
ženski	51,0 %	48,6 %	+2,4 o. t.	+4,9 %
STAROST				
16-25	17,9 %	15,4 %	+2,5 o. t.	+16,2 %
26-35	18,8 %	21,0 %	-2,2 o. t.	-10,6 %
36-45	19,9 %	21,4 %	-1,5 o. t.	-7,0 %
46-55	22,8 %	21,9 %	+0,9 o. t.	+4,0 %
56-65	20,6 %	20,3 %	+0,3 o. t.	+1,7 %
STATISTIČNA REGIJA				
pomurska	6,1 %	5,7 %	+0,4 o. t.	+6,7 %
podravska	14,6 %	15,9 %	-1,3 o. t.	-8,1 %
koroška	5,0 %	3,5 %	+1,5 o. t.	+42,0 %
savinjska	13,1 %	12,6 %	+0,5 o. t.	+3,9 %
zasavska	2,3 %	2,1 %	+0,2 o. t.	+11,7 %
spodnjeposavska	3,9 %	3,4 %	+0,5 o. t.	+14,9 %
jugovzhodna Slovenija	7,9 %	6,9 %	+1,0 o. t.	+14,5 %
osrednjeslovenska	22,5 %	26,5 %	-4,0 o. t.	-15,2 %
gorenjska	10,2 %	9,7 %	+0,5 o. t.	+5,4 %
notranjsko-kraška	2,4 %	2,5 %	-0,2 o. t.	-6,6 %
goriška	6,6 %	5,6 %	+1,0 o. t.	+17,8 %
obalno-kraška	5,4 %	5,6 %	-0,1 o. t.	-2,2 %
TIP NASELJA				
kmečka naselja <2000 prebivalcev	27,8 %	23,5 %	+4,3 o. t.	+18,4 %
nekmečka naselja <2000 prebivalcev	30,7 %	28,3 %	+2,4 o. t.	+8,5 %
naselja 2000-10.000 prebivalcev	17,5 %	16,8 %	+0,7 o. t.	+4,3 %
naselja >10.000 prebivalcev	11,2 %	13,1 %	-1,9 o. t.	-14,2 %
Maribor	3,0 %	4,7 %	-1,7 o. t.	-35,7 %
Ljubljana	9,7 %	13,7 %	-3,9 o. t.	-28,6 %

Vir: Brzelak in Vehovar 2018, v Javrh (ur.) 2018, str. 206-207.

Metodologija raziskave in zanesljivost podatkov

MERJENJE SPRETNOSTI ODRASLIH

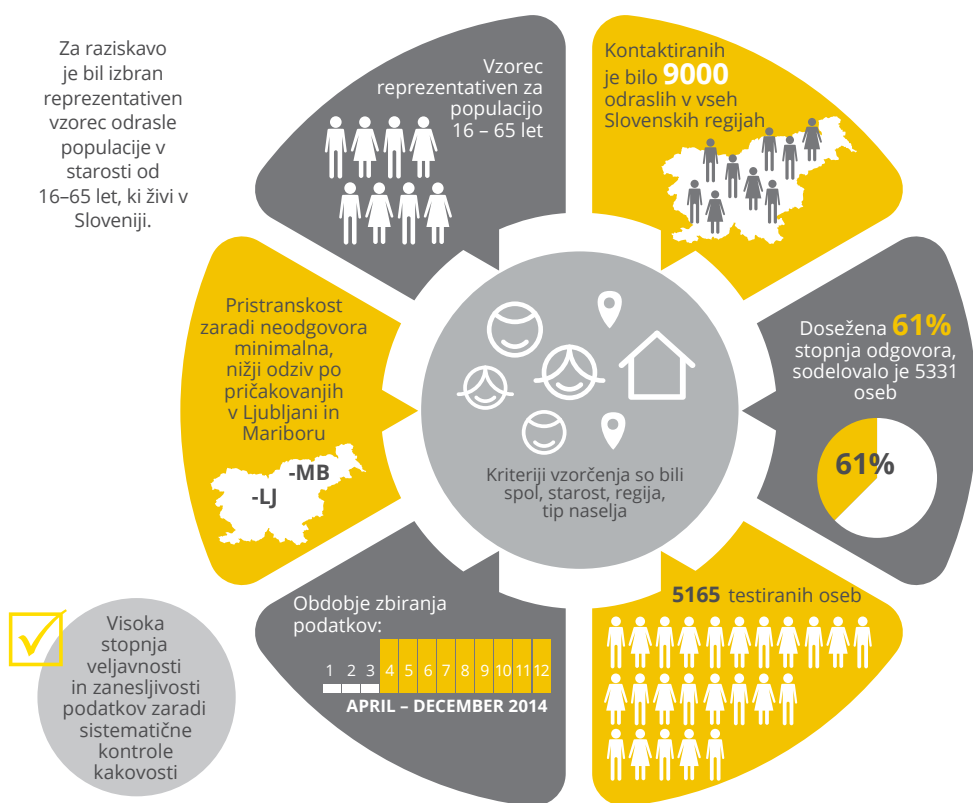
Raziskava spretnosti odraslih je del programa OECD za mednarodno ocenjevanje kompetenc odraslih (PIAAC) in prikazuje, kako odrasli obvladujejo tri temeljne spretnosti za obdelavo informacij:

- besedilne spretnosti: zmožnost razumeti in uporabiti informacije iz različnih besedil (sestavni del je bila tudi bralna komponenta – razumevanje besed, stavkov in odlomkov);
- matematične spretnosti: zmožnost uporabiti, interpretirati in podajati matematične informacije ter zamisli;
- reševanje problemov v tehnološko bogatih okoljih: zmožnost najti, izbrati, ovrednotiti in uporabiti informacije z uporabo računalnika za reševanje problemov.

Spretnosti, ki so bile merjene v tej raziskavi, so podlaga za dostopanje, razumevanje, analiziranje in uporabo besedilnih informacij in v nekaterih primerih tudi matematičnih informacij, informacij v obliki predstavitev (npr. slike, grafi). Ta besedila in predstavitve so lahko v obliki tiskanega gradiva ali se pojavijo na zaslonu. Besedilne spretnosti, matematične spretnosti in reševanje problemov v tehnološko bogatih okoljih so spretnosti, ki so temeljnega pomena za delovanje v sodobnem svetu in za opravljanje različnih nalog, ki se jih morajo odrasli lotiti v različnih življenjskih okoliščinah. Odrasli berejo, se soočajo s položaji, ki zajemajo matematične vsebine in predstavitve, ter skušajo rešiti probleme, zato da bi opravili delo in dosegli določene cilje na različnih področjih.

Za raziskavo je bil izbran reprezentativen vzorec odrasle populacije v starosti od 16-65 let, ki živi v Sloveniji (slika 16). Za raziskavo je potrjena visoka stopnja veljavnosti in zanesljivosti podatkov zaradi sistematične kontrole kakovosti v vseh fazah izvedbe raziskave.

Slika 16: Vzorec raziskave in nekatere značilnosti izvedbe raziskave spretnosti odraslih PIAAC v Sloveniji

Vir: Javrh 2016, str. 9.

Raziskava daje tudi veliko informacij o tem, kako odrasli uporabljajo svoje spretnosti na delovnem mestu in v vsakdanjem življenju, o njihovi izobrazbi, jezikovnem in družbenem okolju, sodelovanju v programih za izobraževanje in usposabljanje odraslih, vključenosti na trg dela ter drugih vidikih njihovega življenja.

Zmožnosti odraslih so opisane z lestvico, ki obsega 500 točk in je razdeljena na ravni. Na vsaki ravni je opisano, kaj zmorejo odrasli z določenim rezultatom. Za besedilne in matematične spretnosti je opredeljenih 6 ravni (od 1. do 5. ravni ter pod 1. ravni), za reševanje problemov v tehnološko bogatih okoljih so opredeljene 4 ravni (od 1. do 3. ravni ter pod 1. ravni), (Vodnik za bralca po Raziskavi spretnosti odraslih, 2015 in Javrh 2016).

ZAGOTAVLJANJE REPREZENTATIVNOSTI VZORCA RAZISKAVE PIAAC V SLOVENIJI

Temeljni pogoj za posploševanje pri anketnih raziskavah je reprezentativnost podatkov. Zbiranje reprezentativnih podatkov zahteva minimiziranje napak zaradi nepokritja in neudeležbe. Najpomembnejše merilo kakovosti pri PIAAC raziskavi je reprezentativnost.

Pri vzorčenju se upoštevajo merila: opredelitev ciljne populacije, vzorčni okvir z nizko stopnjo nepokritja (<5%), verjetnostni način vzorčenja, zadostna velikost začetnega vzorca (izpolnjenih najmanj 5000 anket), dokumentiranje postopkov vzorčenja.

Kot ciljna skupina so bile izbrane osebe med 16. in 65. letom starosti, ki so takrat prebivale v Sloveniji. Centralni register prebivalstva je bil uporabljen kot vzorčni okvir, saj ima nizko stopnjo nezajetosti (1,7 %). Vzorčenje je bilo izpeljano z oblikovanjem začetnega vzorca (9000 oseb) in rezervnega vzorca (dodatnih 1200 oseb), ki ni bil uporabljen. Potekalo je dvostopenjsko sistematično vzorčenje (10.200 okolišev, v vsakem izbranih 17 oziroma 15 oseb). Verjetnost izbire posamezne osebe iz ciljne populacije v vzorec je bila 0,7 %. Struktura izbranega vzorca se dobro ujema s populacijsko strukturo, saj sta bila uporabljena kakovostni vzorčni okvir in način vzorčenja. Tehnične smernice in standardi PIAAC določajo 70-odstotno ciljno stopnjo odgovora, najnižja sprejemljiva pa je 50-odstotna. V Sloveniji je bila dosežena 62-odstotna stopnja odgovora (5267 anketirancev). Kljub zahtevnosti vprašalnika ga je 98 % anketirancev rešilo v celoti. Pomemben del evalvacije kakovosti podatkov je ocena pristranskosti zaradi neodgovora. Metodologija raziskave zajema izračun stopenj odgovora ter primerjavo respondentov in nerespondentov. Podreprezentirane so osebe osrednjeslovenske regije, večjih mest in nižje izobraženi. Najvišja stopnja odgovorov je bila zabeležena pri mladih (do 24 let). Osrednji del pri analizi pristranskosti zaradi neodgovora je identifikacija ključnih sociodemografskih dejavnikov sodelovanja.

Večina vprašanj v slovenski raziskavi PIAAC dosega 100-odstotno ali 99-odstotno stopnjo odgovora. Tehnični standardi in smernice PIAAC zahtevajo posebno pozornost pri vprašanjih, ki imajo manj kot 85-odstotno stopnjo odgovora. Ta meja ni bila dosežena zgolj pri vprašanjih, ki se nanašajo na osebni dohodek.

Za zagotavljanje reprezentativnosti podatkov je bilo izpeljano tudi uteževanje zbranih podatkov, to omogoča upoštevanje in popravke odklonov v strukturi vzorca med analizami.

Celoten prispevek:

Brzelak, N., Vehovar, V. (2018). Zagotavljanje reprezentativnosti vzorca raziskave PIAAC v Sloveniji. V: P. Javrh (ur.). *Spretnosti odraslih*. [Elektronski vir]. 2., recenzirana in dopolnjena izdaja. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, str. 197–213. Dostopno na: https://pismenost.acs.si/wp-content/uploads/2019/01/Monografija_spretnosti_odraslih_2018.pdf

Javrh, P. (2016). Raziskava spretnosti odraslih: metodologija in rezultati – na kratko. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

Javrh, P. (ur.). (2018a). Poročilo o raziskavi Spretnosti odraslih – PIAAC (2016). Tematske študije: raziskovalno poročilo. 2., posodobljena izdaja. [Elektronski vir] Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

Javrh, P. (ur.). (2018b). *Spretnosti odraslih*. [Elektronski vir]. 2., recenzirana in dopolnjena izdaja. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

Javrh, P. (ur.). (2020). *Delovno aktivni prebivalci z nižjimi spretnostmi. Študija podatkov raziskave Spretnosti odraslih – PIAAC*. [Elektronski vir] Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

Možina (ur.). (2021). *Starši iz nevzpodbudnih okolij*. [Elektronski vir] Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

Vodnik za bralca po Raziskavi spretnosti odraslih (2015). [Elektronski vir] Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

OECD. (2019). *Skills Matter: Additional Results from the Survey of Adult Skills*, OECD Skills Studies. Paris: OECD Publishing.

